

GÖRÜŞ

FİLTRE KADA
AYLIKDERGİ ■ ARALIK 1987 ■

Gorbaçov: "...Tek bir ölümümüz olacaktır, sosyalizmi güçlendirecek her sese kulak vereceğiz, kucak açacağız. Sosyalizme yabancı olan her şeye karşı ise mücadele edeceğiz. Ama tekrarlayayım ki bu, kesinlikle demokratik süreç içinde yapılacaktır.

AYIN SÖYLEŞİSİ
EMİL GALİP SANDALCI

YASAL PARTİ,
AMA NASIL?

SEÇİM SONUÇLARI
NEYİN GÖSTERGESİ

TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu ile TIP Genel Sekreteri Nihat Sargin Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni yasal olarak kurmak amacıyla Türkiye'ye döndüler. Bu girişimi demokrasi mücadeleisinin gelişimi ve sol hareketin bütünüluğunun çıkarları açısından nasıl değerlendirmek gerekir? Her düşünmenin, her "İzmir'in siyasi örgütlenme hakkına sahip olması, çağımızda demokrasinin -burjuva demokrasisinin- vazgeçilmez şartlarından birisidir. Ne ki Türkiye'de demokrasi yoktur.

- 3 SEÇİM SONUÇLARI NEYİN GÖSTERGESİ?
- 4 "AMA-YASA" İLE DEMOKRASI İŞLER Mİ?
MEHMET AKA
- 5 İSTERSE BAŞKANLIK SİSTEMİ OLSUN...
CEMİL OKTAY
- 6 'İYİ AİLE DEMOKRASİSİ'
AHMET KAHRAMAN
- 8 SUSMAYALIM
CENGİZ BEKTAS
KÖPRÜLER YAPTIÐIM GELÝP
GEÇMEMEMYE
YÜCEL GÜRSEL
- 10 PERESTROYKA NEDİR NE DEĞİLDİR?
- 13 DEVŘÍM SÜRÜYOR:
M. GORBAÇOV'DAN ALINTILAR
- 14 BAVYERA'DA BİR GÜN
BASKIN ORAN
- 15 ZİRVEDE ÜÇUNCU TARAF DÜNYA BARİŞ
GÜÇLERİÐİR
IPPNW BAŞKANI PROF. LOWN İLE SÖYLESI/
GÜL ÇAKIR
- 17 NICE 29 KASIMLARA...
GENÇAY GÜRSOY
- 18 BİR DON KİŞOT
EMİL GALIP SANDALCI İLE SÖYLEŞİ
ZEYNEP AVCI
- 20 İNSAN HAKLARI GÜVENLİKTİR
ERDAL ATABEK
İNSAN HAKLARI BELGELERİ VE TÜRKİYE
MUZAFFER SENCER
- 22 GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE BASIN
ÖZGÜRLÜĞÜ
ÇETİN ÖZEK
- 24 ÇOCUKLARIN DA HAKLARI VAR
TÜRKAN GEDİK
- 25 YASAL PARTİ AMA NASIL?
SABAHATTİN KERİM
- 26 KUTLU VE SARGIN'IN ÖZGÜRLÜĞÜ
ÇAĞATAY ANADOL
- 27 "BİZİM İÇİN ERKEN" MİSİ
HALİM TOĞAN
- 28 ALTERNATIF PROGRAM
REMZİ İNANÇ
- 29 HOYARDANIN BORSASI
RESİT ERGENER
- 30 BİR GREV, BİR KAZANIM
NURCAN AKÇA
BİRLİKTE DAVRANABILMEK
YAŞAR YİĞİT
- 32 KOYLÜDE PARA YOK
ERDOĞAN KANTÜRER İLE SÖYLEŞİ
YAVUZ CAN
- 33 ROBOTLAR VE ARTI-DEĞER
SADUN AREN
- 34 SAP VE SAMAN
KENAN SOMER
- 36 PLURALİZM VE ÇOK PARTİLİ SİSTEM
SÜREYYA ÖRGÜN
- 38 DOKUNULMADIKÇA DOKUNULMAZ KALIR
ÖMER B. CANATAN
- 39 KİTAPLAR

YALNIZ DEĞİLSİNİZ!

Hıshaneleri dolduran binler, onbinler... Yalnız deðilsiniz. İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi'ñ çadırı bunun kanıtlarından biri. Şimdi söz onların: "Ülkemizin yıllardan beri sürengen utancı cezaevleri ve cezaevi koşulları, geçtiðimiz aylarda gelişen bir dizi olay sonucu kamuoyunun odağı haline geldi. Bu gelişme, yıllar boyu cezaevlerini toplumun gözünden kaçırma, unutturma, cezaevine kapatılan insanları her yönden yalıtlama ve toplumdan koparma politikasının kurulmasında ciddi bir admıştır. Bugün, bu alandaki ilgi ve duyarlılığı sürdürme, cezaevlerinde bulunan insanlarımıza sıcak ve sürekli ilişkiler kurma görevi ile karşı karşıya bulunuyoruz.

CEZAEVLERİ İLE KÜLTÜREL DAYANIŞMA KAMPANYASI, cezaevlerinde bulunan insanların dışarıyla iletişimlerinin, dış dünya ile ilişkilerinin sağlanmasına, uzun dönemde okuma, bilgi edinme, kültürel etkinliklerde bulunma gereksinimlerine yardımcı olmaya yönelik çalışmaları içermektedir.

Cezaevlerine Kitap Gönderme Kampanyası:

Cezaevleri ile Kültürel Dayanışma Kampanyası'ñ ilk aşamasında, koðus, hücre, blok türü her birimde bir kitaplık oluşmasına katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Bu için:

İnsan Haklarına Duyarlı Herkesin,

Kampanyamızda aktif katkılarım bekliyorum. Ne var ki, kampanyaya katılmam, kitapların bedelini ödemek, makbul karşılık baþı yapmak ve yalnızca kitap vermek edilgenliğini aşması; kampanyaya katılan insanların, aydınlarınıza daha etkin katkılarla (kitap seçmek, postalamak, mektuplaşmak vb.) cezaevlerindeki insanlarımıza sıcak ve sürekli taþıyan ilişkiler kurmanın sağlamak, yaşamın geçirilmesi gerekliliði işleyið gereksinimi olarak onumuzde duruyor.

Bu nedenle, kampanyamıza kitap göndererek baþı yapmak isteyenlerin, bu konuda Derneðimizin Ankara Şubesi'ne yazmaları ve gönderebilecekleri kitapların bir listesini bildirmeleri sonucunda, kendilerine, ilişki kurabilecekleri cezaevinin/koðusun adresi verilecektir. İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi'nde oluşturduğumuz birim, kitap isteyenlerle, kitap gönderebilecekler arasında bir koordinasyonu ve iletişimi sağlama görevini üstlenmiştir.

Kampanyamız, kanılmak isteyen tüm kesimlerin ortak, özverili çabalarıyla gelicek, olgunlaşacaktır. Bu nedenle, Kitap göndermek, yazmak, doğrudan şubemize gelerek bu çerçevede ilişki kurulmasına yardımcı olmak biçiminde ya da çeşitli katkılarını bildirmek üzere mektupla ya da telefonla haþsurularunu bekleyeceğiz."

ADRES İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi Konur Sokak No. 15/3 Yenişehir - Ankara

GÖRÜŞ birinci yayın yılını geride bıraktı. Üretilmesine katkıda bulunan herkese, yazarlarımıza, çahşanlarımıza, dizenlere, basanlara, dağıtanlara teşekkür ediyoruz. Ve okurlarımıza... Sayıları yavaş, ama düzenli bir şekilde artan mektuplarıyla bizi yürekleniren tüm okurlarımıza... Onların GÖRÜŞ'ü beğenmelerine seviniyoruz. Ama beğenme hakkını biz kendimizde bulmuyoruz. 1988'de daha iyi bir dergi vaad ediyoruz.

Görüs
AYLIK DERGİ ■ ARALIK 1987 ■

► Sahibi: Şükür Çelikyapı ► Yazı İşleri Müdürü: Burhanettin Kok ► Yazişma: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cagaloglu-İstanbul ► Fiyatı: Yurt içi 750-TL Yurt dışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurt içi 6750-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedeli Yayınevi-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberliteş Şubesi'nde 002846-4 numaralı hesabına yatırılmışmalıdır. ► Dizgi: Yayınevi-Dizgi Merkezi ► Ofis Hizmetleri: SOS ► Bası: Çift Aylık Matbaacılık ► Genel Dağıtım: GAMEDA

YÜZDE
100

Seçim sonuçları neyin göstergesi

BİR KOY İKİ AL

"Zafer'in hileli bir "zafer" olduğundan kimsenin kuşkusu yok. Onun için de yeni parlamentonun meşruluğu şimdiden tartışılmıyor. Her şey bir yana TBMM içinde dahi "muhalefetin" oy oranı iktidarinkinden 8 puan daha yüksek."

S

ecim sonuçları hem normal, hem de anormal.

Oy oranları açısından sonuçlar bir hayli normal. Geçen yıl 25 Eylül'de yapılan ara seçimin sonuçlarıyla mukayese edildiğinde oy dağılımının üç aşağı beş yukarı aynı olduğu hemen görülmeyecek. İşaret etmeye değer en "belirgin" fark, ANAP'ın oyaları % 4 civarında artarken DYP'nin oyalarının aynı oranda düşmüş olması. Bu da "anayasa değişikliği" referandumunun bir sonucu. Özal referandumdaki **hayır** oylarının bir bölgünü **ANAP** oylarına tahvil etmemi becerdi. Bunda hem "**12 Eylül umacısı**" ile seçmeni Türkmenin payı var hem de burjuvazinin ağırlıklı kesiminin, "birinci parti" olacağ seçmeler öncesinde kesinleşmiş olan ANAP'a teveccüh etmesinin. Çünkü sermayeye devletin sağladığı fonlardan pay kapma sırasında hanıdkapı olsmak isadamlarının hiç işine gelmez.

Partilerin TBMM'ye soktukları milletvekili sayısı söz konusu olduğunda ise, seçim sonuçları alabildiğine **anormal**. Oyların yaklaşık üçte biriyle parlamentoda üçte ikililik bir çoğunluk elde etmek, gerçekten dünyadan hiçbir yerinde görülmüş değil. Ne ki Özal'ın bu sihirbazlığını da şaşılmalıdır. Çünkü **Görüş'**ün Ekim 1987 tarihli sayısında da belirtildiği gibi erken seçim kanununun hedefi "Üçte birin dahı altında bir **azılık** oyuya Özal'ın TBMM'de ezici çoğunluk elde etmesini mümkün kılmak"tu. Yani ANAP'ın, oyların üçte birini biraz aşlığında milletvekillерinin yaklaşık üçte ikisini elde edeceğini ve TBMM'de anayasayı değiştirecek bir çoğunluk sağlayacağı önceden belli idi. Seçimlerin en ilginç sonucu -şâşılışa da şâşılımaya da- korkunç **anomalidir**. Seçmenin ancak üçte birinin desteği almış bir parti hem de dört yıl boyunca geniş yığınlara bütün getirdiği, daha fukaralaşma ve daha yozlaşma olan bir parti, alabildiğine denetimsiz ve keyfi yönetimle halkın ensesinde boza pişirmeye devam etmenin vizesini almıştır.

"Vize"yi almıştır da arkasını getirebilecek midir?

Onu zaman gösterecek. Özal bugün için

"halkın ensesinde boza pişirmek" hakkını formel olarak almış gözüküyor. Ama bundan daha **haksız** bir "hak" olmadığı da gün gibi ortada. Varlıklı egemen zümrelerden oluşan küçük bir azılığın, üstelik de üçte bir azılığın bir seçmen oyuya düpedüz tek parti diktatörlüğü altında, halkın geleceğini daha yollar boyu ipotek almalığı aklın ve kamu vicdanının kabul edileceği bir şey değildir. Üstelik geçmişteki icraatıyla, gelecekte de nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan çalışanlar kitlesine sefaletten ve horlanmadan başka bir şey vaad etmeyen Özal'ın "**icra-i sanat**"a devamı -şayet kamu vicdanı asgarisinden sesini yükseltmeyi becerебilirse- bir hayli müşkuldür.

Seçim sonuçları ilk bakışta Özal'ın "ezici zaferi" görünümünde. Ama daha ilk günden bu "zafer" sorgulanmaya başlandı. İşin içinde bir "bit yenigi" olduğu ayan beyan ortada. "Zafer'in hileli bir "zafer" olduğundan kimsenin kuşkusu yok. Onun için de yeni parlamentonun meşruluğu şimdiden tartışılmıyor. Her şey bir kenara, TBMM içinde dahi "**muhalefetin**" oy oranı iktidarinkinden 8 puan daha yüksek. Buna karşılık iktidarın parlamenten sayı "muhalefetin"kinin yaklaşık İki misli. Bu kadarı dahi parlamentonun meşruyetini tartışma konusu yapmaya yeter.

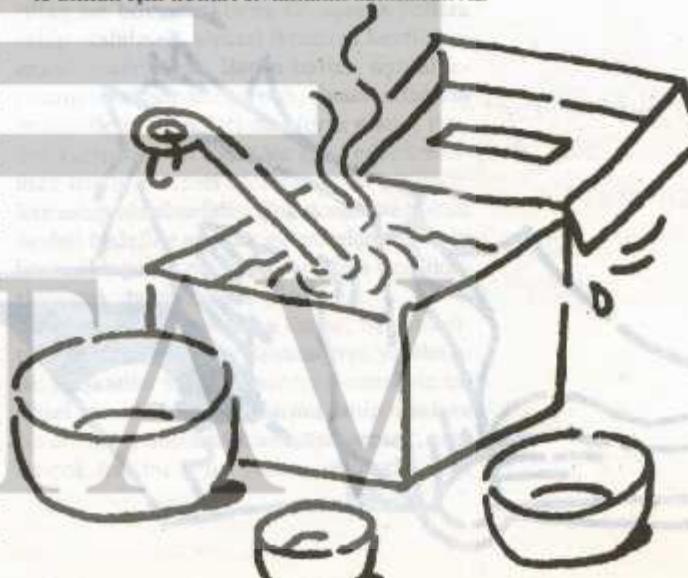
Tabii parlamentonun meşruyetini tartışma konusu yapan bir başka faktör daha var. O da seçimlerin demokratik olmaması, seçimlerde solun temsil edilmesinin engellenmiş olması. Burada, "**solcular da mescleyi ciddiye alıp partilerini kursalardı ve seçime katıldılar**" türünden yaklaşım pek gerçekçi değil. 1963'ten 1980'e degen yapılan tüm seçimlerde temsil edilmek imkanını yaratan sol 1987'de seçimlere katılmayısa bunun ciddi bir nedeni olsa gerekir. Nitekim vardır da böyle bir neden. Bu, mevcut rejimin niteliğidir, bu rejimin, solcuların yasal siyaset sahnesinde temsil edilmelerinin önüne yığıdı binbir engeldir. "Türkiyede demokrasının asgarisi dahi yoktur" derken dayandığımız gerekçelerden biri de budur.

Evet, Türkiye'de demokrasi yoktur ve bu seçimlerde de gelmiş olmayacağındır. 1983'ün şabihî parlamentosunun tarihe karışmış olması bu gerçeği değiştirmez. Üstelik eskisinin yerini Özal'ın "**dikensiz gül bahçesi**" almışsa özde hemen hiçbir şey değişmemiş demektir; 12 Eylül 1980 sonrasında kurulan, zaman içinde Özal'ın da katkılarıyla pekiştirilen rejim, kısmi yumuşatmalarla ve makyaj değiştirek, esas karakterini muhafaza ediyor de-

mektrir.

Öylese demokratik hak ve özgürlükler uğruna vermekte olduğumuz mücadele seçimlerden sonra da hayatı önemini korumaya devam edecektir. İşçilerin toplusözleşme ve grev yapamadığı, çalışan insanların ağırlıklı bölümün örgütlenme hakkından yoksun bulunduğu, geniş yığınlar, çıkışları doğrultusunda hak aramalarının fiilen yasaklandığı bir ülkede özgürlükleri ve hakları savunmak, bunları elde etmek için mücadeleyi güçlendirmek elbette başta gelen görevdir. Ve bu mücadelenin araçları kapsamında yasal siyasetin imkanlarından yararlanmanın -hep işaret ettiğim gibi- tayin edici rolü vardır. Özal seçimlerde "**mali götürübildiye**" hiç unutmayalım ki, bunun başlıca sebeplerinden birisi Özal'a alternatif olarak çıkanların gerçekle alternatif olmayışlardır. İşçi sınıfının, emekçi halkın kendi gerçek alternatif, **sol parti** yasal siyaset arenasında yerini almadıkça, ANAP köpeksiz köye değnekşiz dolaşmaya devam edecektir.

Tabii bundan, sol partinin kurulur kurulmaz emekçi halkın çoğunluğu tarafından sahiplenileceği ve sabahın akşamı Özal'ın yerini alacak alternatif olacağının anlamı çıkmaz. Emekçi karakterli bir partinin -yine mevcut rejimin şartlarında- oluşturulmasının fedakârlık, sabır ve bilhassa solcuların kendileri arasında **hosgörü** isteyeceği, yapının ustaca örülmesi gerektiği açıktır. Böyleisin de zaman alacağı, sol partinin emekçi kitlesine malolmasının bir süreç boyunca gerçekleşeceği bellidir. Ama bu sürecin başlatılması da, temelin atılmasıyla mümkündür. Temeli elbirliğiley atmak için kolları sıvamanın zamanıdır. ■

Seçimler bitti ama özgürlükler sorunu hâlâ gündemde

“AMA-YASA” İLE DEMOKRASI İŞLER Mİ?

12 Eylül rejiminin hukuksal çerçevesi bütün vahametiyle varlığını sürdürüyor.

ANAP iktidarı bu çerçevede neyi değiştirdi ki demokrasi geri getirilmiş olsun.

Dergimiz baskiya hazırlanırken seçimler yapıldı. Bu satırları okuduğunuz sırada kimin kazandığını, kimin yitirdiğini biliyorsunuz. Kazananlar ve yitirenler, demokrasinin erdeminden söz ediyorlar. İşte halk seçti... Artık halkın seçtiği, vetoşuz, sınırlamasız bir seçimlerin sonucunda halktan gelen üyelerin oluşturduğu bir parlamentomuz var... Demokrasi geri geldi!

Öyle ya, seçimlere yedi parti katıldı. Adaylar, kısmen de olsa 1977'den beri ilk kez ön seçimle belirlendi. Üstelik, bazı partilerin bazı adaylarını, Cumhuriyet tarihinde ilk kez partiyeleri belirledi.

Öte yandan, orneğin Aziz Nesin pasaport sahibi, İstediginde yurt dışına çıkabiliyor. Pasaport almakta zorluklarla karşılaşanların sorunlarını çözebilen birileri çıkabiliyor. Behice Boran'ın cenazesi Türkiye'de kaldırılıyor, hem de TBMM önünde tören yapılarak. TBKP gazete ve dergilerin gündeminde düşmüyordu.

Başbakan Özal da “iste, artık demokrasi işliyor, demokrasiyi de biz getirdik geriye” demiyor mu?

Seçimlerin yapılması, bazı alanlarda bazı yumuşamaların görülmesi Türkiye'de demokrasinin yerleştiğini gösterir mi? Türkiye demokrasi sorununu gündemden çıkardı mı?

Seçimlerin hemen ardından bu soruların sorulması, cevabının aranması gerekiyor.

Temsili demokraside özgür partilleşme, özgür ve adil seçim, propaganda özgürlüğünü rejimin temel unsurlarındanadır. Bu bakımdan, seçimlerin yapılmış olması olgusu, tek başına demokrasinin göstergesi söylemamaz. Seçimlerin yapıldığı koşulları incelemek gereklidir.

Konuya bu açıdan baklığımızda, hemen karşılaştığımız son derece önemli bir eksikliğin, Türkiye'de her tür düşüncenin siyasal partiler halinde örgütlenmesinin önünde yer alan engellerin varlığını korumakta olduğu olusudur. Seçimlere yedi parti katılmıştır, evet. Ama, sağ ve ortanın solu, siyasal partilerine sahipken, Türkiye solu partisini kuramamaktadır. Anayasada ve yasalarda solun partilesmesini engelleyen hükümler varlığını sürdürüyor. Öylese, Türkiye'ye geri geldiği söylenen demokrasının bir ayağı topaldır. Böylece bir seçimden sonra “artık demokrasi var” denebilir mi?

Kıskusuz demokrasi, örnek alınan gelişmiş Batı ülkelerinin burjuva demokrasisi, siyasal faaliyeti siyasal partilerin tekeline bırakmadır. Bireylerin, grupların haklarının tanınmış olması ve bunların engellemesiz kullanılabilir olması da demokrasinin “olmazsa olmaz” gereklendendir. Türkiye'nin demokratikleşmiş sayılabilmesi için, siyasal partiler ve seçimlere ilişkin hukuksal yapı kadar temel insan haklarının durumunun da incelenmesi gereklidir. İnsan haklarının önündeki engeller kaldırılmış madir ki demokrasinin artık tam olarak işlediğinden söz edilebilinsin?

1982 Anayasası'nın “yasalara uygun” bir anaya olduğu biliniyor. 1982 Anayasası, MGK kararları, yasaları, bildirileri ile önceden oluşturulmuş bir anaya. Yani, 12 Eylül rejiminin ağır izlerini taşıyan bir anayasa. Öte yandan, MGK yasalarının, anayasaya aykırı da olsalar yürürlüklerini sürdürdükleri, bunların Anayasa Mahkemesi'ne götürülmelerinin oaksızlığı da biliniyor. Yani, 12 Eylül rejiminin hukuksal çerçevesi bütün vahametiyle varlığını sürdürüyor. Dört yıllık ANAP iktidarı bu hukuksal çerçevede neyi değiştirdi ki demokrasi geri getirilmiş olsun?

Düşünce özgürlüğüne getirilen sınırlama-

lar yürürlükte. Öyle ki, kuramsal olarak, biraz ileriye gidilirse, insanların hayallerine bile sınırlama getirilemeyecek bir hukuksal çerçeve söz konusu. 1982 Anayasası, düşünce özgürlüğünü düşüncenin açıklanması özgürlüğünden ayırtır. Düşünce özgürlüğü sınırsız da düşüncenin açıklanması özgürlüğünne sınırlamalar getirilebilirmi... Sanki insanların kafasındaki düşünceyi sınırlama olağlı var da Anayasa bunu önlüyor. Düşüncenin açıklanmasının yasaklanması demokrasiyle nasıl bağdaşabilir?

Örgütlenme özgürlüğü konusunda durum hiç de farklı değil. Öğrencilerin örgütlenmesi binlerce engelle karşı karşıya; memurların örgütlenmesi yasak; öğretim üyeleri bile sayısız engellerle karşı karşıyalar örgütlenebilir için.

İşçilerin sorunları, memurlarınınkinden az değil. Kirpila kirpila kuşa çevirilmiş bir grev hakkıyla işçiler haklarını arayamaz durumdadalar. İşçilerle ilgili hukuksal düzenlemelerin, Türkiye'nin de imzaladığı uluslararası sözleşmelerle uyuşmadığı çok yazıldı. Ama, MGK'nın yürürlüğe koyduğu bu hukuksal çerçeveye karşı 1982 Anayasası'na aykırılıktan bilmeceli edilmesi yasak.

1982 Anayasası sözde bütün insan haklarına yer veren bir anayasa. Ama hakları tanıyan maddelerde, hakkın tanınmasının hemen ardından “ancak” ya da “ama” ile başlayan hükümler bu hakları hak olmaktan çıkarıyor, “anayasa”yı “amayasa” haline sokuyor.

Bütün bu sınırlamalar insanları politika dışına itiyor, bireylerin, grupların siyasal haklarını seçimlerde oy kullanmaya indiriyor. Sendikalar, dernekler, kooperatifler, meslek kuruluşlarının en masumane istekleri politika yapmak sayılıp çeşitli ceza önlemlerinin tehdidiyle karşılaşıyor.

Devlet zaten güçlündür; ordusu, polisi, jandarması vardır. Ceza yasaları, adliye mekanizması, hapisaneleri vardır. Zaten güçlü olan devleti korumak için anaya yapılmaz. Anaya, güçlü devlete karşı bireyi ve birey gruplarını korumak için vardır. Demokrasi azlığı korumak için söz konusudur; coğuluk, coğuluk olduğu için güçlündür, istediğini yapabilir, korunmaya ihtiyacı yoktur. Ama, coğulüğün azlığını ezmemesini önlemek, onun da ileyde coğuluk olabileme olasılığını sağlayacak hukuksal çerçeveyi oluşturmak, bireyi

devlete karşı korumak için demokrasiye gerek vardır.

12 Eylül rejiminin 1982 Anayasası, birey karşısında otoriteyi güçlendirmeye öncelik tanıyan bir anayasa. Güçlendirilen bu otoritenin, yalnızca özgür seçimler sonucunda çoğunluğu kazanan siyasal gücün oluşturduğu sivil otorite olduğunu söylemek de mümkün değil. Anayasada ve öbür hukuksal düzenlemelerde yer alan hükümler, doğal olarak siyasal iktidara bağlı olarak ve onun sorumluluğu altında çalışması gereken yönetim aygitinin bir bölümünü, asker kanadını, sivil otoritenin üzerine çıkardı. Anayasaya göre, Milli Güvenlik Kurulu'nun kararları Bakanlar Kurulu'na öncelikle dikkate alınmak zorunda. Yani, Bakanlar Kurulu'nun gündemini başkanca değil bir anlamda askeri bürokrasının tepesinde bulunanlarca belirleniyor. Askeri yönetim neredeyse tümüyle sivil siyasal iktidarın denetimi dışında. 1982 Anayasası'nın çeşitli hükümleri, bürokrasının asker kanadına tam bir özerklik tanıyor. Genel Kurmay Başkam, Milli Savunma Bakanı'nın üzerinde bir yer alıyor. Ordunun harcamalarının denetimi Sayıştay'a yapılmıyor. 12 Eylül'ün hâlâ geçerli hukuku, Ordu'yu devlet içinde devlet haline getirdi. Hiçbir burjuva demokrasisinde, bürokrasının bir kanadının siyasal iktidarıñ üzerine çıkarılması durumuna rastlamamıştır.

12 Eylül'ün 1982 Anayasası aynı zamanda bir olağanüstü rejim anayasası. En küçük bir olay karşısında, Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiyesi üzerine, olağanüstü hâl ya da sıkıyönetim ilan edilebilir ve tüm kişi haklarının kullanılması askıya alınabilir. 1982 Anayasası, olağanüstü hâl yönetimi olağanlaştırın bir anayasa olarak karşımıza çıkıyor. Bu durumda da yönetim tümüyle sivil siyasal iktidarın ellerinden kayıyor.

Bütün bunlara, siyasal sorumluluğu ilkesi titizlikle korunurken, cumhurbaşkanına son derece önemli yetkilerin tanındığını da eklemek gerek: Yargı organlarına, Yüksek Öğretim Kurumu'na atama yetkileri, Devlet Denetleme Kurulu aracılığıyla ordu ve yargı organları dışındaki kamuusal ya da özel bütün kuruluşları denetlettirme yetkisi vb., cumhurbaşkanını son derece güçlü duruma getiriyor. Ama cumhurbaşkanının sorumluluğu söz konusu edilemiyor.

Görülüyor ki, 1982 Anayasası kaldırılmış yerine demokratik yeni bir anayasa yapılmadan, yapılacak yeni demokratik anayasaya aykırı tüm yasalar ayıklamp ortadan kaldırılmışmadan, bürokrasının asker-sivil bütüntü siyasal iktidarnın denetimi altına alınmadan, olağan yönetimin demokratik kurumsal bir yapıya kavutulması sağlanmadan, temel haklar güvençeye kavuşturulmadan, düşünce özgürlüğü düşüncenin açıklanmasını da kapsayacak şekilde sınırsız olarak tanımadan, sınırsız bir örgütlenme özgürlüğü ve örgütlerin baskı unsuru olarak siyaseti etkileme özgürlüğü tanımadan... demokrasiden söz edilemez.

Demokrasiden söz edilemeyeince seçimleri şu ya da bu partinin kazanması da fazla bir anlam ifade etmez.

Seçimlerden önce Türkiye gündeminin birinci ve temel maddesi demokrasiydi. Seçimlerden sonra da öyle.

İsterse başkanlık sistemi olsun...

Önemli olan iktidar karşısında evrensel ölçülerde güvencelere sahip olabilmektir.

Yazılı basında çıkan haber ve yorumlara bakılırsa, seçimleri izleyen yasama döneminde, Anayasa'yı değiştirme tartışmalarının, yoğun bir biçimde gündeme getirileceği yolunda ciddi işaretlere tamik oluyor. Bu konuda ürettilen haber ve yorumların temelinde de, bizat sayın Özal'in bazı demeçlerinin bulunduğu görültüyor. Bazı iddialara göre, eğer gerekli coğunluğu sağlayabilirse, ANAP, başkanlık sistemine doğru bir anayasal değişimi arzulamaktadır.

Hemen belirtelim ki, ne başkanlık sistemi, ne de yarı başkanlık sistemi, kendiliklerinden "iyi" ya da "kötü" kategorileri çerçevesinde değerlendirilmemelidir. Hele bu iki sistemin, parlamenten sistemin bazı sakıncalarını gideren sistemler olarak ele alıp irdelenmesi, fevkalade anlamsız bir yaklaşım olur. Çünkü, başkanlık sistemi olsun, parlamenten sistemi olsun, her ikisi de tarihsel birer üründür. ABD öncesinde başkanlık, Birleşik Krallık öncesinde de parlamenten sistemler, aslında çok daha evrensel bir kategori olan çoğulcu hukuk devleti arayışlarının belirli bir mekân ve belirli bir zaman çerçevesinde geliştirilmiş, doğasıyla tarihsel yanıtlarından ibarettir. Önümüzdeki dönemde hararetleneceği şimdiden belli olan, "hangi sistem?" sorusu etrafındaki tartışmalara yaklaşırken, bu gerçegin gözden geçirülmesi gerekiyor.

Öncelikle açık seçik bir biçimde, Türk siyasal sisteminin öndeki temel sorunun ne olduğu iyi görülmeli. Kamıncı bu sorun, rejimin, cumhuriyetçi bir rejim olarak işletilememesi sorunudur. Tanzimat'tan günümüz'e kadar, Türk siyasal sistemi, kanun devleti kurmanın ve sanayileşmeyi gerçekleştirmenin sürekli arayış içinde görünüyor. Bu yoldaki gelişmelerin ise, seçkinlerin niyetleri kadar,

toplumsal yapının ve genel olarak siyasal kültürün bir fonksiyonu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkün.

Çok partili döneme geçildiği günden beri, çoğulcu demokratik sistemin aksamasına ve siyasal iktidarların da keyfi davranışlarına tanık oluyorsak, bu olumsuzlukların nedenlerini, çok derinlerde, örneğin siyasal sistemin hukuk devleti olma ve çoğulcu ıslıkta işlemeye güçlüklerinde aramalıyız. Bu güçlüklerin neler olabileceği konusundaki ipuçlarının anayasa maddeleri arasında bulunabileceğini sanmak, yasa maddelerinin kendilerini üzerinde inşa edildikleri toplumsal yapı ve zihniyet temellerinden çok daha fazla ciddiye almak olur.

Türkiye, ister başkanlık, ister parlamenten sistemleri öne geçirerek bir anayasa yapın, her iki halde de, rejimin cumhuriyetçi niteliklerini geliştirici yolun önünü açıcı olmak zorundadır. Başka bir deyişle, toplumu oluşturan her birey, haklarını savunacak yollara sahip olabilmeli, siyasal iktidarın keyfiliğini engelleymeli. Bütün koza, siyasal iktidarın tekeline kalmamalı, siyasal iktidarın muhalifleri, hacimleri ne olursa olsun, iktidar karşısında en başta yargılalı güvence olmak üzere, evrensel ölçülerde tüm güvencelere sahip olabilmelidir. Çoğulculuk ve hukuk devleti hedefine yönelik güvenceler, sistemin başkanlık ya da parlamenten olma özellikleinin çok daha önündede gelir.

Türkiye'de bu zamana kadar, hemen bütün anayasalar, devlet düşününlere yapılmıştır. Başkanlık ve parlamenten sistemlerin tarihsel mucitlerinin kaygılarına sahip olsak ve bir de bireyi düşünderek anayasa yapsak, aca- ba çok ters bir iş mi yapmış oluruz? ■

"İYİ AİLE DEMOKRASI"

"Parlementarist demokrasi", her şeyden önce, küfretmesini bilmeyen, kavga etmeyen "iyi aile çocuklar"ndan oluşacaktı. Bu amaçla Milli Güvenlik Konseyi'ni oluşturan beş general, adayları inceleyerek beğenilmeyenleri elediler.

“İyi aile demokrasisi”nin bir başka adı da, “bizim demokrasımız de bize göre”dir.

Dünya, Türkiye’deki idam sehpaları ve işkenceler karşısında, “ne oluyor?” diye bağırmaya başlayınca “büyüklerden” biri söyle demişti:

Avrupalı dostlarımıza da ne oluyor? Bizim demokrasımız de bize göredir. Biz onların demokrasilerine karışıyor muyuz?

Türkiye’de, “iyi aile demokrasisi”nin stratejisi, ekonomik ve siyaset olguları da içeren yapısı, 24 Ocak 1980 kararlarıyla somutlaştı. Fakat Demirel-Türkeş ikilisinin, bu yeni yapılanmada sorunlarla baş edemeyecekleri açıktı. Amerika bunun farkındaydı. Çünkü ikiliyi iyi tanıydı Amerika. Bilgisayarlar da tüm özellikleri kayıtlıydı. Onlarla nereye kadar gidebileceğinin, nereye varıp neler yapabileceğinin bilincindeydi. O nedenle, Amerika ‘çağ atlarken’ at değiştirmek durumunda kaldı...

Smith'den Friedmancılığa

“İyi aile demokrasisi”nin temeli Adam Smith’ciliğe dayanıyordu:

-Bırakın alımlar, bırakın götürsünler...

Milton Friedman, buna yeni bir biçim de vermişti. Yeni modeli Amerika çok beğenmişti. Latin Amerika’daki dostlarına, Asya’da ki “sadık müttetiklerine” öneriken, “hayrı göreccksiniz” diyordu Amerikalı yöneticiler...

Fakat, pek “hayır!” sonuçları alamadı Amerika’nın “sadık” adamları. Yine de “babası” önerdiği için karşı çıktıırmıştı.

Smith’ciliğin, Friedmancılığı dönüşümü kısaca söyleydi:

-Tavuklar bağlanacak, tilki-

ler özgür bırakılacak...

“Türk ata sözleriyle” açıklamak gerekiyor. Friedmancılık söyleydi:

-Atı alıp binen Üsküdar'a varır...

-Altta kalanın camı çırksın...

-Nimetler, kapın güclünün elinde kalır...

-Kazan, ama nasıl kazanırsan kazan...

Bunlar ayrıca, “iyi aile demokrasisi”nin

başlıca unsurlarıydı. Türkiye’de dörtbaşı mamur biçimde uygulanıyordu.

Özal'dan bir örnek

Başbakan Turgut Özal, “herkes kendi işini kursun” sloganıyla ortaya çıkmıştı.

Özal’ın sloganları, batan gemi kaptanının anonslarını andırıyordu:

-Herkes başının çaresine baksın...

Henüz özel uçağını satın almadığı dönemde, İstanbul’dan Ankara’ya yolculuğunda, bir genç kadın Özal'a yanaşıp iş istemişti. Özal’ın yanıt, “herkes başının çaresine baksın” sloganına harfi harfine uygundu:

-Kendi işini kur...

Genç kadın “iş kuracak” parası olmadığını söylediğinde Özal tath tath gülerken yanıtlamıştı onu:

-O zaman evlen...

Gazete haberleri

Herkesin başının çaresine baktığı “iyi aile demokrasisinde”, gazeteler her gün, “babasının çaresine bakan” ev kadınlarının hüzünlu serüvenleriyle donanıyordu. Gazeteler, azählilik karşısındaki çaresizlikten, canlarını satışa çıkararak ev kadınlarının fotoğraflarıyla süslüyorlardı. Bir gazete, ev kadınları görüntüleriyle İstanbul sokaklarının geçilmez duruma gelmesi üzerine, “serbest ekonomik düzene” yaraşan bir başlıklı çıktıırmıştı.

-Fuhuş dördüncü sektör oldu...

“İyi aile demokrasisi”nin öteki adı, “serbest ekonomik düzen”di. Bu düzende, tüm değerler piyasaya dökülüyordu. Üstün değer yargıları da... Satacak şeyi olmayanlar, canlarını pazarlıyorlardı...

Öte yandan insanlar çöplüklerde yiyecek avına çıktıırmıştı. Böylece, kapitalizmin ağa-

babası Amerika Birleşik Devletleri’nde adım başında rastlanan görüntüler de “ithal” ediliyordu.

İşsizlik giderek toplumsal bunalıma dönüştürebaşıyla başladı “iyi aile demokrasisi”nde. İntihar edenler zinciri giderek uzanırken, kamu kuruluşlarına alınacak eleman için eski geleneğe uyulurak açılan sınavlara katılanlar, binalara sıgamaz oldu. “Serbest ekonomik düzenin başarısını” simgeleyen, sınav görüntüleri ülkenin dört bir yanında yineleniyordu: Sınavlar stadyumlarda yapılmıştı artık...

Bir kaç kişinin alınacağı iş için, binlerce kişi baş vuruyordu...

Gazetelerde bir başka görüntü yer almıyordu: Dilenen devlet memurları...

Görkemli düğün sahneleri, havalarda uçan onbinler, şarkıcıların ayaklarını viskiyle yıkama fotoğraflarıyla, kemik yalanı, çöplükte yiyecek arayan, sokaklarda yatıp kalkanların, aşıktan düşüp bayılanların görüntülerini yan yana süslüyorlardı gazeteleri...

Her şey çok iyidi

Fakat holding yöneticileri, temsilci ve sözcülerine göre “her şey çok iyi”ydi. “İşler yolunda”ydi. Çünkü, kısa zamanda büyük işler başılmıştı, köşe üstüne köşeler dönülmüşti.

Ne de olsa, holdingler yönetimi pekişmiş, söz ve karar sahibi olmuşlardı. İstekleri, anında yasa, kararname niteliğini alıyordu.

24 Ocak kararları, 1982 Anayasası’yla çerçevelenmiş, “iyi aile demokrasisi” tüm oturum damarlarıyla egemen olmuştu.

Ücretlerin dondurulması, fiyat ve rantların serbest bırakılması egemendi. Grev gibi, “vatansever olmayan” eylemler, zaptı-raptı altına alınarak işçiler dizginlenmişti.

Yabancıların komisyoncuları, temsilcileri,

**Özal'in sloganları,
batan gemi kaptanının
anonslarını andırıyor.
“Herkes başının
çaresine baksın!”**

ler özgür bırakılacak...

“Türk ata sözleriyle” açıklamak gerekiyor. Friedmancılık söyleydi:

-Atı alıp binen Üsküdar'a varır...

-Altta kalanın camı çırksın...

-Nimetler, kapın güclünün elinde kalır...

-Kazan, ama nasıl kazanırsan kazan...

Bunlar ayrıca, “iyi aile demokrasisi”nin

yüzdeci ortakları, başka bir anlatımla "komprador burjuvazi" holdingleşmeye başlayınca, beş yıl süreyle demokrasinin tatilini gündeme getirmeye başlamışlardı. 12 Eylül'den sonra "bize beş yıl yeter" demişlerdi.

Fakat, anayasasının emekçiler konusunda bir "yasaklar tarişimi" andırmamasından sonra beş yıla yetinmedikleri gerçeği çıktı ortaya... Gençler, emekçiler ve aydınlar üzerinde estirilen "yasaklar" rüzgârıyla, "bizim demokrasımız de bize göre" olgusunun gölgesinde holdingçiler, şakır şakır göbek atıyorlardı:

-Biz Avrupalı olduk...

Ve Avrupalılar'a yetişmek için, "dişa açılma" kampanyaları başlatıldı. En çok "diş satım" yapanlara görkemli törenlerle madalyalar verildi. Sonra bazı gazeteler "muzılkı" yaparak, madalyalardırılanların "hayali ihracatçılar" olduğunu açıkladılar. Ama atı alan Üsküdar'ı çoktan geçti. Hayaletin üstüne gidilmemiği gibi, madalyalar da duvarlarını süslendirmeye devam etti.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra hedef kurumlarından hiri de parlamentooydu. Parlamento iyi çalışmamış, bu nedenle "tencere kirlen-

miş"ti. Sonra askerler gelip tencereyi temizlemek zorunda kalmışlardı.

Parlamentelerin kavga etmesi, karşılaşıkları yerde el sıkışıp öpüşmemeleri, birbirine küfretmeleri, "kötü örnek" olmuş, "milletin ahlaklı bozmus"lardı. Böyle olaylara kesinlikle izin verilmeyecekti. Geçmişte yaşanan "mebus pazarı" kesinlikle yinelenmeyecekti...

O nedenle, "demokrasiye geçiş izini" çırıp, beğenilenlere "kendi partiniz kurun" buyruğu verildikten sonra milletvekili adaylarının "iyi aile çocuklarından" seçilmesine olanüstü özən gösterilmiştir. Çünkü, "parlementarisi demokrasi", her şeyden önce, küfretmesini bilmeyen, kavga etmeyen "iyi aile çocuklarından" olacaktı. Bu amaçla adaylar denetim tıstına denetimden geçtiler. Son olarak, Milli Güvenlik Konseyi'ni oluşturan beş general, adayları tek tek inceleyerek beğenilmeyenleri elediler. Beğenilenlerse aday olabildiler.

"Kapitalizmin restorasyonuna ilişkin dualar" milletvekilleri alanında da tutmadı. Transferlere ilişkin yasaklar işlemedi.

12 Eylül bu alanda da yenilmişti. Parti değişim trafigi karıştı. Sabah bir partiye geçen milletvekili, akşam yon değiştirdi. Parti değiştirmeler "serbest ekonomik düzeni" simgeler gibi oldu.

"İyi aile çocukları" arayışları bu alanda da boşça çıkmıştı.

Düzenin yapısındaki hastalık

Kapitalizm yapısında, bünyesinde her türlü hastalığı taşıyan mikroplarla donanmıştır. Bu yapı unutularak, kimi solcular bile bazen "yolsuzluk yapıldı" diyerek hırsızlıkları ayıplama hatasını işleyebilmektedir.

Çünkü her şeyin, ama her şeyin, insanların bile alınıp satıldığı düzen, zaten yolsuzluklarla donanmış demektir.

Fakat son yıllarda üstün değer yargıları da, "serbest ekonomik düzenin çarklarına" uyduruldu. "Köşeyi dönün de nasıl dönerseniz dönün" kuralı geçerli sayılınca, hırsızlıklar, yolsuzluklar gündelik "ticaretten" sayılmağa başladı. İş bitiricilik oldu ayıpların adı. İnsanların canlarını pazarlayarak ekmek aramağa başlaması, o nedenle "dördüncü sektör" biçiminde adlandırıldı.

"Köşe dönmcisi" kervana, geçmişte "ben bir solcuyum" diyenlerden de katılımlar oldu. Bunlar "geçmişim hatamdır" diyerek soygun kervanına katıldılar. Eski görüşlerine küfretmeye başladılar.

Bunlar da yadırganmadı. Çünkü, "serbest ekonomik düzende" olurdu böyle şeyler. Dönneklikler, ihanetler de yaşanacaktı. Evet yadırganmadı. Sadece tiksintiyle bakıldı. O kadar...

Nereye?

Emekçilerin sesleri kırılmıştır. Dört bir yanında yasaklar duvarlarıyla örolür ortalık. Sadece holdinglere açık kapılar. Holdingler tek kaleli futbol maçı oynuyorlar...

Bu yapıyla nereye gidilir, hangi noktaya varılır? Bunu da her şeye kadar Amerika Birleşik Devletleri biliyor kuşkusuz... İran ve Afganistan'daki üsleri, kaleleri yırtıldıkten sonra tüm dikkatlerini Türkiye'ye çeviren Amerika, şimdilik durumdan hoşnut.

Bir zamanlar Türkiye kara sularına bile gitremeyen savaş filolarının limanlara gelişen denizlide Antalya'nın genelevi temizlik teftişinden geçiyorsa ayrıca yeni üsleri elde tutuyorsa şimdilik yeterli bunlar. Onun için de çabalayı boşuna gitmemiştir demektir...

İçerdeyse, Amerika'nın beğenisini, güvenini kazanan politikacılar şimdilik durumlarından pek hoşnut görüntüyorlar. Süslü salonda, süslü nutuklar çekerek günlerini gün ediyorlar. Ne de olsa ülke "dikensiz gül bahçesi" görünümünde. Emekçi ve dostlarının sesi kısıksı... "Amerikan seçkinlerine" göre, "iyi aile demokrasisi" egemen.

"Vahşi kapitalizmin" yasalarıyla ortalığın ormana dönüşmesi mi? Şimdilik zararı yok Amerikalı stratejistlere göre. Günün birinde toplum ses vermeye başlarsa "yne çaresine bakır" hesapları yapılıyor, olmalı.

Her şey yolunda, demelerinin nedeni bu herhalde...

UYUM'un ortakları çok "uyumlu"

Görüş'ün Haziran 1987 sayısındaki "ANAP'lı Belediyeler Kimin Sorununu Çözüyor" başlıklı yazısında Uyum Yapı Kooperatifinin kuruluş öyküsü anlatılıyordu. Uyum Yapı Kooperatifleri müteahhit, Uyum ortaklarının villalarını maliyetinin altında bir fiyatla yapacak buna karşılık arkadaş ormanın, orman alanı olmaktadır çıraklıması için imar planı değiştirilecek ve bu alana inşaat izni verilecekti. Nitekim bu alanlar orman alanı olmaktadır çıraklımı ve ortaklar kura çekerek kiminle komşu olacaklarını belirlediler. Söz gazetesinin 9 Kasım 1987 tarihli nüshasında gerekten de "uyum" içinde olan komşuların isimleri verildi. Fazla söyle hacet yok, işte 12 Eylül ve sahipler!

Sedat CELASUN (Konsey Üyesi)
Tahsin SAHINKAYA (Konsey Üyesi)
Metahat TÜMER (Konsey Üyesi Nejat TÜMER'in eşi)
Aysel DALAN (Bedrettin DALAN'in eşi)
Abdullah TENEKEÇİ (Devlet Bakanı)
Veysel ATASOY (Ulaştırma Bakanı)
Hikmet BOZANOĞLU (DALAN'ın Yardımcısı)
Atanur ÖĞÜZ (İst.Bel.Genel Sek.)
Reçai DELİBAŞOĞLU (İst. Bel. Uzman)
İsmet ACAR (Uyum Mütahhid)
Elizabeth ÖZAL (Yusuf ÖZAL'in eşi)
Mustafa TAŞAR (ANAP Baş Danışmanı)
Osman HIZLAN (Kadıköy Bel. Başkanı)
Haluk ÖzTÜRK ATALAY (Beyoğlu Bel. Bşk.)
Eyüp UÇAK (Eyüp Belediye Başkanı)
Kaya ERDEM (Başbaşkan Yardımcısı)
Naci EKİ (Bakırköy Bel. Bşk.)
A. Kurşun ALPTEMDÇİN (Maliye ve Gümrük Bakanı)
M. Ali YILMAZ (Güneş'in sahibi)
Mehmet BARLAS (Güneş Başyazar)
Ertuğrul AKBAY (Gölge Adam)
Bilge EMEC (Hürriyet'ten Çetin EMEC'in eşi)
Kemal KINACI (Günaydın Gazetesi)
Arzuhan DOĞAN (Milliyet Gazetesi'nin sahibi Aydin DOĞAN'ın eşi)
Güner CİVAOĞLU (Gazeteci)
Naile DAMALI (İSKİ Genel Müdürü Atom DAMALI'nın eşi)
Baki ALBAYRAK (ANAP Milletvekili)
Halil ATA (Anadoluh Bankası eski Genel Müdürü)
Zeki AYTAC (Sanayici)
Ali TACIROĞLU (İşadamı)
Yalçın TÜMER (Nejat TÜMER'in oğlu)
Nilgün DÜRÜST (ALO'nun sahibelerinden)
Altan KAVAK (ANAP Milletvekili)
Leyla Yanıy Köseoglu (ANAP Milletvekili)
Ali DURANOĞLU (Karşıla Belediye Başkanı)
Osman YÖNEY (ANAP Milletvekili)
Sadi ABBAŞOĞLU (ANAP Milletvekili)
Süleyman YAĞÇIOĞLU (ANAP Milletvekili)
Cem'i DEMİROĞLU (İst. Üni. Rektörü)

Ali COŞKUN (Türkiye Odalar Birliği Başkanı)
Şükran ÖKTEM (Demirören Grubu)
Celal DEMİRÖLÇEN (ANAP'lı Meclis Üyesi)
Bozkurt DOĞAN (İETT Genel Müdürü)
Ayşe Mine BEZMEN (Santral Holding)
Bedri KORAMAN (Gazeteci)
Nevza ATLİĞ (Müzisyen)
Ermine PAKOĞLU (Semra ÖZAL'ın kürküsü)
Zeynep Sayılıgan TÜMER (Nejat TÜMER'in kızı)
Mümtaz KOLA (Beşiktaş Bel. Bşk.)
Halli OZUNDEMİR (TÜMER'in oğlu)
Bülent ÖZTÜRKmen (DPT Müsteşar Yardımcısı)
Vahit ERDEM (Toplu Konut İdaresi Fonu Başkanı)
Nahide KARAELVİ (Devlet Bakanı KARAELVİ'nin eşi)
Mustafa KALEMİ (Sağlık Bakanı)
Seçkin TÜRESAY (Hürriyet Gazetesi Yayın Müdürü)
Orhan OGÜZ (Marmara Üniversitesi Rektörü)
Mehmet Emin SUNGUR (Şişli Belediye Başkanı)
Tümer ÖZENÇ (Ereğli Demir Çelik Genel Müdürü)
Vahit HALEFOĞLU (Dişşeri Bak.)
Ayten KOLA (Mümtaz KOLA'nın eşi)
Kâzım OKSAY (Devlet Bakanı)
Nihat RENDA (Yargıtay eski Başkanı)
Zahit ATAKAN (Eski Deniz Kv. Komutanı)
Necip TORUMTAY (Emekli Orgeneral)
Bülent AKARCALI (ANAP Milletvekili)
Kenan KOÇ (Boğaziçi eski İmar Mös.)
Leyla UMAR (Gazeteci)
Tevfik ERTÜRK (ÖZAL'ın Özel Kalem Müdürü)
Tuncay YÖNDER (İcraatı İçinden'in yapıcısı)
Zübeyde KUŞÇULU (ITO Bşk.'nın eşi)
M. Ali KİŞLALI (Gazeteci)
Ekräm PAKDEMIRLI (Hazine eski Müsteşarı)
Saffet ÇALARKAN (Semra ÖZAL'ın kuaförü)
Ahmet BEŞLER (Sutukçu)
İlhan AKÜZÜM (ANAP Milletvekili)
Mehmet AGAR (İstanbul Em.Md. Yard.)
Ünal ERKAN (İstanbul Em.Md.)
Nevzat AYAZ (İstanbul Valisi)

Emekçilerin sesleri kıldı. Holdingler tek kale futbol maçı oynuyorlar.

Yeryüzü kültür tarihine en değerli katkımız olan İstanbul yok ediliyor

SUSMAYALIM

Bunca ulaşım çözüm olanakları varken tarihsel yapıyı parçalama etmek neden?

Kimin usuna Venedik'in ortasından yollar geçirmek gelir ki?

Gerçekten ilginç bir dönem yaşıyoruz. Tüm iyimserliğimi takip, "bu da demokrasının aşamalarından biri mi?" diye soruyorum kendime... Karşılık veremiyorum...

Yıllar yahut çırptıktı: "Yerel yönetimler güçlenmelidir!" "Bir kentin sorunlarını oralarını bilir, yoksa yüzlerce kilometre uzak Ankara'daki görevliler mi?" "Bir kentin imar planı nasıl olur da bir başka kente yapılabilir?" "İmar planı yörenede yapılmalı, dinamik olmalı..."

Kimi girişimlerde bunun örneklerini somutlaştırmaya da çalıştım. Örneğin bir Anadolu kentinde bir alanın programını o alanı kullanınlara, planını orada yetişip orada yaşayan plancılara yaptırmağa cabaladım.

Özal yönetimi, bir çok konuda yetkileri yerel yönetimlere bırakıverdiğinde kimimiz şansımıza dersem yalan olur! Kimi belediye başkanları oyle girişimlerde bulundular ki çoğu yerde mimar odalarımız bile şaşırıldı... Örneğin Sayın Ozfatura, "İzmir İmar Planı'ni kitabı olarak yayınılayacağım" dedi seçim sözü

olarak... İzmir Mimar Odası bunun savaşımıydı yıllardır. Ama sosyal demokrat geçen yöneticilerin dönemlerinde bile böyle şeyler becerilememiştir...

İstanbullular bunun ne demek olduğunu daha iyi bilirler. Kimi yerlerde birkaç imar planı vardı İstanbul'da. Rüşvetçilere olanak doğuyordu böylece. Vatandaş en sonucusunun, gecelerinin hangisi olduğunu bir türlü saptayamıyordu. Şimdi Anakent Belediyesi için çalışan bir bilsayarı kuruluşundan öğrendigime göre 1988 mayısına hazırlarına kalmadan İstanbul'un tüm parşelleri bilsayara geçtilmiş olacak. Dilediğinizde arsanızın "imar durumunu" birkaç dakika içinde alabileceksiniz!

Ne iyi değil mi?

Elbette iyi!

Ama iyi olan, arşiv olacak...

Ya imar planı?

İmar planı kötüyse ya da hiç yoksa!

"Yerel yönetimlere imar planı yetkileri verilince, hemen her şeyden önce, imar planını yapacaklar" diye düşünülür değil mi doğal olarak. Böyle mi oldu?.. Hiç de değil! Çoğu, plansız olarak yıkıma girişiler! Oysa yıkmak için de elbette önce plan gerekiyor!.. Çok yerde bir çağrıların Teksas'ına döndü...

(Çok küçük bir örnek vermek istiyorum: Bir Anadolu kentinde geçmişte parti başkanlığı yapmış bir kişi bir bankadan

aldığı borcu gününde ödemez.. Banka müdürü yörenede yenidir, kim kimdir tam bilmez... Belirli süreçlerden, uyarmalardan sonra o kişinin evine "haciz" görevliliğiyle dayanır. Kişiyi küçük düşürücü olayı gerçekleştirir. Daha sonra kentin "saygın" bir kişisine karşı "yanlış" davranışından ötürü uyarılan müdür, özür diler, durumu sözüm ona düzeltir. Ama o kişinin kızgınlığı geçmemiştir. Belediye meclisi üyeleri etkiler. Belediye meclisine bir öneri getirilir. O bankanın kentin en değerli yerindeki parselinin yeşil alan'a dönüştürülmesi önerisidir bu!..)

Yerel yönetimlere bırakılan imar planı yetkisinin, politikacıların etkisine açık kalınca neler olabileceğinin belliidir. Ama, "Öyleyse imar planı yetkisini yerel yönetimlere bırakıyalım" demek de yanlıştır. Hayır, işin can damarı burası değil.

Planlar Ankara'da yapılrken de politik baskılırları bozuluyorlardı. Önemli olan, imar planını günlük politik etkilere açık bırakmak. Hele hele bir kişinin iki dudağı arasından çakacaklara hiç bırakmamak... (Ne de olsa yirminci yüzyılda, hem de sonlarındayız.)

Bundan beş altı hafta önce incelemeler için İstanbul'a gelen Berlin Teknik Üniversitesi öğretim görevlilerinden on beş kişilik bir grub benimle ve araştırma takımıyla tartışmak üzere işliğimize de uğradılar. Kentlinin kentine "sahip" çıkma yollarından birini tartıştık. Elbette söz İstanbul'a geldi. Bana üçüncü köprü üzerine ne düşündüğümü sordular. Konu üzerine dedikodudan başka hiçbir somut bilgimiz olmadığını öğrenince şaşırıldık. İki çizim çıkardılar ortaya ve düşünüleni anlattılar. (Bu bilgiler o gün kendilerine Anakent Belediyesi'nde verilmişti... Benim bildığım, dallarında uzman sayılan, benim tanıdığım, bizden hiç kimsenin bu konuda kesinlik kazanmış bir bilgisi yoktu.) Utanmadım desem yalan olur... Demek ki biz kentimize Almanlar'dan bile yabancı görülmüyorduk.

Duyarlısına gulecekler olacaktır.

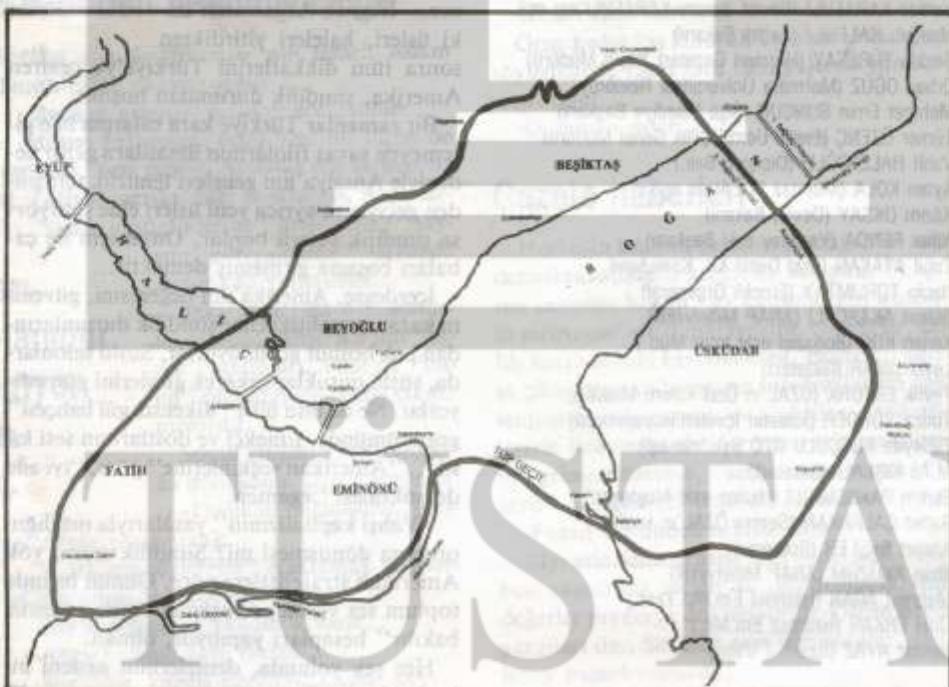
"Bilmiyor muydu" diyenler bile olur başkasınız...

İşte "Essen Planı" ortada değil mi?

"Sizlere mi sordular?"

(İşin bu yönü bir yana, hiçbir akılırasında Alman da kalkıp doğru dürüst tanımadığı bir kültürün, bir iklimin kentine plan kararları getirmez. Dünya çapında tanınmış bir uzmanlığı olsa bile... Gelir, burada sorunları yaşıtanır, gene de "tavsiyeler"de bulunmakta öteye geçemey... Bu çapta bir "plan kararı" yalnızca bir "iş" konusu olamaz... Oysa "Essen Planı" denilen plana çalışan grubun ko-

► Üçüncü köprüye tamamlanan tur. Nakkaş Tepe'den Ortaköy'e, Yıldız kavaşığı, Maçka, Dolapdere derken Kasımpaşa, Oradan dördüncü Halic Köprüsü'yle Cibali, Fatih, Samatya, Sarayburnu, Tüpler Harem, Koşuyolu, Altunizade ve yeniden Nakkaş Tepe.

nulara daha çok "iş" olarak baktığını yetkiyi bir Alman dostum söyledi.)

Daha önce bir yerlerde yazmıştım. Ünlü bir İngiliz plancıya, Patrick Abercrombie'ye 1954'te İstanbul'un planlanması işi öncrülmüşti. "İstanbul planlamasını bir yabancının yönlendiremeyeceği" görüşünü bildirmiştir Bay Patrick Abercrombie... Ama 1987'de, yabancı olmayanlar yabancı olanlardan önce bilgi bile edinemiyorlar iste!.. Nasıl utanmayayım bundan bir Türk mimarı olarak...

Sonradan gene yurt dışından edinebildiğim planlara göre, şu günlerde güncelere de yayındır, birinci köprüntün hemen alt yanından, bizim Kuzguncuk'tan, Nakkaş Tepe'mizden, Ortaköy'ün ortasına atıyor üçüncü boğaziçi köprüsü... Yol, Yıldız kavşağından, Maçka tizerinden, Elmadağ, Dolapdere derken Kasımpaşa'ya iniyor. Oradan da dördüncü Haliç köprüsü Cibali'ye atlayıp Fatih Camii altından tünelle geçip Samatya'ya iniyor. Kıyımı izleyerek Sarayburnu'na ulaşır oradan da tüple, Harem İskelesi'nin alt yanına çıkarır. Koşuyolu, Altunizade derken, yeniden Nakkaş Tepe'ye varıp turu tamamlıyor.

Böyle bir konuda bilimsel olarak, hiç kuşkusuz doğru ya da yanlış diye bilmek için elimde bana ışık tutacak veriler olmaz. Oysa bir çalışma için Eminönü'nün gece gündüz nüfusunu öğrenmek istedik, her yere başvurup gene de bir şey öğrenemedik. Daha doğrudan

su kimse bilmiyordu. Bunu bilmeden ulaşım nasıl planlanabilirdi?... Kaldı ki bu yeni yol, bugun onun da boyunu aşacak bir trafik yükü demektir. Tarihsel İstanbul yarımadasında böyle bir yol, bir çok anıtın yıkılıp gitmesi bugünden daha yüksek yeni yapılar ve de gelecekte çözülemeyecek yükler demektir. Oradan yük kaldırıracak yerde oraya yük getirmek çözüm olmaz. Hele söz konusu olan tarihsel İstanbul yarımadası ise, bu yarımadanın silueti (nereden bakılırsa bakılsın) yeryüzü kültür tarihine en anlamlı en değerli katkıdır. Büylesine insancıl, boylesine anlamlı ve fiziksel yapının "tek vücut" olduğu ikinci bir kent siluetini ben bilmiyorum. Burada yapılacak her şey, yalnız bizi değil, tüm yeryüzünü ilgilendirir. Ama gene de önce onu yaratın kültürün çocukların bilgisine, tartışmasına sunulmadan en küçük bir şey yapılmamalıdır.

Üçüncü boğaziçi köprüsünün, dördüncü Haliç köprüsünün ve bu üç turun gerekliliklerine -bilimsel verileri eksik global verilerle- hiç inanmıyorum. (Belediye çalışan uzmanların, giderek birçok üst düzey yetkilinin inandıklarını da sanmıyorum.) İstanbul ve Üsküdar (bütün kurumları-hizmetleriyle) ayrı ayrı iki kent gibi ele alınabilecekken, üstelik böyle bir su yöresinde sıkışık saatlere göre boyutları değiştirecek irili ufaklı taşıtlarla (hem de zarar etmeden) bunca ulaşım çözüm ola-

nakları varken, tarihsel yapıyı parçalayıp etmek neden? Kimin usuna Venedik'in ortasından yollar geçirmek gelir ki?.. İnsanlarla Boğaziçi kıyılarının arasına binlerce otomobile kazıklı yollar çekmek kimin usudur? O teneke kutular içinde birbirlerine çarptık çarpıyoruz derken, varlıklarla da bir şey anlamayacaklar ki güzelim Boğaziçi'nden.. Kıyın, kıyın, sulara, yeşilliklere, erguvanlara birkaç dakikacık dalıp düşenerek denizden aksınlar gidecekleri yere (suyun ulaşamadığı yerde de metro elbette...)

Ben Haliç vapurlarına bir türlü doyamıyorum.

Ne ulaşım ne de bölge planlama uzmanıym ben... (İstanbul bir kent olmaktan çoktan çıktıktır. Onun için kent ölçüde de yetmez burayı planlamaya) Öyleyse neden yazıyorum bütün bunları?

Her şeyden önce susup duran uzman dostları, İstanbul'daki kentileri uyarmak için!

Onlar sustukları, varlıklarının anlamını kavramadıkları sürece alanlar boş kahyor! ■

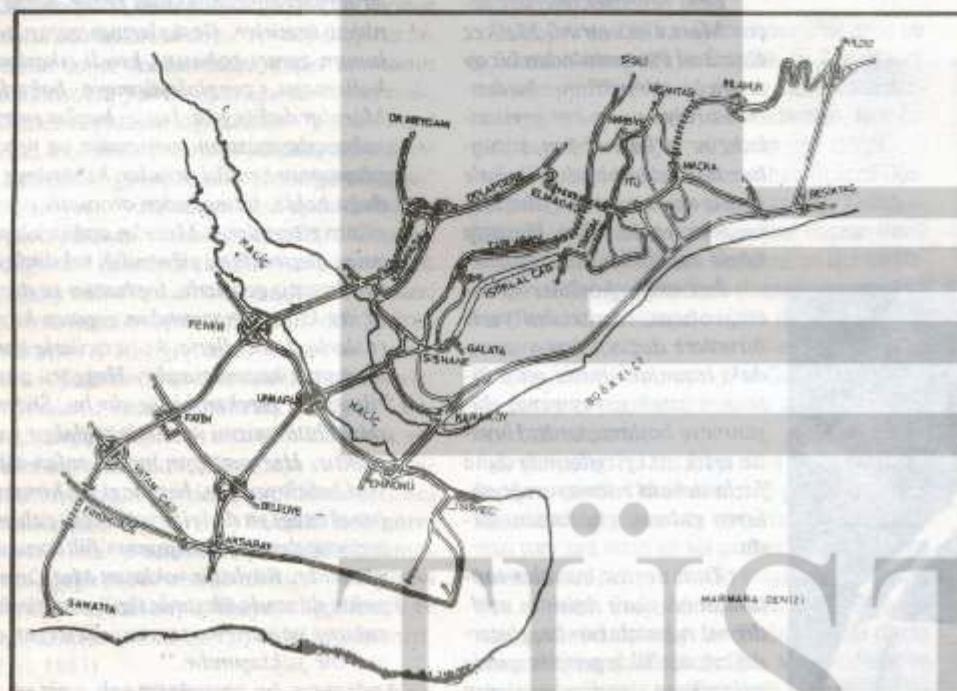
Yücel Gürsel
Mimarlar Odası
İst. Şube Başkanı

Köprüler yaptırdım gelip geçememeye...

Birinci Boğaz Köprüsü yapılrken İstanbul'un kentsel gelişmesinin Kuzey'de yoğunlaşacağı, bu yoğunlaşmanın yeni köprülerin yapımını zorunlu kılacığını ve bunların da bir taraftan arsa spekülörlerine haksız ve olağanüstü kazançlar sağlarken, diğer taraftan İstanbul Boğazı'nın doğal ve tarihi güzellikini yok ederek taşılaştıracığını söyleyerek karşı çıkmıştı. Nitekim ikinci köprüün yapımı ve üçüncü köprüün hazırlıklarına başlanması bu görüşümüzü doğruladı.

Ancak üçüncü köprüün yapımı daha ciddi ve çarpıcı olumsuz etkileri taşıyan bir mantrının ürünüdür. Üçüncü Boğaz Köprüsü, Boğazın iki yakasında, İstanbul'un tarihi dokusunun; Beyoğlu, Nişantaşı ve eski İstanbul'un ortasından geçecek viyadük, tünel, ve oto yollarla bağlantılı olacaktır. Bu köprü ve bağlantı yolları tam bir kültür katliamıdır. Roma, Bizans ve Osmanlılar'dan kalan yüzlerce yıllık kültür mirası üçüncü köprü ve bağlantı yolları ile katliedilecektir. Ayrıca bu İstanbul'u Beyrutlaştırma operasyonunun da bir parçasıdır. Boğazın öngörünüm bölgelerinin Arap seyhelerine ve yabancılarla satılmasıyla oluşturulan yerleşim birimlerinin en kestirme yoldan Tarlabası ve Şişhane'de oluşturulacak uluslararası iş merkezlerine bağlayan sistemin bir parçasıdır.

Bunların dışında ileri sürüldüğü gibi Üçüncü Boğaz Köprüsü İstanbul'un trafik sorununa da bir çözüm getirmeyecektir. Zaten birinci ve ikinci Boğaz köprüleri de toplu ulaşma yönelik olmadığı için çözüm getirmemiştir. Kentsel yaşamı çökmez hale getiren, ahtapot gibi nitelendirilen çok katlı oto yolların bahsetmek. Amerikan kentlerine özenmek, Başkanımızın vazgeçmediği bir tutkudur. Bunun elbette maddi bir temeli var. Ama 2500 yıllık bir şehri, geçmiş 200 yıl tıte olmayan ABD kentlerine benzetmeye çalışmak, gerçekten halkımızın kültür ve cıktarılarıyla hiçbir şekilde bağıolsayan, düşünce ve idealleriley ilgisi olmayan bir görüntünün kurbanı olacaktır. Böyle bir olay ne İstanbul halkının ne de Türkiye'nin cıktarılarıyla ilgili olmayan bir dinamike bağlıdır. ■

▲ ABD'de bir kent mi? Ünlü "Essen Planı"na göre tarihi İstanbul yarımadası viyadükler, geniş otoviyolarla kaplanacak. Aksaray'da olduğu gibi Fener, Fatih gibi yüzlerce yıllık semtler de günlük ABD kentlerine benzeyecek.

DÜNYADA PERESTROYKA NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Mihail Gorbaçov'un Mart 85'te Genel Sekreterliğe seçilmesiyle bir grup insanın birdenbire ortaya çıkıp her şeyi anladığını sanmak yanlış olur. Hayatta böyle mucizeler yoktur.

Sovyetler Birliği'nde başlayan yenilenme hareketi, uzunca bir süredir dünya kamuoyunun dikkatini en fazla çeken konu. Bu hareketin en önündeki kişi de şu anda dünyannı en popüler insam. Sadece sosyalist dünyada değil, sadece üçüncü dünyanın önemli bir bölümünde de değil, sadece kapitalist ülkelerdeki sol'da da değil, bizzat sağ kamuoyunda da bu bir gerçeklik. Örneğin ABD'de yapılan kamu oyu yoklamaları Amerikan halkın gözünde en popüler kişisin Gorbaçov olduğunu gösteriyor.

▼ **Perestroyka ve Gorbaçov.**
Konuşmalarında ve yazılarda perestroykanın birdenbire ortaya çıkmadığını belirtiyor.

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 70. Yıldönümü vesilesiyle dünya basını, televizyonu konuya degin özel yayınlar yaptılar, Gorbaçov'un en son yazdığı kitabındaki dillerindeki

telif haklarını almak için tımlı yayınevleri kıyasıyla bir rekabete giriştiler. Kasım başında kitap, satışa çıktıktan ülkelerde kapişıldı.

Türkiye basını da 70. Yıldönümü nedeniyle konuya özel ağırlık verdi, lehçe, aleyhte başmakaleler, yazılar, yazı dizileri yayınlandı. Güneş gazetesi Gorbaçov'un kitabına tefrika etmeye başladı.

Belli ki, konu önumüzdeki aylarda ve hatta yıllarda somut gelişmelerle daha çok açılığa kavuşacak, dünya kamuoyu ve özellikle uluslararası sol tarafından her aşamasında tartışılacak, irdelenecek. Biz burada, bugüne kadar yaşılmış olan gelişmenin bir değerlendirmesini yapmak, şu anki verilerle söz konusu hareketin ne olduğunu ve ne olmadığını tartışmak istiyoruz.

□

Bugün Sovyetler Birliği'ndeki yenilenme hareketi özellikle perestroyka sözcüğüyle dile getiriliyor. Bu Rusça sözcük yeniden yapılmama anlamına geliyor.

Perestroyka hareketinin kökenlerine bakmak için önce Gorbaçov'un şu satırlarının altını çizelim:

"*Beni genel sekreterlige seçen Mart 1985 tarihli Merkez Komitesi Plenumu'ndan bir ay sonra bir grup insanın birdenbire ortaya çıkıp her şeyi anladığını ve kavrıldığım, soruları türüyle anlaşılabılır hale getirerek ortaya koyduğunu sanmak yanlış olur. Hayatta böyle mucizeler yoktur...*

İşçi sınıfı, köylüler ve inteligentsiya, merkezden yerel birimlere degen Parti aygitindaki insanlar ülkede olup bitteleri zaten yavaş yavaş düşünmeye başlamışlardı. Hayatın arik eski çizgilerinde daha fazla devam edemeyeceği anlayışı giderek güç kazanıyor.

Tüm dürüst insanlar toplumun olayları ilgisinin azalduğunu, ruhsuzluğun basgösterdigiğini, özellikle gençlik içinde gelecektenden endişelenmenin doğduğunu, hangi yoldan olursa olsun maddi kazanç elde etmek için gayret gösterme tutumunun yaygınlaştığını gö-

rüyor ve bunları kaygıyla izliyorlardı. Yazarlar, sinema yönetmenleri ve tiyatro adamları, en iyi yapıtlarında, sosyalizmin ideolojik kazanımlarına inançlarını koruyorlar ve toplumun manen yeniden doğuşunu görecelerinden umut kesmiyorlardı. Zaman zaman karşılaşlıklar bürokratik emirlere ve hatta tacizlere rağmen toplumun yeniden yapılanması için halkı moralizm hazırlamağa devam ediyorlardı.

Bu vesileyle, okuyucunun anlamasını isterim ki, devrimci değişiklikler için gerekli enerji halkın da ve Partide günümüzden çok önce birikmişti." (Moskova Haberleri, 1 Kasım 1987)

Mihail Gorbaçov'un burada sözünü ettiğini birikimi daha iyi görmek ve perestroyka düşüncesinin kökenini daha iyi kavramak için, Yuri Andropov'un MK Genel Sekreteri olarak, Marx'in 100. Ölüm Yıldönümü dolayısıyla yazdığı tarihi bir yazdan aşağıya aktarılan alıntılar, bu konuda bize bir fikir verebilecek önemde:

"...Sosyalist üretim ilişkileri bir kez temelli yerlestikten sonra bile bazı kişiler bireyci alışkanlıklarını korur, hatta yeniden üretirler. Başkalarının zararı toplumun zararı bahasına kendi çıkarlarını kollamaya, zenginleştirmeye bakarlar. Marx'in dediği gibi, bütün bunlar emeğin yabançılışmasının sonucudur ve yabançılışmanın kendisi ortadan kaldırılmış olduğu halde, bilinçlerden otomatik olarak silinip gitmezler... Marx'in açıkladığı sosyalist iletişim ilkesi içgündüğü takdirde hakedilmemiş gelirlerle, toplumun ve dürüst işçiler kütlesinin sırtından geçen kaytıcılarla, tembellere, kötü işçilerle karşılaşmamız kaçınılmazdır. Hosgörü gösterilmemesi gereken bir şevidir bu. Sisteminizmün humanizmi üzerinde asolakça yaşamaktır. Her yurttaşın maddi refah düzeyini belirleyen şey, herhangi bir kimsenin öznel isteği ya da iyi niyeti değil, çalışma, sadece çalışma ve çalışma sonucuları olmalıdır. Böyle bir yaklaşım Marx'in sosyalist iletişimle ilgili görüşlerinin ruhuna ve içeriğine tam tamına uygun düşen bir yaklaşımıdır."

Andropov, bu sorunların salt emir ve yasaklarla çözümlenmeyeceğini, ekonominin düzenlenmesiyle başarılabileceğini, ayrıca otomasyon düzeyinin yetersiz kaldığını, bunu mutlaka geliştirmek gerektiğini söylediğ-

ten sonra sosyalist demokrasi konusuna de-
ğinerek söyleydi:

*"Demokrasimizin daha ileriye götürül-
mesi, bürokratik 'asıri örgütlenmenin' ve
bicimliliğin önlenmesi, kitlelerin insiya-
tifini tıkanan ve yipratan, yaratıcı düşün-
ceyi, emekçi halkın canlı davasını kostek-
leyen her şeyin giderilmesi gerekmekte-
dir."*

Sosyalizmde çelişkilerin ortadan kalkma-
dığını belirten Andropov,

*"İdeolojik düşmanlarımız, bizde de halkın
hayatında güçlükler ve düş kırıklıkları ve
bazen yeni ile eski arasında çok çetin mü-
cadeleler olduğuna işaret ederek yeni dü-
zeni karalamaya çalışmaktadırlar"*

diyor ve sözlerini söyle süzürdü.

*"Evet, bizde de çelişkiler var, güçlükler
var... Lenin 'antagonizm ve çelişki hiç de
ayrı şey değildir, sosyalizmde birincisi or-
tadan kalkacak, ikinci sürecek'ti" diyor-
du. Bu görüş практикte doğru çıktı. Öyle
ki, ulaşmaz olmayan çelişkiler bile, sa-
yet gözardı edilirlerse, ciddi çatışmalara
neden olabilirler"*

Andropov yazısının sonunda hayatı ayak
uydurabilmek için Marx'in öğretisini ileri
göztürmesi, her yönde zenginleştirilmesi,
maddeci diyalektigin yaratıcı olarak pratige
uygulanması zorunluluğuna parmak basarak,
toplumsal yaşamındaki kimi fenomenlerin, bi-
limsel sosyalizmde "uyuşmadığı" ve öğreti-
nin "bunalmış geçirdiği" ni iddia eden ve Ba-
tili sosyoloji, felsefe ve politolojiden alınma
fikirlerle, onun "yeniden canlandırılması" ni
öngören görüşlerin Marksizm adına savunul-
duğunu dikkati çekip, "Oysa sorun hiç de id-
dia edildiği gibi 'marksizmin bunalmış'nda
yatıyor. Sorun başkadır, sorun, kendilerine
Marksist diyen bazı teorisyenlerin, Marx,
Engels ve Lenin'in teorik düşüncelerinin ger-
çek kapsamını kavrama ve somut sorunların
somut olarak incelenmesinde onların öğreti-
lerinin muazzam entelektüel gücünü kullanabile-
bilme yeteneksizliklerindedir" ... diyor ve
"Marksizmin her türden 'düzeltici'lerinin
tumturaklı laflarına değer verme, burjuva bi-
liminin sahte icatlarından medet ummanın
komünistlere yakışmayacağı" ni söyleyerek,
bilimsel sosyalizm öğretisinin "yiprulması
değil, tersine onun arılığı yaratıcı bir şekilde
geliştirilmesi için mücadele etmek gerektiğini"
vurguluyor, "yeni sorunların aşılmasının ve
çözüme kavuşturulmasının biricik yolunun bu
olduğunu" belirtiyordu. Bilimsel sosyalizm
"çağdaş bilim ve kültürde en değerli, en ileri
ne varsa hepsine açık olduğunu" dile getiren
Andropov, bu öğretinin "bugün dünyanın
manevi yaşamının çekim merkezi olarak yüz
milyonlarca insanın bilincini sardığım" ha-
turlatıyor, çağdaş dünyann tüm karmaşık so-
runlarını anlamak, işçi sınıfının ve bütün ca-
lışan insanların devrimci toplumsal-tarihsel
yaraticılığını ortıtlayıp yönlendirmek göre-
vini teorinin ve mücadele pratığının önemüze
koyduğu görev olarak niteliyor, bu görevi Marx'in
sözcükleriyle dünyayı açıklamak ve
değiştirmek olarak özetliyor. (Komünist,
Mart 1983)

Göründüğü gibi, bugün artık bir hayli se-
killenmiş olan perestroika hareketinin sosyal,
ekonomik, politik ve kültürel bileşenlerinin
ilk verileri söz konusu yazida mevcuttu.

Gorbaçov'un ve diğer parti yöneticilerinin

yayınlanmış metinleri perestroika hareketi-
nin özünü ve belli başlı yönlerini otaya ko-
yuyor. Perestroika önce bazı önemli spta-
malardan yola çıkıyor:

► Dünyanın ilk sosyalist devrimi olduğu
için Sovyet devleti emperyalizmin ilk günden
beri günah keçisi olmuştur. Önce silahlı dis-
müdahale gelmiş, bunu İç Savaş izlemiştir. Bu
savaşlarda ülke büyük kayıplara uğramıştır.
Daha sonra gelen İkinci Dünya Savaşı kay-
bımızı büyük boyutlara ulaştırmıştır, simdi de,
emperyalizmin silahlanma yarışı sosyalist
ekonomiye çok şyler kaybettirmektedir. Ki-
sacasi, Sovyetler Birliği'nin "sosyalizmin ka-
lesi olması" onun maddi ve manevi gelişimi-
ni yavaşlatmıştır.

► Öte yandan, içte, sosyalist kuruluş açı-
sından kazanılan olağanüstü başarılarla rağmen,
ciddi hatalar ve başarısızlıklar da olmuş-

tur. Bunların başında, sosyalist demokrasi ve
sosyalist kendi kendini yönetme ilkelerinin ih-
lali ve ihmali gelmiştir. Sadece sosyalist poli-
tik devrimin gerçekleştirilebilmesi değil, sosyaliz-
min kurulması da sınıf mücadeleini gerektir-
ir yolundaki bilimsel tescit Stalin döneminde
aşırı noktalara götürülmüş, sosyalist ya-
salık gözetilmemiş. Sorunların çözümünde,
çoğu kez zor öne çıkmış, kişi kültür yaratılmış
katı bir merkeziyetçilik ve bürokratik ay-
gitlar oluşturulmuş, Leninizmin özü olan kitle
demokrasisine kitlelerin siyasal yaşama en ge-
niş ve aktif katılımına önem verilmemiştir.

► Daha sonra sosyalist yasalığı yeniden in-
şa etmeye girişildiğinde, önemli gelişmeler
kaydedilmiş, fakat, bu kez de, demokratik-
leşmenin maddi temeli olan ekonomik geliş-
me ihmali edilmişdir. 60'lı yıllarda başlayarak,
ekonomik atılımlara girişilmiş, sosyalist ►►

70. Yıl Kutlamaları:

Dünya Solunun Ortak Platformu

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 70. yıl
kutlama toplantısı 2 Kasım günü Krem-
lin'deki Büyük Kongre salonundaki toplantıya açıldı. Yüksek Sovyet Prezidiumu,
SBKP Merkez Plenumu ve Rusya Sosyalist Federasyonu tarafından düzenlenen toplantıya konuk delegasyonlar, Sovyet Cumhuriyetleri'nden dele-
gerler, sendika ve diğer meslek örgütleri, kadın ve gençlik kuruluşları, fabrikalardan, kolhoz ve soy-
hazlardan seçilerek gönderilmiş emekçiler, bilim adamı ve sanatçılar, kordiplomatik olmak üzere altı bin kişi katıldı.

Toplantıda uzun bir konuşma yapan Genel Sekreter Gorbaçov 70 yıllık sosyalist deneyimi aşamalarıyla, temel politikalara, doğru ve yanlışlarıyla değerlendirildi, perestroyanın önemi ve özellikleri üzerinde durdu, barış ve silahsızlanma başta olmak üzere uluslararası temel sorunlarda partisinin yaklaşımını dile getirdi.

Gorbaçov'dan sonra, Ekim Devrimi'ne genç bir işçi olarak katılmış eski bir Bolşevik, bir Sovyet yurt-
taşı sıfatıyla 70 yıllık deneyimi özetledi. Daha sonra konuklar ve emekçiler, bilim adamları, kitle ö-
ğretici temsilcileri değişmeli olarak söz aldılar.

Konuklardan, sosyalist ülke ve bazı Üçüncü Dünya ülkesi liderlerinin yanı sıra Finlandiya Cumhurbaşkanı ve Sosyalist Enternasyonal Başkan Vekili konuşular. Muhalafetteki komünist ve işçi partilerinden ise Georges Marchais (Fransa), Alvaro Cunhal (Portekiz), Alessandro Natta (İtalya), Mitsuhiro Kaneko (Japonya), Herbert Mies (F. Almanya), Rodney Arismendi (Uruguay) ve Gus Hall (ABD) bilir konuşturma yapmışlardır. Çin ve Arnavutluk toplantı-
lara katılmadılar.

İki gün süren bu toplantıyı daha sonra **partiler forumu** izledi. 113 ülkeden 178 parti delegasyonunun katıldığı toplantıda komünist ve işçi partilerinin yanı sıra ilerici ve sol partiler, ulusal kurtuluş hareketleri ve pek çok ülkenin sosyal demokrat partileri katıldılar. Sosyal demokratlar dahil bütün konuşmacılar bu toplantıyı bir dönüm noktası olarak nitelendiler, barış, silahsızlanma, ahlak, cehalet ve ekooloji konularında komünistlerin, sosyal demokratların ve diğer sol güçlerin uluslararası işbirliğinin, en geniş solun eylem birliğinin mümkün ve zorunlu olduğunu, bu tarihi toplantınu bu doğrultuya ilk adım niteliği taşıdığını, benzer toplantıların

sık sık yapılması gerektiğini dile getirdiler. Bu görüşleri dile getiren partiler arasında İsviçre, Norveç, Danimarka, Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Yunanistan, Avustralya sosyal demokratları ve sosyalistleri de bulunuyordu. Ev sahibi sıfatıyla Mihail Gorbaçov'un yönettiği partiler toplantıları iki gün sürdü.

Dört gün süren toplantılar sırasında akşamdan konuk delegasyonlar değişik salonlarda düzenlener-
toplantılarında ayrıca konuşmalar yaptılar. Gene ilk
günün akşamı Büyük Salondaki kültür gecesinde Sovyet halдарının folklor, müzik ve mizah-hiciv programları sunuldu.

Kutlama çalışmaları 7 Kasım günü Kızıl Meydan'da yapılan geçit töreniyle bitti. Bu yıldı törende askeri geçitin çok kısa tutulduğu, 'buna karşılık Moskova'dan fabrika ve semtlerden gelmiş iki yüz bini aşkın emekçinin geçişinin törenin asıl ağırlığını oluşturdugu dikkat çekti.

70. kutlama töreni 7 Kasım akşamı Kreml'in
de verilen büyük resepsiyona sona erdi.

70. Yıldönümü Sovyetler Birliği'ndeki yenileme
hareketi Sovyet yönetiminin enerjik bir işbirliği
nedeniyle tüm dünyada büyük bir ilgi görür. Bugün dünya kamuoyunun en fazla ilgilendiği konunun Sovyetler'deki gelişmeler, en popüler kişinin ise Mihail Gorbaçov olmasını, ABD Komünist Partisi Genel Sekreteri Gus Hall, konuşmasının sonunda şu sözlerle dile getirdi:

'70 yıldır Amerikalıları 'Ruslar geliyor' diye korkuttular. Oysa şimdi Mihail Gorbaçov 7 Aralık'ta ABD'ye gelecek. Amerikan halkı artık Ruslar'dan korkmuyor, tersine, "Gel Mihail Gorbaçov, konuşumuz ol, ekmeğimizi bizimize bölüş" diyor. Ben sana bir şey söyleyeyim mi, Mihail Sergeyeviç, ABD'ye geldiğinde Başkanlığı adaylığını koy, se-
çilsin. Çünkü kamuoyu yoklamaları ABD'de en se-
vilen kişinin sen olduğunu gösteriyor. Tabii, bu öne-
rimle senin merkez komitende sorun yaratmak istemem, ama ABD Başkanlığı hiç de fena bir iş de-
ğildir, hem para da boldur, yapacak fazla bir şey de yoktur. Golf oynamasını ve ata binmesini öğ-
ren, yeter!'

▲ Gorbi'yi
seviyorum. ABD'de
öylesine popüler ki
yakaya takılan rozetiere
bile konu oldu.

demokrasi yolunda yeni adımlar atılmış, yeni bir anayasa yapılmış, emekçilerin siyasal yaşama daha genişçe katılmalarında yeni mesafeler katedilmiştir. Ne var ki, bu süreçte ülkenin karşılaştığı ekonomik, sosyal, yönetsel ve kültürel sorunların üzerine cesaretle gidilememiş, sorunlar ertelene ertelene birikmiş ve toplumun maddi, manevi gelişimi öntünde ciddi bir engel haline gelmiştir.

► Daha da önemlisi, kitlelerin coşkusunu körleme, sorunlara ve politikaya ilgileri azaltmış, toplum hantallaşmış, durağanlaşmış, bürokrasi ve atalet artmış, mevcut olumsuzluğun köklü bir şekilde değişimine olan inanç azalmış, statükoculuk, kayıtsızlık, duyarlılık güçlenmiştir.

► İşte bu nedenle, variolan noktada sorun tedrici iyileştirmelerle, değişiklerle çözülebilir olmaktan çıkmış, radikal bir dönüşüm kaçınılmaz olmuştur.

► Perestroyka, her şeyden önce insanlığın yaratıcı gücünü, yiğinların dinamizmini, yeniden ruh ve coşku kazanmasını, yani insanın mobilize edilmesini öngörmektedir. Bu na sağlamak için, öncelikle ve özellikle gerekli olan gelişkin ve yetkin bir sosyalist demokrasının gerçekleştirilmemesidir; bu nedenle de, Mihail Gorbaçov'un sözleriyle "Demokratikleşme perestroykanın ruhudur". Perestroyka sosyalizmin hUMANİST karakterinin şimdiki koşullardaki dışa vurumu olduğu için insanın maddi refahının gelişmesi mutlaka onun manevi, kültürel ve zihinsel zenginleşmesinin hızlandırılmasıyla bütünlüğündür, bu ise, her şeyin başında, en geniş çalışan kitlelerin sosyal yaşama, yönetime gönüllü ve aktif katılımının sağlanmasıyla mümkünür. Sosyalist demokrasi tüm ülke sorunlarında en geniş yiğinların sürekli olarak dikkatlerinin diri tutulmasını, halkın ve sosyalizmin çıkarlarının küçük büyük demeden her noktada bilince çıkarılmasını ve kitlelerin politikaya nüfuz etmesini, ekonomik, sosyal ve yönetsel kararların, politikalara üretilmesinde kitlelerin nüfuz sahibi olmasını gerektirir. Sosyalist demokrasının sadece

▲ Yeni bir ruh ve dinamizm. Perestroyka ile Sovyet toplumuna dinamizm geldi ama kalıcı bir başarı için daha uzun süre gerek.

nin artırılması, rasyonel işletmeciliği, üretim ünitelerine özerlik kazandırılmasını, kapasitenin yükseltilmesini, üretimin en son teknolojik gelişmelerden yararlanacak şekilde islah edilmesini, emek yoğun alanların azaltılmasını, teknolojinin modernleştirilmesini, üretimin her alanında otomasyonun gelişkin düzeye getirilmesini, üretimdeki aksaklıları, hantallıkları, başarısızlıklar doğuran başlıca etkenlerden biri olarak işletme yönetimlerinin ve yöntemlerinin, radikal bir şekilde yeniden düzenlenmesini içermektedir. Konuyu inceleyen Sadun Aren hocamızın da belirttiği gibi, bu ekonomik dönüşümler -kimi iddiaların tersine- hiçbir surette sosyalist ekonomiden uzaklaşma, kapitalizme yönelme ya da sosyalizmden ödün verme değildir.

Karşılaşılan Güçlükler

Şunu da belirtmek gereki ki, perestroyka daha başlangıcında ilk olumlu meyvalarını hemen verme baştı, özellikle tüm Sovyet toplumuna yeni bir ruh ve dinamizm gelmiştir. Ne var ki, adı geçen sürecin henüz ilk evresi yaşanmaktadır; sorunların kökten çözülmesi, toplumun olgunlaşmış sosyalist topluma daha ileriye doğru büyük bir transformasyon göstermesi, böylece perestroykanın kalıcı bir başarıya ulaşması uzun bir zaman gerektirmektedir.

Bu konuda Gorbaçov'un aşağıya aktaracağımız sözleri variolan noktada yönetimin kararlılığını göstermektedir:

"Bazları her şeyin bir anda ve özel bir çaba harcampsızın kendiliğinden değişeceğini umuyorlar. Gene pek çok kimse de söyle düşünüyor: yeni yöneticiler geldiler, artık şimdilerde her şey düzellecek, her şey iyi olacak.

"Perestroyka yolundaki en büyük güçlük eski yıllarda hepimizde yer etmiş olan eski düşüncede tarzıdır. Hepimiz, Genel Sekreter'den her işçiye kadar, hepimiz bu düşüncede tarzını değiştirmeliyiz... bizzat kendimizdeki tutuculuğu yemeliyiz..."

"Aynı güçlüğe sorunların Politbüro'daki tartışmasında da rastlıyoruz; yepyeni ve yenilikçi kararlar alıyoruz, ama ne zaman ki, bu kararları hayata geçirmenin yöntemlerini konuşmaya başlıyoruz, bir de baktıyz ki, biz yenileşirici kararları, yeni görevleri eski yöntemlerle çözmeye uğraşmaktayız..."

"Bizim anlayışımıza göre devrim hiç kuşkusuz bir yaratıdır, bir kopma'dır, eskimiş ve

durağanlaşmış olan her şeyden kopmadır, hızla gelişimi sağlayan her şeydir.

"Hiç kimseyin kuşkusuz olmasın, perestroyka, en çok eski tarz çalışmaya alışmış olanlara vuracaktır. Karşımızda hiçbir muhalefet yok, ama bu olgu, çeşitli nedenlerle perestroykayı kabul etmeyenlerle hiçbir çatışma olmayacağı anlamına gelmez. Elbette ki, perestroykanın ilk aşamasında herkes özveride bulunacaktır, ama bazlarının geçici özveriler niteliği taşıranken, bazıları da, -gelişmemizin önünü tıkamış olan- haketmedikleri, gayrı meşru olarak elde ettikleri ayrıcalıklardan, avantajlarından ve haklardan temelli vazgeçmek zorunda kalacaklardır.

"... tek bir ölçütümüz olacaktır: sosyalizmi güçlendirecek her sese kulak vereceğiz, kucak açacağız. Sosyalizme yabancı olan her şeye karşı ise mücadele edeceğiz, ama tekrarlayayım ki, bu kesinlikle demokratik süreç içinde yapılacaktır.

"Insanlar içinde bulundukları gönülşüzlüğü bir yana bırakmakta ve sosyal yaşama sevmekle katılmaktadırlar. Bunun sayısız yansımalarını görüyoruz. Toplantılarda sert eleştiride bulunanlar da var, miting ve gösteri yürüyüşleri düzenleyenler de. Genel olarak söyleşerek, demokratik süreç bu gibi spontane gösterileri bağımsız toplumsal eylemin bir yansımı olarak saymakta ve dışarılamamaktadır. Bu tür şeyle birlikte bürokratlar arasında korku kivulcusu yaktığı ve yasaklara, kısıtlamalara başvurduğu günleri çoktan geride bıraktı. Buna rağmen kabul edelim ki, henüz tartışma kültürün bakımından eksiz. Toplantılarda konuşmacının sözünün divan tarafından kesildiği de oluyor, konuşmacının kişisellik yaptığı ve içi boş sözlerle oyalandığı da. Ama yavaş yavaş, demokrasının, bürokratik kuralları aşırılıklarla kiyaslanamayacak kadar iyi bir şey olduğu kavranıyor..."

"1917'de Lenin 'devrim'e başladık, sonuna dek gideceğiz" diyordu; aynı şey perestroyka için de geçerlidir, Parti sonuna kadar gitmektedir." (Moskova Haberleri, 1 Kasım 87)

Görülüldüğü gibi perestroyka bir kampanya değildir, uzun erimli ve köklü bir değişme, bir atılım ve yenileşme hareketidir. Parti, kendini eleştirmekten başlayarak tüm sorunları olanaçla açıklığıla ortaya koymıştır, toplumun her katında, ülkenin her yanında tartışmaya sunmuştur ve gene kendinden başlayarak radikal değişikliğin yolunu açmıştır, kararlı bir şekilde sorunların üzerine gitmiştir. ■

Bireyci alışkanlıklar emeğin yabancılaşmasının sonucudur ve yabancılaşmanın kendisi ortadan kaldırılmış olduğu halde, bilinçlerden otomatik olarak silinip gitmezler.

ekonomik, sosyal ve siyaset gelişimle değil, manevi ve kültürel gelişimle de doğrudan bağlı vardır.

Perestroykanın ikinci yönü yönetsel olarak nitelendirilebilir. Bu da Parti'nin ve devletin kadro ve personel politikasının perestroyka ruhuna uygun olarak belirlenmesi ve yeniden düzenlenmesidir. Bürokratizme karşı savaş, Parti ve devlet birimlerinin durağanlıktan çıkarılpın dinamikleştirilmesi, her kademede perestroyka'ya ve demokratikleşme sürecine uygun kadrolara insiyatif verilmesi, statükoyu sürdürmek isteyenlerin yerini radikal değişiklikleri yürüttürebilecek elemanların alınmasını sağlanması, parti içi demokrasının geliştirilmesi, alt birimlerin insiyatiflerinin artırılması perestroykanın kadro politikasını oluşturmaktadır. Bu politika; kuşkusuz ki, ekonomik işletmelerin ve yönetimlerinin reorganizasyonunu da içermektedir.

Perestroykanın üçüncü yönü ve başarının asıl güvensi ekonomik yaşamda yapılan reformlardır. Bu reformlar emeğin verimliliği-

Mikhail S. Gorbacov, Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümü dolayısıyla 2 Kasım günü yaptığı konuşmada Sovyetler Birliği ve dünyadaki gelişmeleri değerlendirdi. Gorbacov daha önce çeşitli vesilelerle deyindiği konuların yanı sıra ilk kez Sovyetler Birliği tarihinin 1920'li-30'lu yılları kapsayan bölümünü üzerine değerlendirmelerde bulundu. Gorbacov'un bu konuda söylediğini geniş alıntılarla sunuyoruz.

Lenin'den sonraki dönem, yani 1920'ler ve 1930'lar Sovyet devletinin tarihinde özel bir yer işgal etmiştir. Onbeş yıl kadar bir süre içerisinde köklü toplumsal değişiklikler gerçekleştirildi. Bu süreç zarfında gerek sosyalist kuruluş için en elverişli varyantları araştırma açısından, gerekse yeni toplumun temellerini kurmada gerçekten başarılı olanlardan açısından inanılmayacak kadar çok gelişme oldu. O yıllar insanın dayanma gücünün son sınırlarına dek çalışma, keskin ve çok çeşitlilik gösteren mücadele yıllarıydı. Sanayileşme, kolektivizasyon, kültür devrimi, çokuluslu devletin güçlendirilmesi, Sovyetler Birliği'nin uluslararası konumunun pekiştirilmesi, ekonomisin ve tüm toplumsal işlerin yürütülmesinde yeni biçimler, tüm bunlar bu dönemde gerçekleşti. Ve hepsinin de yaygın biçimde etkili sonuçları oldu (...).

"Evet, Lenin'den sonraya, 1920 ve 30'lu yıllara gelelim. Parti ve toplumun omunde izlemek üzere Lenin'in sosyalizmi kurma kavramı ve onun devrim sonrası dönemdeki çatışması bulunduğu halde, ileriye doğru yol arayı hic de basit değildi. Toplumun gelişmesinin temel sorunları ve hepsinin ötesinde, ülkemizde sosyalizmin kurulup kurulamayaçağı sorusu üzerinde keskin ideolojik mücadele ve siyasi tartışmalar olayordu. Teori ve pratik, sosyo-ekonomik dönüşümlerin alması gereken yön ve biçimlerini; bunları Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu sonut tarihi koşullarda sosyalist ilkeler temelinde başarmanın yollarını araştırıyordu. (...)

"Görülüyorki, söz konusu olan büyük çaplı ve dönüm noktası teşkil eden konular, problemler ve hedeflerdi. Ve tekrar edeyim, Parti bu konularda Lenin'in rehberliğine sahip olmasına rağmen, bunlar üzerinde şiddetli tartışmalar başladı (...).

"Kimi önde gelen yöneticilerin küçük-burjuva tabiatları ağır bastı. Hizipçi bir tutum aldılar. Bu durum Parti örgütlerini altüst etti, onları hayatı işlerden alıkoydu ve çalışmalarını engelledi. Söz konusu yöneticiler, Parti'nin büyük çoğunluğu onların görüşlerinin Lenin'in düşünce ve planlarıyla ters düşüğünü, önerilerinin yanlış olduğunu ve ülkeyi doğru rotadan çıkarabileceğini gördükten sonra dahi, bir bölünmeye kıskırtmaya devam ettiler.

"Bu durum en başta, Lenin'in ölümünden sonra Parti'nin üst yönetiminde asırı iddialar sergileyerek, Lenin'in onun kendine çok fazla güvenen, daima yalpalayan ve oyun çeviren bir politikacı olduğu şeklindeki düşünmesini tamamen doğrulan Leon Trocki için söz konusudur. Trocki ve Trockistler kapitalist kuşatma koşullarında sosyalizmi kurmanın mümkün olabilirliğini reddediyorlardı.

Ekim ve perestroyka:

DEVRİM SÜRÜYOR

Tarihimize hakkındaki değerlendirmelere siyasi hesaplaşma için değil, geçmişteki kahramanca işlere hakkını vermek, yanlışlarından ders çıkarmak için ihtiyacımız var.

Dış politikada devrim ihracına, iç politikada köylüler üzerinde baskı kurmaya, kentin kırı sömürmesine, toplumu yönetmede idari ve askeri yöntemlere öncelik verdiler. Troçkizm, ideologlarının solcu sözde devrimci retorik ardına gizlendiği ve aslında teslimiyetçi bir konumda bulunduğu bir siyasi eğilimdi. Bu, hakikatte Leninizme baştan aşağıya bir saldırıyordu. Mesele практик ülkemizde sosyalizmin geleceğini, Devrimin kaderini ilgilendiriyordu.

"Bu koşullar altında Troçkizmin yanlış olduğunu herkese göstermek, onun anti-sosyalist özünü sergilemek gerekiyordu. Troçkistlerin, başı Grigori Zinoviev ve Lev Kamenev'in çektiği "yeni muhalefet" ile birlikte davranışları durumu daha karmaşık hale getirmiştir. Azınlıkta olduklarının bilincinde olan muhalefetçileri tartışmalarla Parti'ye tekrar tekrar yüklediler, Parti saflarında bir bölünme beklediler. Ama son tahilide Parti, Merkez Komite'nin çizgisinde ve muhalefetin karşısında olduğunu belirtti, muhalefet kişi bir süre sonra ideolojik ve örgütsel olarak çıktı.

"Kısaca, Parti'nin Joseph Stalin öncülüğündeki yönetici çekirdeği bir ideolojik mücadelede Leninizmi korudu. Sosyalist kuruluşun başlangıç aşamasındaki strateji ve takımları belirledi. Bu politika, Parti üyelerinin ve işçilerin pek çoğu tarafından onaylandı. Troçkizmi ideolojik olarak yenilgiye uğratmadı N. Buharin, F. Jerzinski, S. Kirov, G. Ordynnikov, J. Rujzutak ve diğerleri önemli rol oynadılar.

"1920'lerin hemen sonunda köylülüğü sosyalist yöne sevkmenin yolları üzerine keskin bir mücadele başladı. Bu mücadele, esas olarak, Politbüro'nun çoğunuğu ile Buharin grubu arasında, Sovyet toplumunun gelişmesindeki yeni aşamada yeni ekonomik politika ilkelerinin nasıl uygulanacağı konusunda farklı tavırlar olduğunu gösteriyordu. (...)

"Göründüğü üzere, o zamanın siyasi tartışmaları Parti'nin gelişiminde sosyalist kuruluşun dönüm noktası nitelikindeki sorunlar üzerine keskin mücadeleının damgasını taşıyan karmaşık bir süreci yansımıştır. Sanayileşme ve kolektivizasyon kavramı, kafanıltımı gereken bu mücadelede içinde sekillendi...

"Parti önceden bilinen bir sanayileşme yöntemi belirledi: Disardan bir finansman kaynağına dayanmadan ve hafif sanayinin genişlemesi yoluyla sermaye birikimi için uzun yıllar beklemeden ağır sanayi kurulmaya başlandı. Ülke ve halk için inanılmaz derecede güç olmakla birlikte o şartlarda mümkün olan

tek yol buydu. Bu, kitlelerin devrimci heyecanını ekonomik büyümeyen bir bileşen olarak hesaba katan yenilikçi bir adımdı. Sanayileşme ülkeyi tek bir sıçrayışta temelde yeni bir düzeye yükseltti. 1930'ların sonunda Sovyetler Birliği sanayi üretimi bakımından Avrupa'da birinci, dünyada ikinci sırayı alırken gerçek bir sanayi gücü oluyordu. Bu, çığır açan önemde bir emek kahramanlığıdır, özgürlüşmiş emeğin kahramanlığıdır. Bolşevik Parti'nin kahramanlığıdır...

"İncelediğimiz dönemde aynı zamanda bazı kayıplara da tanık olmuştur. Bu kayıplar bir bakıma yukarıda sözünü ettirmiş başarılarla iliştilidir. Kimileri katı bir merkezileştirmenin genel olarak geçerliliğine, kumanda yöntemlerinin her sorunun ve bütün sorunların çözümünde en kısa ve en iyi yol olduğunu inanmaya başladılar. Bu durumun halka ve halkın hayat şartlarına yönelik tavır üzerinde etkisi oldu.

"Partide ve devlet yönetiminde bir direktifle yönetim sistemi ortaya çıktı ve bürokratizm güçlendi. Lenin bunun tehlikesi üzerinde uyanda bulunmuştu...

"Yillardaki durumu anlamak için sanayileşme sürecinde yekillenmeye başlayan ve kolektivizasyon sırasında yeni bir ivme kazanan direktifle yönetim sisteminin ulkenin tüm sosyo-politik yaşamı üzerinde etkili olduğu akıldır tutulmalıdır. Ekonomide bir kez oluşuktan sonra üstyapısına yayılan bu sistem sosyalizmin demokratik potansiyelinin gelişmesini sınırlamış ve sosyalist demokrasiyi ilerlemekten akit etmemiştir.

"Ne ki bu söylediğimiz o dönemin kartpostallığını tam olarak görüntülemiyor. Ne olmuşum? Parti'nin en ağır ideolojik-politik sınavlardan geçtiği dönem hâkîmete sona ermiştir. Milyonlarca insan sosyalist dönüşümleri gerçekleştirmeye çalışmasına sevkle katılmış durumdaydı. İlk başarılar gözle görünür olmuştu. Banunla beraber, sınıfı sınıfların düşmanca direğine karşı mücadele döneminin dayattığı yöntemler şimdilik mekanik bir biçimde, koşulların esas olarak değiştiği hârisi sosyalist kuruluş dönemine aktarılıyordu. Ülke de bir hoşgörüsüzlik, düşmanlık ve şiphe atmosferi yaratılmıştı. Zaman ilerledikçe bu politik uygulamaları genişledi ve sosyalist kuruluş sınıfları sınıflarla mücadeleşinin şiddetliliklerini üz-

Açıktır ki, kişi kültürün, yasallığın ihlalinin, otuzlu yılların keyfi baskı tedbirlerinin ortaya çıkması Sovyet toplumunda uygun demokratizasyon seviyesinin eksikliği sonucu mümkün olabilmisti.

rine yanyı bir 'teori' ile desteklendi.

"Tüm bunların ulkenin sosyo-politik gelişimi üzerinde korkunç bir etkisi oldu ve acımasız sonuçlara yolaçtı. Açıkta ki, kişi kültürünün, yasallığın ihlalinin, otuzlu yılların keyfi baskı tedbirlerinin ortaya çıkması Sovyet toplumunda uygun demokratizasyon seyyesinin eksikliği sonucu mümkün olabilmistiştir. Açıkça söylemek gerekirse, bunlar yetki suis-timalinden kaynaklanan gerçek suçlardı. Parti içinden ve dışından binlerce insan toplula baskiya hedef oldu. Yoldaşlar, acı gerçek budur. Sosyalizm davasına ve Partinin otoritesine ciddi biçimde zarar verilmiştir. Bunu açıkça belirtmeliyiz. Bu, Lenin'in sosyalizm idealini tereddütsüz biçimde doğrulamak için gereklidir.

"Şimdi Stalin'in tarihimizdeki rolü üzerine tartışmalar yapılmıyor. O fazlaıyla çelişkili bir kişiliğe sahipti. Tarihi hakikate sadık kalarak Stalin'in hem sosyalizm mücadelenine, onun kazanımlarının korunmasına olan inkâr edilemez katkısını görmeliyiz; hem de büyük silâyi yanlışların, o ve çevresindekilerin yetkililerini kötüye kullanmalarının halkımıza ağır bir bedele malolduguunu, toplum hayatımız için ağır sonuçlar doğurduğunu görmeliyiz. Bazen Stalin'in kanunsuzluklardan haberi olmadığı söyleniyor. Elimizdeki belgeler bunun böyle olmadığını gösteriyor. Stalin'in ve yakın çevresinin Parti'nin ve halkın önünde, toplayekin baskı uygulamaları ve kanunsuz hareketlerden dolayı suçlu büyuktur ve affedilemez. Bu, tüm

kuşaklar için bir derstir.

"İdeolojik muhaliflerimizin iddia ettiklerinin aksine, kişilik kültü kuşkusuz kaçınılmaz değildi. O sosyalizmin tabiatına yabancılıdı, sosyalizmin temel ilkelerinden bir ayrılığı temsil ediyordu ve bu yüzden de hakkı gösterilebilir yanı yoktur. 20. ve 22. Kongrelerinde Parti, Stalin kültürünü ve bunun sonuç-

larmı ağır şekilde mahküm etti. Bir dizi Parti yöneticisi ve devlet adamlına, pek çok komüniste ve Parti dışından kişilere, ekonomi alanındaki yöneticilere ve askerlere, bilim adamları ve kültürle ilgili kişilere karşı kasıtlı tahrifatlar sonucu siyasi suçlamalar ve baskular yönetildiğini şimdi biliyoruz.

"Bu suçlamalardan pekçoğu özellikle 20. Parti Kongresi'nden sonra geri çekildi. Binlerce masum kurban tümüyle temiz çıkarıldı.

"Ne ki adaleti yerine getirme süreci sürdürülmedi ve 1960'ların ortasında silen ertelendi. Şimdi Merkez Komite'nin Ekim 1987 Plenumu'nda alınan karara uygun olarak buna tekrar dönüyoruz. Merkez Komitesi Politbürosu bu konularda bilinen yeni olguları ve dokümanları kapsamlı biçimde incelemek üzere bir komisyon kurmuştur. Komisyonun bulgularını dayanarak gerekli kararlar alınacaktır."

"Lenin'den sonraki 1920'ler ve 30'lar döneminin genel bir bilançosunu çakaracak olursak, çelşikler ve karmaşıklıklarla dolu, ama gerçekten kahramanca güç bir yolu astığımızı söyleyebiliriz. Ne büyük yanlışlar, ne de sosyalizmin ilkelerinden ayrılmalar halkımızı ve ülkemizi 1917'de yapılan, seçilen ve yürütmeye başlanan yoldan geri çevirebilmiştir." □

Trokizm solcu, sözde devrimci retorik ardına gizlenen ideologlarının aslında teslimiyetçi bir konumda bulunduğu bir siyasi eğilimdi.

Bavyera'da Hz. Muhammed ve Ermenilerle bir gün

Yorgun, argın, gelip yattığınız misafirhanede odanızda gece yarısı tam uykuya dalarken elinizin üzerinde bir yarıma, arkasından da allahsız bir sıvırışının vizüelini duyarsanız ne olur hissedersiniz?

Benim ilk hissettiğim, fena halde bir kasıntı oldu. Arkasından, "Yandık, bu hayvan beni sabaha dek sokar dünür artık" diye uykum kaçtı ama, gene de uyuya kalmışım. Sırvisinek hazırlıklarının, Bayyera düklerinin yazılık sarayında da hazır ve nâzir olması, onuna Almanların da başederememesi fakire anlaşılan gizli bir huzur ve kevif vermişti.

Sabah uyanıp da üçgen pencerelerden bakınca hem gözüm gönlüm açıldı hem de biraz utandım. Bu vizitlili yaratıklar, sarayın 200 m ötesinde uzanan Stanberg Gölü kıyısında bulutlar halinde uçuşuyorlardı. Tevekkeli değil, bahçede adım başı rastlanan koca örümcek ağlarına kimseler dokunmayı düşümmemişti.

Münih yakınlarındaki yazılık saray, bugün bir Protestant din ve eğitim kurumunun, Evangelische Akademie Tutzing'in merkezi. Din kurumu dedikse, yanlış anlaşılması. Gerçi program 88'de isteyenlere sabah duası ile başlıyor ama, 1987-88 programında dinsel konuların yanında din-dışı olanlar ezici çoğunlukta. Caz konserlerinden tutun, çevre konuları ve AIDS'e kadar. Kurumun Türkiye Araştırmalar Merkezi ile birlikte düzenlediği bizim seminerin konusu ise, Münih Kaplanı Cemalettin hoca Almanları fena endişelendirdiğinden olacak, Türkiye'deki İslami hareketlerle ilgili: "Muhammed auf dem Vormarsch?" ("Muhammet Ataşa mı Kalktı?")

Seminer dört çalışma grubunda yürütüldü. 1. grupta Türkiye'deki İslam tartışısı, İslam'ın Türkiye'de, İran'ın aksine, devlet ideolojisi haline gelmediği, ama belli grupların (Türk-İslam Sentezi gibi) devlet yönetiminde etkinlik kazandığı sonucuna varıldı.

Okullarda İslâm'ın ele aldığı 2. grupta, din kültür dersi adı altında yalnızca İslâm dininin okutulduğu, bunun da Aleviğii dışlayan bir biçimde sunulduğu belirtildi.

Aleviliğin tartışıldığı 3.grupta çok heyecanlı konuşmalara tanık oldulduysa da, asıl 4. grupta kan gövdeyi götürdü. Türkiye'den gelen konuşmacı, Ermeni katilam konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nu savunmanın bir Türk'e düşmediğini söyledi. 1923'de İstanbul Sarayı ile mücadele ederek kurulan T.C., Osmanlıyı, alfabetesini bile değiştirecek kadar reddi miras eylemiştir. Ama, Ermeni propagandasının zamanlarda tek yanlı olarak yürüttüğü şartlama kampanyası çok rahatsızlık vericiydi. Ermeniler 1894, 1915 ve 1918 jenositlerinden söz ediyorlardı. Peki, birincisi 1885'te Van'da, ikincisi 1887'de Cenevre'de, sonucusu da 1890'da Tiflis'te kurulan İhtilacı Ermeni örgütleri Armenakan, Hinçak ve Taşnak'dan ve bunların çalışmalar sonucu 1894'te gikan Sason ayaklanmasılarından da söz ediyorlar mıydı? Almanya'da Yahudiler hiçbir eyleme girişmeden jenoside uğramıştı. Ermenilerin 1.Dünya Savaşı sırasında kitle halinde öldürülüğünü inkâr etmek anlamsızdı ama, durum Yahudilerden çok farklıydı. Bu olayları, bir kere, çöculuslu bir imparatorluktan kopan ulusal kuruluş mücadeleleri olarak görmek gerekiirdi. Nitelikim

ayrı işe Ermeniler'den sonra bizzat Türkler girmiş, İstanbul'a rağmen ulusal devletlerini kurmuşlardır. İkinci, din açısından alınacak olursa, Ermeni olaylarını savaş içinde patlayan bir azınlık-coğuluk kayası olarak görmek ve her zaman olduğu gibi en fazla zarara azınlığın uğradığı sonucuna varmak, tarihsel gerçeklere daha yakın olurdu. Yoksa, Ermenilere Osmanlı İmparatorluğu'nda 1894'e dek "millet-sadıka" demmiş olması neviye açıklanacaktır?

Toplantı sona erince Almanlar, ilk kez bir Türk’ün bu konulan alışmamışın çok dışında ele aldığıını, bundan çok etkilenenlerini söylediler. Demek ki, “Aa, Ermenileri kim öldürmüştür, haberimiz yok!” demeyi artık bırakmanın zamanı gelmemiştir.

Seminerin ikinci günü sonunda şu olgu ortaya çıktı: İslam Almanya'da gayri resmi olarak kabul görmeye başlamıştı. Bunun belirtisi, Kuzey Ren-Vestfalya ve Hamburg eyaletlerinde hazırlanan okul programı ve kitaplarına artık İslam konusunun alınmış olmasıydı. Amaç, hem Alman çocukların İslam hakkında bilgi sahibi kılma, hem de Türk çocukların Kur'an kurslarında Millî Görüş'lerin, Süleymaniçilərin ve Cemalettin hocalarının elinde kalınmaktan kurtarmalıdı.

Türk MEB' nin onayladığı bu deneme projesi fikine bu gruplar açıktan karşı çıkamıyorlar. Sadeca, kitapların içeriğinin ne olacağını bilmek istediklerini, ayrıca dersleri de inanmış Müslümanlardan başkasının veremeyeceğini söyleyebilir.

Raskin ORAN/Münch

Nükleer Savaşa Karşı Hekimler'in Uluslararası Birliği Başkanı Prof. Lown:

ZİRVEDE ÜÇÜNCÜ TARAF, DÜNYA BARİŞ GÜÇLERİDİR

Bugün, bir tek günde dünyada silahlanmaya 2.8 milyar dolar harcanacak. Herhalde Türkiye'de eğitim, sağlık ve diğer insanı gerekler için harcananın fazla bir miktar olmalı bu.

Tıp literatürüne aşina olanlar Prof. Dr. Bernard Lown'u kardiyoloji dalında, özellikle kalp

atisındaki ritm bozukluklarının sınırlanması alanındaki seçkin çalışma ve katkılarından tanıyorlar. Ama çok daha fazla sayıda insan Prof. Lown'un adına bir başka vesileyle aşina. Prof. Lown, 1980 yılında başta Sovyet meslektaşı -şimdi SSCB Sağlık Bakanı Prof. Yevgeni Çezov olmak üzere bir grup meslektaşı ile birlikte kuruculuğunu yaptığı Nükleer Savaşa Karşı Hekimlerin Uluslararası Birliği'nin (IPPNW) ABD'li başkanı. Örgütün diğer başkanlığını ise Dr. Çezov'un başkan olmasından bu yana Dr. Mikhail Kuzin üstlenmiş bulunuyor.

İnsan haklarının en temelini oluşturan yaşama hakkına yönelik nükleer savaş tehdidi nin önlenmesi için yıllardır vorulmak bilmez bir uğraş içerisinde olan Prof. Dr. Bernard Lown, 10 Aralık İnsan Hakları günü dolayısıyla sorularımıza yanıtladı.

► Prof. Lown, söyleşimize nükleer silahlanmanın insanın yaşama hakkına yönelik tehdit üzerine görüşlerinizi sorarak başlamak istiyorum.

Sanıyorum mesele çok açık. İnsan iç hizurundan yoksun edilmişse insan haklarından ne ölçüde söz edilebilir? Sürekli olarak bir yok olma tehdidi ile karşı karşıyaysanız huzurlu olmanız mümkün değildir. Bu sürekli huzursuzluk, sürekli bir stres demektir. Bir doktor olarak böyle bir sürekli stresin insan sağlığına büyük zararlar verdiği görüşünü taşııyorum. Düşünün, siz, ben, hepimiz her an ölebiliriz. İnsan bunu bilerek huzurlu yaşayabilir mi?

Yine söyle bir bakın. Ne yana baksanız bir yiğin halledilmesi gereken problem var, sağlık, eğitim, barınak, insanı hizmetler, çevre... Ve silahlanma yarışı devam ettiği müdece de bunlar çözülemez. Çözülmeli mümkün değil. Çünkü dünyamın kaynakları sonsuz değil, bir seçim yapmak durumundayız. Dünya her sa-

niye silahlanma için 30 bin dolar harciyor. Dileyim ki sizinle burada 30 dakika görüşeceğiz, bu 30 dakika içerisinde dünyada silahlanmaya 54 milyon dolar harcanmış olacak. 54 milyonların ne demek olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Bu 54 milyon dolarla mesela Türkiye'de ilköğretim için neler yapılabileceği biraz olsun gözünüzü önune gelebiliyor mu? Bir adım daha gidelim. Bugün, bir tek günde dünyada silahlanmaya 2.8 milyar dolar harcanacak. 2.8 milyar doların ne olduğunu şekillendirmek güç. Herhalde, yine Türkiye'den örnek verirsek, ülkenizde eğitim, sağlık ve diğer insanı gerekler için harcananın fazla bir miktar olmalı bu. Ve tüm bu miktar bir tek günde silahlanmaya harcıyor.

► IPPNW kuruluşundan bu yana nükleer silahlanmanın sağlanmasını israrlı birABA sürdürregeldi. Bugüne kadar neleri başarabildiniz? Karşılaştığınız güçlükler neler?

Bu zor bir soru. Başarılarımızla ilgili birkaç unsur var. İlk olarak, diğer kurumlar, örgütler, toplum tarafından tanıdık. Bunun bir göstergesi aldığımız bir dizi ödüldür, örneğin UNESCO Barış Ödülü, Nobel Barış Ödülü, Gandhi Ödülü bunlardan ilk akla gelen birkaççı. Daha önemli Batı'da ve Sovyetler Birliği'nde kamuoyu üzerinde etkimiz oldu. Biraz sonra değineceğim nedenlerle Sovyetler

Birliğimde sesimizi daha fazla duyurduk. Kamuoyu üzerindeki etkiminin kanıtı nedir? Her şeyden önce bugün artık ABD'de bir nükleer savaşın mümkün ve kazanılır olup olmayacağı üzerine tartışmalar bitmiştir. Nitelik Başkan Reagan 1984'teki Kongremize ilk kez gönderdiği mesajda bir nükleer savaşın istaç bırakmaması gerektiğini ve böyle bir savaşın kazanılmayacağını söylemiştir. Kisaca şunu söyleyebiliriz: Kamuoyumu, zirvenin bir üçüncü tarafının da bulunduğu ve bunun dünya barış güçleri olduğu konusunda etkiledik.

Güçlüklere gelince, bunu söyle formüle edebilirim: Eğer insanlara yeterince etkili bir şekilde ulaşabilseydik, nükleer silahlanma yarışı biterdi. Çünkü getirdiğimiz argümanlar öylesine ikna edici, öylesine doğru, öylesine bilimsel temele dayalı ve öylesine çelişkiden uzak ki, insanlara ulaşabileceğimiz anda bu yarışın sürmesini imkansız hale getirmek mümkün. Ama bunu yapamıyoruz. Çünkü insanlara ulaşmak, kamuoyuna ulaşmak radyo ya da televizyondan bir kere seslenmek demek değildir; ancak sürekli seslenirseniz ulaşabilirsiniz. Mesela reklamları ele alalım, reklam müziği ve görüntüsünü defalarca, tekrar tekrar izliyorsunuz. Reklamlarını yapanlar bu nu milyonlarca dolar ya da markı sokaga itmek için yapmıyorlar. Aynı şeyi bir kere tekrarlarlarsa sizin düşünüşünüzü etkileyebileceklerini biliyorlar. Yani milyonlarca dolan ►►

◀ Prof. Lown.
Kardiyoloji dalında
seçkin çalışmalarının
dışında nükleer
silahlara kesintiksiz karşı
olmasıyla da ünlü.

siz başka türlü düşünsiniz diye harcıyorlar. Bizim böyle kaynaklarımız yok, bu yüzden insanlara ulaşamıyoruz.

Sovyetler Birliği'nde ise kamuoyu bizi çok daha fazla tanıyor, çok daha derin etkimiz var. Orada çalışmalarımızı son derece önemli gördüler, tüm beşgelerimizi, dokümanlarını yayınladılar, yürümlerini tanıttılar. Böyle bir ilginin beni şaşırttığını itiraf etmeliyim. Sovyetler Birliği'nde ABD'ye kıyasla daha fazla tanımıyorum.

► IPPNW, gezegenimiz bir nükleer savaş tehdidinden kurtulana dek her yıl dünya kongresi toplama kararında, nitekim bunu yapıyor. Bir de "reçete" niz var: Nükleer silahsızlaşma ve bunun ilk adımı olarak moratorium. Bu arada çeşitli temalar sürdürüyorsunuz. ABD ve SSCB yöneticileri ile ilişkilerinizde edindiğiniz izlenimleri biraz aktarır mısınız?

Sovyet yönetimi ile ilgili bölümüm cevaplamak daha kolay, zira Sovyet yönetiminin en alttan en üstte, tüm kademelevelsindekiçilerle çok sayıda temasımız oldu. Gorbacov ile şahsen iç kez görüştüm. Görüşüğümüz uzun saatler boyunca kendisinin baş endişesinin nükleer tehdit olduğuna ikna oldum. Gorbacov ikibucuk yılda 25'ten fazla silahsızlanma öncesi getirdi. Gizli askeri tesislerin ziyaretine, nükleer deneme alanlarında sismik gözlemlere olanak sağladı. Daha önemli nükleer denemeler tek taraflı olarak 18 ay süreyle durduruldu. ABD'deki askeri-sanayi kompleksi her türlü meydan okumaya karşı durabilir, ama glasnostun genişlemesi karşısında dayanabileceğini sanmıyorum.

Ne yazık ki Amerikan tarafıyla bu türden görüşmelerimiz olmadı. Dışişleri Bakanlığı'nda birkaç kez görüşme yaptık ama Reagan'la bugüne dek görüşebilmiş değiliz.

► Prof. Lown IPPNW'nin faaliyetinin tip nesleginin, tip ahlakının kaçınılmaz bir eğri olduğunu sürekli vurguluyorsunuz. Bu na karşılık Türkiye'de doktorların benzer doğrultuda faaliyetinin "konunun uzmanı olmadıkları ve açıklamalarının kamuoyunda panik yaratabileceği" gerekçesiyle yasaklanması nasıl karşıyağorsunuz?

Bu sorunuzu bir kaç şekilde cevaplandırmak isterim. İlk olarak uzmanlık meselesini ele alalım. Doktorlar nükleer savaşın tıbbi sonuçları konusunda uzmandır. Bu tıbbi sonuçların neler olabileceği ve neler yapılabileceği konusunda doktorlardan daha uzman kim var? Politikacıların yanıklar ya da radyasyon konusunda uzman oldukları kuşkuşuz söylemeyez. Bir nükleer santralde, diyelim ki Türkiye'de böyle bir bir santralde bir kaza olsa, kazanın sonuçlarıyla uğraşmak için kimi çağırıcağız? Politikacı mı, fizikçiler mi yoksa doktorları mı? Bir nükleer santralde patlama olsa, ya da bir nükleer bomba patlaza kimden yardım isteyeceksiniz? Doktorlardan, oyle değil mi? Dahası doktorlar başka konularda da bilgi sahibidir, mesela kitle psikolojisi üzerinde bir nükleer savaşın tetiği çekmeye yönelik girişimlerin etkisini belirlemeye, mesela teknolojik aksaklıklar konusunda.

Ne ki meselein daha derin, uzmanlık gerektirmeyen bir yönü var. Bir şeyle gözden gizlenmek isteniyorsa, insanlar katıldımından alıkonuyorsa ve demokratik olmayan uygulamalar geliştiriliyorsa, bu işleri güçleştiriyor.

Ama demokrasının temel öncülünü kabul ediyorsanız yanı insanların kendilerini yönetecek kişileri secme hakkını tanrıysanız durum başka. Bu hakkı kabul ederken, insanların derin uzmanlık gerektiren pek çok konuda nihai bir karar vermeleri gerektiğini biliyoruz! Ülkeyi kim yönetecek? Siyaseti ve gelişime doğrultusunu kim yönlendirecek? vb.

Boylu bir karar vermeleri konusunda güvenliğinizizi belirttiğiniz insanların kendilerinin yaşayıp yaşamayacağı, çocukların yaşayıp yaşamayacağı, Türkiye toplumunun yaşayıp yaşamayacağı konusunda söz sahibi olmalarına neden izin verilmesin? Görülüyorki, sözünü ettığınız arguman son derece anımsız.

Türkiye Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği tekrar çalışmalarına başladı...

Nükleer savaş gibi 'hassas' bir konuda yapacağı açıklamalarla halkta panik yaratıcı ve kurulması yasaklanmış dermelerden olduğu iddiasıyla 30.4.1987 günü Ankara Valiliği tarafından çalışmaları durdurulan Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği, Ankara 5 no'lu İdare Mahkemesinin yürütmemi durdurma kararı vermesi üzerine tekrar çalışmalarına başladı. Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği'nin söz konusu iddiaları 'kurulması yasaklanmış' dermelerden sayılması özellikle uluslararası alanda tepkilere neden olmuştu. Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Uluslararası Hekimler Birliği'nin (IPPNW) Moskova'da yapılan 7. Dünya Kongresinde Yürütme Kurulu, Türkiye'deki nükleer savaş karşıtı hekim grubunun örgütlenme çabalarının sürekli desteklenmesini benimsemiş, birliğin Ortak Başkanı Dr. Bernard Lown 14 Eylül'de Başbakan Özal'a gönderdiği mektupta, 'nükleer savaş karşı hekimler Derneği kurmak için yapılan başvurunun reddinin, yeniden ve ivedilikle gözden geçirilmesini' istemiştir.

Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği yöneticilerinin Ankara 5 no'lu İdare Mahkemesine aştıkları, Ankara Valiliği'nin dernek çalışmalarının durdurulmasına ilişkin kararının iptali istenilen dava 30.9.1987 tarihinde 'derneğin faaliyetinin durdurulmasının açıkça hukuka aykırı olduğu ve yürütmenin durdurulması gerekti' şeklinde sonuçlandı. Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği'nin tüzük amaçları doğrultusunda çalışmaları başladıkten sonra yaptığı ilk basın açıklamasında, Avrupa'dan kısa ve orta menzilli füze söküklerken Türkiye'nin önemini bir kat daha artırttı. 'Nükleer füze sadece Avrupa ve Türkiye'den değil tüm yeryüzünden kaldırılmalıdır' diyen dernek, binlerce kilometre ötedeki bir sivil kazasının bile Türkiye'yi nasıl etkilediğini görüldüğünü ve yaşadığını, bu nedenle de Türkiye topraklarında konuşlandırılacak nükleer füzelerin Türkiye'de yaşayan insanları yok sayacağını, bu na izin verilmemesini ve Türkiye topraklarının bir tehdit aracı olarak kullanılmaması gerektiğini açıkladı.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ I. İNSAN HAKLARI KURULTAYI ÇALIŞMA PROGRAMI

12 Aralık 1987 Cumartesi

- 9.30 Açılış - Yabancı ve Yerli Konukların Konuşmaları
 - 10.30 İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Muzaffer Sencer, R.Aybay, M.Soyal
 - 14.00 Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin Türk Hukukuna Etkileri Rona Aybay, Fazıl Sağlam, Muzaffer Sencer
 - 15.30 Gori Kalmış Ulkelerde ve Türkiye'de İnsan Haklarının Durumu ve İhlalleri Gencay Saylan, Muzaffer İ. Erdost, Mehmet Tandoğan
 - 17.00 Açık Oturum, Konu: Ölüm Cezası, Nevzat Helvacı, Nusret Fışek, Mahir Can İlıcak, Eralp Özgen, Nevzat Toroslu
- 13 Aralık 1987 Pazar
- 9.30 Demokrasi-Bans-İnsan Hakları İlişkisi Mahmut Dikerdem, Haluk Gerger, Gencay Saylan
 - 11.00 Düşünce, Anlatım ve Örgütlenme Hak ve Özgürlüğü, Bahri Savcı, Halit Çelenk, Cem Eroğlu
 - 14.30 Ekonomik ve Toplumsal Haklar Mesut Gülmek, Sadun Aren, Alpaslan Işıklı
 - 16.00 1982 Anayasası, Diğer Yasa ve Düzenlemeler Önünde İnsan Hakları Fazıl Sağlam, Bahri Savcı, Mümtaz Soysal
 - 17.30 Kurultay Bildirgesi

Nice 29 Kasım... ...lara...

Büyük imparatorluğun yarı korku, yarı övünç kaynağı olan manevi mirasını kuru ekmeğe katık edip "memnun ve mütevekkil" ve itaatkâr bir halk olarak yaşayıp gelmişiz.

Uğur Mumcu 12 Mart döneminde cezaevindeyken, tahta olanlardan biri vedalaşma sırasında, dışından bir şey istememişti sormuş. Ugur Mumcu'nun cevabı şöyle: "Şu halkımıza söyle de gelip bizi kurtarsın artık..." Dünyada öyle kafası kırıp iki bir cezaevi basan, "ipten adam alan" halk pek yoktur ama uğrunda çile çekenlere karşı bunca duyarlı olmayı bizdeki kadar iyi biceren halk da azdır herhalde.

Bırakın duyarlılığı, başkaları için karşılıksız bir özveriyi gözle alanlara karşı, bizde biraz tersine bir duyarlılık vardır. Arka çıkmak bir yana, böyleseleri küçümserim, adı "enayi" ye çıkar. Biraz ileri gidenlere de kuşkuyla bakılır: "Gizli bir hesabı vardır", "komünisttir", "casustur" falaş denir.

Bir Türk aydını olarak benim de, bu "büyük hasletleri" hazırlayan koşullar konusunda kafa yormak gibi mazosist bir alışkanlığım olduğunu tahmin edersiniz. İşte yine böyle bir mesele sırasında elimde bir kitap geçti. Bu aslında gerçek bir kitap değil, Richard D. Robinson adlı Amerikalı bir araştırmacının (?) 1949-1954 yılları arasında Gaziantep ve Ankara çevresinde yaptığı incelemelerle ilgili olarak hazırlayıp Amerika'ya ilettigi raporlar. Bir kısmının üzerinde "yayılabilir" diye de bir damga var. Bu raporlar daha sonra, 1965'te "Türkiye Mektupları" adı altında, "Robert Kolej" tarafından "Amerikan Barış Gönüllüler" için çoğaltılmış. Asıl amacı ne olursa olsun, her biri gerçekten titiz sosiyojik gözlemlerle dayanan raporlarda 2. Dünya Savaşı sonrası dönemini yaşayan Türkiye ile ilgili, çok ayrıntılı toplumsal kesitler anlatılıyor. Bunlarda, incelemenin yapıldığı bölgenin ekonomik yapısı, halkın günlük yaşamı, eğitimi, sağlığı, beslenmesi, dini, ahlak anlayışı, siyasi eğilimleri ve daha aklı gelebilecek birçok konuda bilgiler var. Bu gözlemlerin bir bölümünde Robinson, Anadolu halkının "komünizm" konusundaki tavınızı ele alıyor ve "İçer acısı yaşama koşullarına, zenginliğin apacak eşitsiz bölüşümüne" ve Sovyetlerle yakın komşuluğa karşın, komünizmin Anadolu'da hiçbir "ilerleme" kaydedemediğini vurguluyor. "Türk köylüsünün anti-komünist eğilimlerinin, milliyetçilikten, dini inançlardan ve Rus karşıtlığından çok daha temeldeki dinamiklerle açıklanabileceğini" ve köylünün esas olarak komünist yaşam tarzına karşı olduğunu ileri sürüyor. Çünkü diyor Robinson, "Anadolu köylüsü bireycidir", "Anadolu köylüsü kapitalisttir", "Anadolu köylüsü sınıktır", "Anadolu köylüsü korkaktır" ve "Anadolu köylüsü kuşkucudur".

Bilimsel değeri ve amacı ne olursa olsun, Robinson'un 1949 tarihli raporları, aradan geçen 38 yıla karşın, gerçekliğini bence bir oranda koruyor.

Toprağa geç yerleşmemizden mi, köylülükten

kurtulamayışımızdan mı, "güçlü merkezi devlet" geleneğinden mi, İslam dininden mi, yoksa İbn-i Haldun'un dediği gibi, buraların havasından suyandan mı? Her ne hikmetse, ulus olarak, özgürlük, eşitlik, hak, adalet gibi insan değerlerinin kazanılması yolunda yaşanan tarihsel serüvenlerin hep dışında kalmıştır.

Üç kıtaya yayılan büyük imparatorluğun, yarı korku, yarı övünç kaynağı olan manevi mirasını, kuru ekmeğe katık edip "memnun ve mütevekkil" ve itaatkâr bir halk olarak yaşayıp gelmişiz. Kurtuluş Savaşıyla yükselen yenileşme heyecanı ve atılım dalgası 5-10 yıl içinde eriyip gitmiş, reformcu devlete karşı geleneksel değerlere, dine, felsefe, serpuşça, şalvara sahip çıkmaya çalışmış. İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika'ya hayranlık duymuş ama içten içe Nazileri tutmuşuz. Açı kalmışız, susuz kalmışız ama hiç eksilmeyen bir kararlılıkla, "komünizme karşı mücadele ruhumuzu" ayakta tutmuşuz. CHP'nin tek parti döneminde, jandarma baskısına, yokluğa, yoksulluğa karşı sesimiz soluğu muz çekmişiz de, "yoksul köy çocukların alıp Köy Enstitülerinde komünistlik öğretiyorlar" diye kıymetler koparmışız.

Derken çok partili dönem gelmiş, DP'ye dört elle sanlı onu iktidara getirmiş. Tarihimize ilk kez, halk olarak, demokratik seçimlerle bir hükümeti değiştirmiştir. Türkiye dış dünyaya açılırken, ülkeye girmeye başlayan Dolar'la birlikte, Amerikan hayranlığı alıp yürümüş. Demokrat hükümetimiz, onun gönüllü beşçilini üstlenmiş. Millet Meclisi'ne bile danışmadan Kore'ye asker göndermeye karar vermiş, bize düğün-bayram ederek ta Kore'lere kadar gidip "şan olsun" diye, alay halinde "şehit mertebesine" ermişiz.

Demokrasının dikenli yollarında tökezleye tökezleye ilerlerken, adı solcuya çıkışmış sanatçıların, bilimcilerin, aydınların hayatını karartarak, 3-4 yılda bir Harbiye zindanlarında ve Sırkeci emniyetinde bu birkaç yüz insana eziyet ederek "memeketi komünizmin kucağına oturmaktan kurtaran" yöneticilere alkış tutmuşuz. Aynı yöneticiler Yassiada'da yargılanıp asırlıken de neredeyse asanlara alkış tutmuşuz.

1961 Anayasası'nın getirdiği bazı demokratik olanaqlardan yararlanarak kurulan sol partiler, demokriler, sendikalar çevresinde oluşan sosyalist mualefete hep kuşku ile bakmışız, söylediklerine zaman zaman aklımız yatsa da onlara oy vermeye ya da omuz vermeye hiç elimiz gitmemiştir.

Develtin güvenlik kuvvetlerine yardım ediyoruz" diye sokaklarda solcu avlamaya başlayan sağ militanları soğukkanlılıkla seyretmiş, buna karşı sol militanlar silahlannıca "komünist ihtarlı geliyor" feryatlıyla ortaklı ayaga kalkmış.

diranların safında yer almışız. İşler çığrından çırıp 2. ve 3. askeri darbeler olmuş, devlet bu kör doğsunun asıl yükü faturasını sola kesmiş, binlerce genç, eziyet, işkence, zulüm görmüş, meclisler dağıtılmış, partiler, dernekler, sendikalar kapatılmış, sivil dönemde coğulüğümüzün "yoluna baş koyduğu", kimliğimiz eviadını koyn gibi kurban etmeye kalktığı parti liderleri gözaltına alınmış, biz bütün bunları kılımız kırıcımadan seyretmekle kalmamış bir de yeni dönemin güçlülerine destek olmuşuz. Halk oylamasında, bütün temel hak ve özgürlüklerimizi, çalışanların her türlü dirence ve örgütlenme haklarını sınırlayın, demokrasimizin sadece bugünden değil geleceğini de ipotek altına alan 1982 Anayasası'ni yüzde 92 gibi görülmemiş bir çoğunlukla onaylamış, 12 Eylül'ün başındaki generali 9 yıl süreyle Cumhurbaşkanı seçmişiz. Yüzbinlerce üyesi olan koca bir işçi sendikaları komitedasyonunun yöneticileri idamla yargılanmış, yüzbinlerce üye dahil olmak üzere kimse istifini bozmamış, birkaç yüz okur-yazar solcu dışında mahkemeleri izleyen hatta haberleri dinleyen bile olmuşuz.

Dar gelirli, yoksulu, işçi, işsiz ve köylüsüyle, elimize geçen her fırsatı sermayeden yana oldukça gizlemeye bile gerek duymayan partileri desteklemiştir. **Futbol ve din**ındaki hiçbir alanında, kendiliğinden ortak bir bilinc geliştirememiş, ortak tavrı alamamış ve ortak eyleme bulunamamış. Doğası gereği ortak çıkarlarını ortak eylemlerle savunmak durumunda o an işçi sınıfı bile, "bin nazla" sendikal örgütlenmeye gitmiş, kısa vadeli ekonomik çıkarlarının lerasine geçen hiçbir hedefe doğru ciddi bir yönelik göstermemiş, kendi bağımsız siyasetine sahip çıkmamış.

Su doğan günün altında "durum vaziyet" söyleyken, Türkiye'deki sosyalistler oldum olası halkın her yaptığından bir "keramet" bulur, onun sağ duyusuna diller döker, apaçık saçılıklarında bile "engin deney birikiminin", uzak görüşlüğü, soyluğun izlerini bulmaya çalışırlar. Kimileri suyunu giderek, naşihat ederek, adım adım onu değiştirmeye uğraşır, kimileri de "onun öyle görünümesine bakmak gerekiyor", aslında içten içe kaynadığını, yakında kafasının kızacagını ve ortağını duman edeceğini" düşünür, kendilerini "o güne" hazırlırlar. Bu büyük (!) görüş ayrılığı yüzünden de, bir türlü yanyana gelemez, birbirlerini suçlamadan duramazlar.

Oysa sevgili halkın kafasının ne bugünden yarına kizacağı var, ne de nasıhatten anlayacağı var. Bu yüzden, 29 Kasım seçimleri gibi daha nice "musibetler" görmeye alışmamız, sonuçlarını kalanmamız ve o günlere kadar beraber yaşamayı, beraber beklemeyi, beraber ölkelenmemeyi öğrenmemiz gerekiyor.

Emil Galip Sandalçı tabuların üstüne gidilerek çok şey başarılı olacağına inanıyor

BİR DON KİŞOT

Türkiye'de, biraz olsak olsa, toplum kendi kendine kaybedilen zamanı kapatacak bir gelişme gösterecektir. Haklarına sahip olma, sorunlarına çözüm arama bakımından.

izi biraz kendi ağzımızdan dinleyebilir miyiz?

İstanbul Üniversitesi'nde iktisat okudum. Sevdigim için değil. O yıllarda en işe yarayacak scylerden biridir diye görünüğünden. Sonra da Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim master'i yaptım. İki yıl Harvard Üniversitesi'nde okudum. Yine eğitimle ilgili.

► **Eğitime neden ilgi duyduyunuz?**

Burada babamın bir okulu vardı. Güya donecektim de o okulda eğitimci olacaktım.

Ama döndüğünde bir de baktım, İstanbul'un şehirleşmesi içinde, bizim okul istimlak edilmiş, kapatılmış. Bir reklam şirketinde çalışmaya başladım. O arada Tercuman gazetesi bir yarışma açmıştı. Fikri yazarlığı yarışması. Birkac fıkralı katıldım. Sonuçta Ahmet Kabaklı ile ben yarışmanın birincileri olduk. Tercuman'da böylece köşe yazarlığına başladım. Gazeteciliğim de doğrudan köşe yazarlığı ile başlamış oldu. Sonra bir sürü

değişik iş de yaptım. Altı yıl boyunca TRT'de yurt dışı yayınlarının yöneticiliği, Yeni Gazete Ankara temsilciliği, Devlet Planlama Teşkilatı'nda basın ve halkla ilişkiler müdürlüğü, Amerikan yardım heyetinde araştırma uzmanlığı, Vatan, Ulus, Yeni Ortam, Demokrat gazetelerinde yazarlık... 12 Eylül'den sonra gazetecilik dünyasında bana yer kalmadı

► **TRT deneyiminiz ilginç olsalı...**

1961 Anayasası'nın ürünü olan iki önemli kuruluşun biriydi o sırada TRT, ikincisi de Devlet Planlama Teşkilatı'dır. Gerçekten de iyi düşünülmüş, özür yasalarla biçimlendirilmiş kurumlardır bunlar. 350 sayılı TRT yasası, Türkiye için BBC'den bağımsız bir TRT öngörüyor. Uygulansayı çok iyi olurdu belki ama Türkiye'ye göre çok ileri bir şeidi o yasa. Öyle bir kuruluşu yaşatabilmek zordu. Kendi gelenegini oluşturacak, yaşatacak, üstelik tüm baskılarla karşı da bağımsızlığını koruyabilecek bir kurum... Bu, büyük

bir ahlaki ve ruhsal güç ve denge gerektiriyordu. Elbette zordu. Benim personel temsilcisi olarak içinde bulunduğu yönetim kurulu, üyelerine tek tek bakıldığında belki de böyle bir şansa sahipti ama kullanmadı. Usulsüz bir Musa Oğün tayiniyle işimiz bitti. Bitmekle de kalmadı, görev başında kommunizm propagandası yaptığı iddiasıyla içeri alındım. İlk tutuklanmam böyle oldu. Beş ay kadar kaldıktan sonra tabii beraat ettim. Türkiye'nin propagandasını bana teslim etmişler, sonra da neyle suçluylardı? Durumun tutarsızlığım kendileri de farkettiler. Ama TRT'den de attılar...

► **Bir de uçak kaçırma işi vardi, değil mi?**

TRT olayından bir süre sonra, ikinci kez içeri alındım. Uçak kaçırma iddiasıyla. Uçak kaçırma işiyle hiçbir ilgimi yoktu tabii. O konuda ne oyunar döndü, tam olarak bilmiyorum. Yalnız beni büyük bir tantanayla görmeye geldiklerinde çok şaşradığımı hatırlıyorum. Balkonda çiçek suluyordum. Bir de baktım ki, çelik yelekli ekipler, askerler, binayı sarmışlar... Aldılar beni, MIT'e götürdüler. Orada işkence başlayınca, uçak kaçırılmakla suçlandığımı öğrendim.

► **Altan Öymen de aynı biçimde suçlandı, değil mi?**

Altan'la sonra geldiler. Benim evimde 30 yaşında, İlhan Kalayhoğlu diye bir arkadaş kahyordu o günlerde. Sonra öldü. Hapiste tanıştığım bir yayıncıydı. Ben de ka-

rımdan yeni ayrılmışım, ev bombos. Koşulları daralmış, "gel, kal" dedim. Ayrıca birde, gecekondusunun basıldığı, arkadaşlarının götürüldüğünü söyleyip yine benim eve sıkılmış bir başka çocuk var. Sonradan bu çocuğun, polisin çengel attığı biri olduğunu öğrendik. Bizden bilgi alabilmek için onu kullanmışlar. İlhan'ın Abdi adında. Sıhhiye'de bir fotoğraf studiyosu olan bir arkadaşı var. Sık sık ona gidiyor. Abdi, doğrudan bir eyleni olmayan, sol çevrelerle dostluğu olan bir çocuk. Erdal Öz'u tanıyor, Zülfü Livaneli'yi tanıyor. Meğer, uçağı kaçırın dört gençten biri, birkaç yıl önce Abdi'nin yanında çalışmış. Polis araştırmış, Abdi'yi bulmuş. Onun dükkânına sık sık gidip geldiği için de İlhan'ın peşine düşüp benim evimi bulmuş. Araştırmacı İlhan'ın da benim de hapisten yeri cıkmış olduğumuz anlaşıyor. İçeri alındıklarında, uçağı kaçırduğumuzu itiraf etmem için çok baskı yaptılar. Falaka çok acı verici bir şey. Tabanlarım parçalanmış, yine de yürütyorlar, koşturuyorlar... Koşamayınca da cereyan veriyorlar. Ben suçu kabul etmedim. Ama daha uzaisalar da belki de kabul edecektim. Uyduracaktır bir şeyle. Ama diğer arkadaşa, "Seni öldürceğiz" demişler. Elinden de "Ölümünden kimse sorumlu değildir" diye kağıt almışlar. Sonra suyunum içine bir şeyle koyup içirmişi, zehir diye. Bu arada da ifade almışlar, "Şöyleden kimler vardi bu iste..." diye. O da, "Plan Emil Abi'nin evin-

STAV

de hazırlandı" demek zorunda kalmış. Erdal'ı tamadığı için onun ismini vermiş. Tanımadığı halde, ismini duyduğum için Altan Öymen'in de adını vermiş. Birkaç hafta bizi orada surlandırırlar. Üç ay da başka yerde tuttuktan sonra, mahkemeye bile çıkarmaya lüzum görmeden salıverdiler.

► **Bu olayın temelinde başka bir neden var mıydı, size?**

Beni götürürlerken, arasından biri "Sizin başınıza neden bunlar geliyor, biliyor musunuz?" diye sordu. Ben de "Neden?" dedim. Kahramanhı taslayıp sigara içiyorum. Adam, "Siz bir Don Kişot'sunuz..." dedi. Ben de, "Bana kalırsa Don Kişot'luk o kadar kötü bir kavram değil" diye yanıtladım. "Bunları hiç tartışmamalı. Nasıla sizin çok çok uzun konuşacağınız" dedi ve kesti lafı. Nitikim, dahu sonra, işkence sırasında uzun uzun konuşduk! O sesi sık sık duydum. O strada tabii bütün profesyonel numaralarını yaptılar. Küfürler, hakaretler, demir çubukla dövüyörler, parmaklarını tıguna vuruyorlar, ayaklarını havadı, arkanız bir şeyler değdiriyorlar sonra da "O bıçım hoşlanıyor kerata..." diye laflar ediyorlar. Parçalanmış tabanlarını koşturuyorlar, "Hey koca sandale... Olimpiyatlar katıl..." diye alay ediyorlar. Neyse, sonra da bırakılar.

12 Eylül'den sonra beni tekrar içeri aldılar. O zaman da, "Sen yazı yazdırın; yazdırın hedef gösterdin. Gösterdiğiniz adamlar vuruldu" diyorlardı. Ben devamlı işkence istene yazıyorum, "Demokrat'ta. İşkenceden ölen bir çocuğun babası bana ölüm raporunu getirdi. Ben te tipik bir örnek olarak bu olayı gösterdim. Ölüm raporunda, "Solunum ve dolasım yetersizliğinden öldüğü" yazılıydı. Ben de raporu yayınladım. Hipokrat'a açık bir mektup da ekledim rapora. Yazının sonu, "Hipokrat, yeminin b.k'a sardı" diye bitiyordu. Raporu imzalayan kişi kimin adı da, tabii belgenin sonunda vardı. Birkaç ay sonra, raporu imzalayanlardan bir doktor yüzbaşı verulmuş. Henüz 12 Eylül olmamıştı ve o sırada beni tutuklamak istemişler ama tutuklamadılar. 12 Eylül'den birkaç ay sonra içeri aldılar. Bir ay sonra mahkemeye çıktıım ve serbest bırakıldım. Aradan birbüyük yıl kadar geçti, yine aldılar. Bu sefer de "Demokrat'i hangi paraya çikardınız? Soygunlardan elde edilen örgüt parasyyla mı?" diye soruyorlar. Bereket hesaplar ortada. Yine serbest bırakılar. Birkaç hafta önce, o dosyanın kapanmasını olduğunu öğrendim. Çünkü yine çağrırlardı. Ekipler değişim, yine Demokrat'ı sorguluyorlar.

► **Biraz da "demokrasi" den söz edelim mi, yeri gelmişken!**

Vallahı, ben uzun vadede iyimserim.

► **Uzun vadeden kastınız ne?**

Cok da uzun olabilir. Ama hiçbir zaman daha kötüye gidilemez. Toynbee'nin bir benzetmesi vardır. Bir araba tekerleği, bir noktasından başlayıp kendi kurna kadar döndükten sonra aynı noktaya gelip yere degebilir ama bir yol almıştır. Bir toplumda da işler iyice gider ve yine kötüleşebilir ama aynı noktaya gelmiş gibi görünse de, aynı araba tekerleği gibi, kendi kurna kadar bir yol almıştır. Uzun vadede, hiçbir gelişme yokmuş, her şey aynı noktadaymış gibi görünse de, yine de bir mesafe katedilmiştir.

► **Bunun belirtilerini Türkiye somutunda,**

nerede görüyorsunuz?

Türkiye, bütün baskılara rağmen, bilincli olarak, demokratik anlayış olarak ileri gitmiştir. Bunun örnekleri çok somut görünmese de, eşyanın tabiatı icabı, bu böyledir. Ama devamlı geriye de gidişler içindeyiz biz. Demokratik bir toplum olarak bir günde halledilecek bir mesele değil. Ama benim inancım şu: Bir şeyler birikiyor.

► **Sivil toplum açısından mı söyleyorsunuz?**

Ever. Belki çok bilimsel görünmüyorken ama yine de bir şeylerin birliği inanıyorum. Bu birikim bugün, kendini normal olarak belirtmeyorsa da, yarın belirtebilir. En ufak bir olanağın belirdiğinde, bu birikim umulandan çok daha fazla bir açılma ve yayılma biçiminde ortaya çıkabilir. Buna inanıyorum. Zaten bizim topluma en ufak bir olanak tanındığında zaman, bunun kamıllerin görevliliklerine sunulması gereklidir. Öyle olmasayı, bütün gerilemelerne rağmen, şu çok kısa demokratikleşme tarihi içinde, yanı 1940'ların sonlarından bugüne kadar geçen 40 kısır yıl içinde buraya da gelemediğimiz. Toplumumuza oluşturan insanlar, birçok ekşiliklerine rağmen, eskiğin ve uzun asırların deneyiminin verdiği bir birikim içindeler. Bunun olumsuz tarafları da var belki. Ama kimse, Türk toplumunu bir aşiret toplumu gibi düşünmez, düşünmemelidir.

► **Toplumun genellikle sol potansiyelin genelini karşılaştırdığınız zaman da vardığınız sonuç aynı mı?**

Sohün gelişmesi için ortam var, yeterince neden var. Toplumun sola eğilim duyması için her türlü koşul var. Ama bunun bilinci ne derece var? Olağan ne kadar? Türkiye'nin koşulları, özel olarak sol propaganda yapmadan sola eğilmeye yeterlidir. Gerçek dile getirdiğinizde ve ulkenin o gerçeklerini değerlendirdiğinizde, propaganda yapmanız gereksiz olacaktır. Yeter ki, o anlayışa, o serbestlige zemin hazırlayacak ortam olussun.

► **Hiç karımsızlık üretmiyorsunuz. Sık rastlanan bir tutum değil.**

Zaman zaman ben de karamsarlığa düşüyorum ama uzun vade için hayır. Ben sunuda inanıyorum ki, Türkiye'de, biraz olanak olsa, toplum kendi kendine kaybedilen zamanı kapatacak kadar bir anlayış ve bir gelişme gösterecektir. Kendi haklarına sahip olma, kendi sorunlarına kendi çözüm arama bakımından.

► **Biraz daha açar misiniz, Türkiye toplumunun gelenegi ve tarihsel birikimi sonucu, demokratikleşme sürecinde görülen ipuçları mı?**

Bizde bir Keloglan motifleri vardır. Kel, sumaklı, çırkin, kimsesiz, dayanaksız, güclü biri. Devleri, padışahları göğüslemeye kalkar. Peri padışahının kızına ıskal olacak kadar ileri gider. Türkiye'de Keloglan'a sempati beslenir. Bir gün onun umduklarına kavuşabileceğine de inanılır sanki. Eğer siz, bir takım zorluklara karşı direnmeye çalışan bir adam, bir kurum, bir örgüt olarak ortaya çıkarsanız, Türkiye'de ille de kel ve sumaklı olmanız gerekmek. Kamuoyunu yanınızda bileyebilirsiniz. Geleneğinde vardır bu. Türkiye'de Keloglanlığı oturttuğunuza zaman taraftanız vardır. Bizim olçüğümüz içinde Keloglan olmak lüzum yantı.

► **Türkiye'deki demokratikleşme süreci,**

Batılı ya da başka örneklerle karşılaştırılmış mı?

Karşılaştırılabilir ya da karşılaştırılamaz gibi bir uşaklık yapmak istemiyorum. Elimde ne varsa ondan yararlanmamı diye düşünmek zorundayım toplum olarak. Toplumun farkına varmak, bugüne kadar kullanılmış mücadele örneklerinden yararlanmaya engel değil. Ama elimizde olan sosyo-psikolojik şeyi de kullanmalıyız. Türkiye'de bir şeyler, gelişen, iki kere ikinci dört etmeyeceği bir durum yaratıyor. O bir Keloglanlıktır. Bunun bazı ipuçlarını görüyorsunuz. Toplumun iradesini kullanmasına olanak tanıyan bir durumda, üstün bir sağdıyunun sonuçları görülüyor. Ama teker teker baktığımızda toplum siz büyük hayal kırıklıklarına uğratıyor.

▼ **Sandalci.**
"İnsanımızın duygusal yanını bilmek lâzım.
Yalnızca mantık yetmiyor toplumumuza.
Bir hava estiren geniş kitlelere ulaşabiliyor."

► **Yanlış sonuç çekmadıysam, toplum iyice anlaşılımış, çözümlenmiş olsa, yapacak çok şey olabilir diyorsunuz.**

Obam telim bulmak lâzım. İnsanımızın duygusal yanını bilmek lâzım. Yalnızca mantık yetmiyor toplumumuza. Bir hava estiren, geniş kitlelere ulaşabiliyor. Ecevit'in "Karaoğlan" örneğini düşünün. Saade kendisinden gelmedi o hava, başka insanlar, başka unsurlar, 12 Mart'ın baskısının sonuçları da vardı ama Ecevit'in sınırlı ve nörotik bir tip olmasına rağmen ortaya çıkan durumu hatırlayın. Böyle konuşmak acı geliyor bana ama ne yazık ki böyleydi. Çok iyi kullandılar her şeyi. Daha da iyi kullanılabildi. Ecevit'in, olayı yalnızca kendi kişiliğinde değil daha birçok etkenle bağlantılı olarak gelişmiş görmesi gerekiyordu. Göremediği için de kaybettii. Türkiye de bir ideolojiyi benimsenmek yetmiyor. Kitlelere ulaşmanın yolunu bulmak, bu yolu iyi niyetle kullanmak gerekiyor. İyi bir laf vardır. "Sev beni, seveyim seni" derler.

Biz çift stardartların ilkesiyiz ve kendimizle karşı bile ikiyüzlüyüz. Türkiye'de artık gerçek söylemekten korkmamak ve açık olmak lâzım. Don Kişot olmak lâzım. Şimdi de eksik olan şeylerden biri de medeni cesaret. Gerçekleri ortaya koymak çok şey yapabileceğine, tabularını üstüne gidilerek çok şey başardıloeceğine inanıyorum. Her alanda Türkiye keşfedilmemiş, üstünde durulmamış, çok heyecan verici bir ülke.

İnsan hakları güvenliktir

İnsanı kendi çevresiyle sınırlayan, sorumluluğunu ailesiyle çerçeveyeleyen, güvencesini kendisiyle tanımlayan bir "24 Ocak - 12 Eylül kültürü", insan haklarının evrensel çizgisinin önündeki engeldir.

Inşan hakları, Uluslararası anlaşmalar, İmzalanınan, imzalanmayan sözleşmeler.

İnsan hakları mı?

İnsan hakları güvencedir.

İnsan hakları güvenlik içinde olmaktadır.

İnsan hakları, bugününe, yarınına, kendisi adına, çocukları adına, ailesi adına güven duyabilmektedir.

Ülkemizde insanın güvenliği var mıdır, yok müdür? Sorun budur.

Ülkemizde insanın güvenliği yoktur. Ülkemizde insan hakları da yoktur.

Cıplak, açık gerçek budur.

İnsanın güvenliği; önce kişiseldir, sonra aile ölçügededir, sonra değişik boyutlarında toplumsaldır (hemşenilik, arkadaşlık, yandaşlık), sonra ulusalıdır, sonra evrensemdir.

Ülkemizde insan güvenliği kişisel, aile ölçüği boyutundan öteye gidememiştir.

Çalışmak, geleceğe dönük yatırımlar sağlamağı sürece güvenlik sağlayamaz.

Emeklilik, kimse için güvence olamamaktadır.

Aile, ekonomik sistemin içinde dağlımsız, güvence olmaktan çıkmıştır.

İnsan güvencesinin ölçütleri ev, altın, yabancı paralar olmuştur.

Ekonomin temeli olmayan siyasetçi güvenceler güvenlik veremez, vermemektedir.

Onun için de, insan hakları kavramlarına bizim toplumumuzun insanlığı duymamaktadır. Duymaması, kendini güvencesiz bulmasındandır.

Bizim toplumumuzun insanı kendi güvencesizliğine tikanmaktadır.

Kendisine başka bir yol da gösterilmemektedir.

Ekonomin ve siyasetçi pragmatizm, toplumumuzun insanına "kendi paçاسını kurtarmayı" öğütlemektedir.

"Kendi paçاسını kurtarmak", az gelişmiş bir ekonomide bireyselliktir, aile ölçügede kalmaktır, feudal değerler sistemidir.

Çağdaşlaşma ve modernleşme de bizim toplumumuzun insanına "kapitalist ekonomi modeli"nde sunulmakta, bu da gerek yaşama alanlarında, ge-

rekse üretmeye katılmada "kendi paçاسını kurtarma" ilkesine göre yönlendirilmektedir.

"Kendi paçاسını kurtarma" felsefesinde insan haklarına yer yoktur. Bu davranış modelinde "insan hakları" soyut kavramlardır, kulağa hoş gelen sözcürd, birilerinin söylemesi gereken şeylerdir.

Bizde olan da budur.

Onun için de "insan hakları" kavramının yeni boyutlarını anlatabilmek gereklidir. "İnsan hakları"nın insana nerelerde, nasıl yararlı olduğunu anlatabilmek gereklidir. "İnsan hakları"nın sadece başkalannın başına gelenlere sahip çıkmak demek olmadığı, hatta "bir gün senin de başına gelebilir" isle sahip çıkmak demek olmadığını, "insan hakları"nın gündelik ekmek demek olduğunu anlatabilmek gereklidir.

İnsan haklarının önündeki engelin birincisi, yürütülen ekonomik modeldir.

İkinci, beslenen feudal kültürdür.

İnsanı kendi çevresinde sınırlayan, sorumluluğunu ailesiyle çerçeveyeleyen, güvencesini kendisiyle tanımlayan bir "24 Ocak - 12 Eylül kültürü", insan haklarının evrensel çizgisinin önündeki engeldir.

Bu çizgi aşılmadan, bu çizgi iyiye aydınlatımdan insan haklarının evrenselliği hep duyulan, ama hiç yaşanamayan bir ilkeler dermeti olarak kalacaktır.

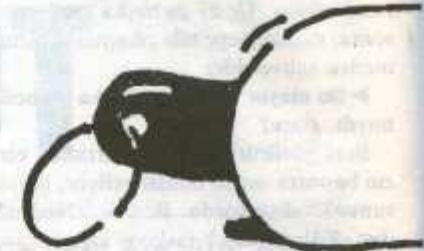
İnsan haklarının çözümünü siyasal çözüm kılan da budur.

Vitrinlerdeki ithal mali peynirleri seyrederek, santalı olmayan telefonlar için para yatırma kuryuklarına girerek çağ atlamanız.

Teknolojik gelişmelerden Zati Sungur Örneği yararlanarak toplumun gerçekleri görmesini engellemek bir süre için olasıdır.

Ama, "insan hakları" gündelik hayatın içinde yerini aldığında, iş bulmanın, evine ekmeğini götürebilenin, çocuğuna pabuç alabilmenin, sağlıklı yaşamın, derdini rahatça söyleyebilmenin, korkmadan yaşayabilmenin "büyüklerin ihsanı" değil de "insanın hakkı" olduğu anlaşıldığından bu cambazlıkların da sonu gelecektir.

Kulla yurtaş arasındaki fark başka nedir ki? ■

İNSAN BELGEL

Türkiye, üyesi olduğu uluslararası benimseyerek öne sürdükle üstlenirken, kimilerini benin

Siyasal rejimi ve gelişme düzeyi ne olursa olsun, çağımızda her devlet, insan hak ve özgürlüklerine karşı sorumlu ve bunları gerçekleştirmekle yükümlüdür. Çağımızın ortak ülkü ve ülkelerini yansitan insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirme düzeyi, günümüzde her devlet için bir çağdaşlık ölçütüdür.

İnsan hak ve özgürlükleri ideolojiler üstü niteliğle evrensel bir nitelik taşır. Bu nedenle insanın salt bu sıfatla sahip olduğu ve birey olarak kazandığı hak ve özgürlükleri tanıyan belgeler, ulusal düzeyde sınırlı kalmayarak evrensel belgelerde dile getirilmiş ve tüm insanların ortak ilgi ve gözetim konusu olmuştur.

Başa bir deyişle, insanlığın yüzyıllarca süren savaşımla kazanılan hak ve özgürlükler, uluslararası kuruluşlar eliyle gerçekleştirilen belgelerde tanımış ve yine evrensel olarak güvence altına alınmak istenmiştir.

Ancak uluslararası belgelerin -öngörüdüğü kimi denetim sistemlerine karşı- sözleşmeli devletlerde bile yeterince yaşama geçirilemediği, bağıtılıcılık veaptırım gücünün sınırlı kaldığı bilinmektedir. Bu bakımından, hak ve özgürlüklerde aykırı uygulamaların günümüzde en güçlü yaptırımı tüm insanlığın vedaında mahkûm edilmektedir.

Bugünkü Türkiye'nin gerek insan haklarına ilişkin belgeleri benimsene, gerekse bu belgelerde tanıtan hak ve özgürlükleri gerçekleştirmeye düzeyi bakımından ön sıralarda yer almadiği bir gerектir.

Hak ve özgürlükleri tüm insanlar için tanıyalarak ilan eden ilk uluslararası belge, Birleşmiş Milletler tarafından 10.12.1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir.

İş bulmanın, evine ekmeğini götürebilenin, çocuğuna pabuç alabilmenin, sağlıklı yaşamın, derdini rahatça söyleyebilmenin, "büyüklerin ihsanı" değil, "insanın hakkı" olduğu anlaşılmalı.

HAKLARI ERİ VE TÜRKİYE

*arası kuruluşlar eliyle gerçekleştirilen belgelerin kimilerini
i hak ve özgürlükleri tanııp yaşama geçirme yükümünü
semekten kaçındı.*

Kişisel haklarla toplumsal ve ekonomik hakları birlikte one surerek herkese tarihiydi. Evrensel Bildirge, 1949'da Türkiye tarafından benimsenerek ilan edilmiştir.

Yine Birleşmiş Milletler bağlamında Evrensel Bildirge'yi bağlayıcı belgeye dönüştürmek amacıyla zaman içinde iki ayrı sözleşme benimsenmiştir. Kimi ayrımlar dışında ilkece Bildirge'nin çoğu hükümlerini daha kapsamlı biçimde dile getiren bu sözleşmelerden ilkı, Bildirge'nin ikinci bölümünden yer verdiği ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlükleri düzenleyen 1966 tarihli **Ekonomin, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi**'dir. Ikincisi yine aynı tarihte kabul edilen ve Bildirge'nin ilk bölümündeki kişi hak ve özgürlüklerini konu alan **Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**'dir. Bu sözleşmeye **Ek Seçmeli Protokol**'sa hakların gözleimi için bir denetim sistemi oluşturarak bireylere haklarının çoğalandığı gerekçesiyle taraflı devletlere karşı başvuruda bulunma olağanlığı tanımıştır.

Düzenlediği alanda sözleşmeci devletlere çeşitli yükümlülükler koyan bu iki sözleşme bugüne kadar Türkiye tarafından benimsenmiş değildir.

İnsanlığın 2. Dünya Savaşı sırasında dramatik örneklerine tanık olduğu soykırımı suçunun önünü almayı amaçlayan ve Evrensel Bildirge'yle aynı tarihte kabul edilen **Soykırımlı Suçun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi**'ne 1950 yılında Türkiye de katılmıştır.

İnsanlığa karşı bir suç niteliğinde olan 2. Dünya Savaşı, BM'in bu gibi suçların önlenmesi ve cezasız kalmaması yolunda uluslararası

rasi önlemler alması gerektirmiştir ve bu gerekçeye savaş suçlarıyla insanlığa karşı işlenen suçları öteki suçlardan ayrı tutan bir sözleşme benimsenmiştir. 1968'de kabul edilen **Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Zamanasımının Uygulanamazlığı Sözleşmesi**, Türkiye'ce onaylanmamıştır.

Yine 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yiğinsal boyutlara varan sigınanlar sorununa çözüm bulabilmek amacıyla BM'ce 1951'de kabul edilmiş olan **Sığınanların Statüsüne İlişkin Sözleşme** 1961'de Türkiye tarafından onaylanmışsa da 1966'da Sözleşmenin kapsamını genişleten Protokol, sığınan terimi 1951'deki kapsamıyla korunarak benimsenmiştir.

Savaş sonrası yılların önemli insancıl sorularından ve BM'nin yoğun ilgi duyduğu konulardan biri olan uyuksuzluk sorunu da iki sözleşmeyle giderilmek, hiç de değilse azaltılmak istenmiştir. Bu amaçla benimsenilen 1954 tarihli **Uyuksuz Kimselerin Statüsüne İlişkin Sözleşme**'yle 1961 tarihli **Uyuksuzluğun Azaltılması Sözleşmesi**, Türkiye tarafından onaylanmayan belgeler arasındadır.

İnsan hak ve özgürlüklerinin yadsınması ve kullanılmaktan alıkonması anlamına gelen kolelik ve benzeri uygulamalar, BM'nin başlangıcından beri uğraş verdiği başlıca aykırılıklardan biri olmuştur.

Bu amaçla 1926'da benimsenip Türkiye'nin 1933'te katıldığı **Koleligin Önlenmesi Sözleşmesi**'ni değiştiren 1953 tarihli **Protokol** Türkiye'ce 1955'te imzalanırken, 1956 tarihli **Koleligin, Kole Ticaretinin ve Kolelik Benzeri Kurum ve Uygulamaların Kaldırılması İlişkin Ek Sözleşme** de 1963'te onaylanmıştır.

İnsanlığın emeğiyle olduğu kadar cinselliğe de sömürü konusu olmasının önemini amaçlayan BM, fahişeliğe yönelik insan ticaretini yasaklamak üzere 1949 tarihli **İnsan Ticaretinin ve Başkalarının Fahişeliginin Önlenmesi Sözleşmesi**'ni kabul etmiş de bu Sözleşme Türkiye tarafından onaylanmış değildir.

BM'nin başlıca uğraş alanlarından biri de ırk ayrımı konuya karşı savaşır. Bu amaçla benimsenen belgelerden 1965 tarihli **Her Türli İrk Ayrımcılığının Kaldırılması Sözleşmesi**'yle 1973 tarihli **Kurumlaşmış İrk Ayrımcılığının (Apartheid) Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi** Türkiye tarafından onaylanmamıştır.

Türkiye, BM'nin özel ilgi alanını oluşturan ve düzenlemelerine konu olan kadın haklarına ilişkin sözleşmeleri başlangıcından beri benimsene eğilimindedir.

Bu alanda 1953 tarihli **Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme**'yle 1979 tarihli **Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi**, Türkiye'nin onayladığı belgeler arasında yer almıştır.

Son olarak 1984'te BM Genel Kurulu'na benimsenen ve işkence gibi insan onur ve saygınlığa karşı en ağır bir suç niteliğindeki uygulamaları önemini amaçlayan **İşkence ve Başka Zalime ve İnsانlıkla ya da Onurkireci Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme**, henüz Türkiye tarafından imzalanmış ve onaylanmış değildir.

İnsan haklarına ilişkin uluslararası belgeler, BM'ye özgü kalmamış, kimi bölgesel örgüt ve kuruluşlar eliyle de benzeri belgeler benimsenmiştir. Bunlar arasında başta geleni, kuşkusuz Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nce gerçekleştirilen 1950 tarihli **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi**'dir.

Özgün adıyla **İnsan Hakkını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**'nin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin çoğu kişisel nitelikte olanlardır.

Sözleşme, bu hak ve özgürlükleri tanımakla kalmayarak aykırı uygulamalar konusunda bir devletin başka bir devlete karşı şikayet ette bulunmasına hak tanıdığı gibi, ilgili maddenin onaylanması koşuluyla bireylere de yargı yetkisi altında bulundukları devletle karşı hak ve özgürlüklerinin çoğalandığı gereklilikte başvuruda bulunma olağanlığı tanımıştır.

Türkiye, Sözleşmeyi 1954'te onaylamakla birlikte, bireysel başvuru hakkını ancak 28 Ocak 1987'de tanırken, İnsan Hakları Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini tamayan tek ülke olarak kalmıştır.

Sözleşmede tanınan hakların kapsamını genişletmek üzere zaman içinde benimsenilen 1.4 ve 6.No.lu ek protokollardan Türkiye sadece ilkini benimsenmiş, bir ülke üzerinde özgür dolaşma ve yerleşme, ülkeden ayrılma ve ülkeye gitme haklarını güvenceye bağlayan 4.No.lu Protokol'la, ölüm cezasını yasaklayan 6.No.lu Protokol'u onaylamamıştır.

Gördüğü gibi, Türkiye, üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar eliyle gerçekleştirilen belgelerin kimilerini benimseyerek öne sürüdüklere hak ve özgürlükleri tanııp yaşama geçirme yükümünü üstlenirken, çeşitli neden- ►►

**Türkiye bazı belgeleri
benimsenken
uluslararası yargı
denetiminin dışında
kalmaya özen gösterdi.**

lerle kimilerini benimsemekten kaçınmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye özellikle Batı dünyası içinde yer almaya başlığı 2. Dünya Savaşı sonrasında ve 50'li yıllarda insan hak ve özgürlüklerine ilişkin uluslararası belgeleri benimsemeye istekli görürken, zaman içinde bu belgelere karşı ilgisiz kalmıştır.

Bugünlerde yine Avrupa Topluluğu içinde yer alma çabaları doğrultusunda hak ve öz-

gürliklere karşı yeniden duyarlılık göstermeye başlamıştır.

Yine Türkiye, devlete somut ve kapsamlı önlemler alma yükümlülüğü koyan ya da ekonomik ve toplumsal ödevler yükleyen sözleşmeleri benimsemekten kaçınırken, kişisel hak ve özgürlükleri tanıyan belgelerden bağınlılığı en az olanları, üstelik öngördüğü denetim sistemi dışında kalarak onaylamıştır.

Türkiye, tüm uluslararası ilişkilerinde ol-

duğu gibi aman belgeleri benimserken, uluslararası yargı denetiminin dışında kalmaya özel bir özen göstermiştir.

Ayrıca, benimsediği belgelerde öne sürülen hak ve özgürlükleri gerçekleştirmeye düzeyde tartışmalıdır.

Kısacası, insan hakları sorunlarının henüz Türkiye gündeminin ilk maddesini oluşturduğu bir gerçekdir.

Cetin Özak

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

12 Eylül sonrasında çağından habersiz bir insan modeli yaratılmasına yönelik ve bu, haberleşme özgürlüğünün, bilgi edinme hakkının sınırlanırılması zorunluluğunu yarattı.

Türkiye'de basın özgürlüğü konusunda saptama yapılabilmesi, önce basın özgürlüğünün günümüzdeki anlamı ve 1982 Anayasası'nın genel nitelikleri üzerinde durulmasını gerektiriyor.

"Bilgi edinmek" hakkı, uluslararası bir kavram/hak olarak, kitle iletişim araçlarının sağladığı "özgür haber akışının" ürünudur. "Haberleşme özgürlüğü" ise, "bilgi edinmek" üretimiğini sağlayan süreçtir. Bu açıdan, düşünce açıklamak hakkının işlerliği, "haberleşme süreci" kapsamında varlığı zorunlu bir öge olmakla beraber, tek başına varlığı sürecin işlerliğini ve "bilgi edinme" üretiminin gerçekleşmesini sağlayamaz.

Çağdaş teknolojinin gelişmesiyle, kitle iletişim hem önem kazanmış hem de büyük yatırımları gerektirmiştir. Bu olgu, sermayenin çok uluslararası nitelik alıp, "bilgi edinme" olgusunu denetim ve etki alanına almaya yönelik girişimlerini genişletmiş;

haber akışı sermayenin yönlendirmek istediği bir konu olmuştur. Basının, mali güçlerin etkenliğinde oluşu, doğal olarak, tek yanı, kültürel ya-bancalaşma yaratıcı, tutucu, gerçekleri saptırıcı bir "haberleşme süreci" oluşturabilmektedir. Böylece, özgür ve gerçek bilgiyi edinmek hakkı biçimsel kalabilmektedir. Çokanlıkla, belirtilen etkileme, belirli siyasal yönüslülerin çıkarlarıyla da uyum içindedir. Özellikle totaliter ülkelerde ve biçimsel/sözde demokrasilerde, siyasal iktidarlar da "bilgi edinmek" olsusunun, tek yanı/saptırılmış olmasından yanadır.

Çağdaş anlamında "özgür haberleşme"nın gerçekleşmesi ve "haberleşme sürecinde" çoğulculğun ve sahilî siyasal katılımın, politika oluşturma olasığının yaygınlaşması, demokratik siyasal yapıyı gerektirir. Adı ne olursa olsun, günümüzün demokrasi anlayış ve ilkeleriyle bağdaşmayan bir siyasal yapıda, basının ve diğer kitle iletişim araçlarının görevini yerine getirebilmesi, halkın "bilgi edinme hakkının" gereğince ve

özgürce gerçekleşmesi beklenemez. Tek yönlü, belirli içerikli haber akışına olanak tanındığı bir ortamda yenilemeye/değisme'ye kapalı, toplumun gereksinmelerine cevap vermeyen bir "haberleşme süreci" söz konusudur; siyasal katılma da nitelik ve nicelik olarak gelişimci bir çizgiye kolayca ulaşamaz. Kişiin en başta gelen insan haklarından "bilgi edinmek" hakkı, bu olağanı bulan belirli bir azılığın ayrıcalığı olarak belirir, "elitizm" yaratılır.

Basın ve iktidar

Türkiye'nin genel siyasal sistemi içinde ele alındığında, tüm kitle iletişim araçlarının ve doyayıyla basının, yasal zorlamalarla, gelişim ve değişim'e kapalı toplum modeline ulaşımakta bir alet olarak kullanılmak istediği ve siyasal iktidarca saptanınca çizginin dışına kaçmaların, hukuka aykırılık alanına düşüğü görülmektedir.

Değinilen nedenlerle, günümüzde "düşünce açıklaması", "amaç"ıyla yetinmemekte, düşünmenin çok daha geniş boyutlarda dolaşımı ve özgürce fikir/ideoloji oluşturma olanağına kavuşabilmesi aranmaktadır; diğer bir deyişle, "haberleşme sürecinin" özgürce, gerçek uygundan ve çok yanlı olarak işlerliği onemini taşımaktadır. Belirtilen süreci işletecek araçlar arasında "basın" da söz konusudur. Bu nedenle de, basın sayının düzenlenmesiyle ilgili yasal düzenlemesinin, basın özgürce "haber/bilgi üretiminin" sağlayıcı bir nitelikte bulunması, demokratik siyasal yaşamın zorunu koşuludur. Salt "sansür yasağı", demokratik biçimini varlığının kabulü için yeterli değildir.

Demokrasilerde, devlet "çögulluğun koruyucusu", "karar yapmak" işlerinin sağlayıcısı, egemen grup görüşünün egemenliğinin öncileyicisi görevini yüklenmiş bulunmaktadır. Devletin görevlerini yerine getirmesi durumunda, haber kaynağından, hasılmış eserin tüketiciye ulaşmasına kadar olan süreç işlerlik kazanacak ve daha sonra sorumluluk kuşkusunu ve tedirginliği de ortadan kalkarak, özgür ve gerçeğe uygun haber/bilgi dolasımı sağlanabilecektir.

Kişiye karşı devleti korumak

"Başın yoluyla düşünce açıklamak" hakkı, basın hukuki sorunlarını, siyasal sistemin genelinden soyutlayarak inceleyip, değer yargılarına varılması yarlılıgın sonuçlara neden olur. 12 Eylül sonrasında oluşturulan anayasal ve yasal düzenin temel yapısı, doğal olarak basın özgürlüğü açısından da olumsuz etken olarak beliriyor. Örneğin, "yürütmek"in güçlendirilmesi, yer yer yargı denetimi dışında bırakılması, İdare'nin basın özgürlüğünü de sınırlandırıcı uygulamaları gerçekleştirebilmesi olanağını yaratıyor. Kaldı ki, "kolluk'a tamamen yasal olanaklar da, özünde tüm özgürlük alanları için olduğu gibi, basın özgürlüğü için de tehdite oluşturuyor.

Anayasasız hareketi, mutlak iktidarı sınırlayarak kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almak amacıyla yöneliktir. Anayasa, kişinin siyasal iktidar saptırmalarına ve despotizmine karşı korunmasını sağlayacak kuralları içerir. 12 Eylül darbesi, "bol geldiğini" kabul ettiği özgürlükler sisteminin, siyasal iktidarı sınırlığının şiddet olaylarına yol açtığı mantıqla hareket ettiğinde, "devleti korumak" amacıyla kişi hak ve özgürlüklerini sınırlamaya yönelikçe kaçınılmazdı. 12 Eylül günü, hukuk devleti'ne bağlılık, "devleti parçalamak" nedeni olarak saptandığında, "hukuk devleti kavramı.... yalnız kişilerin müdafası olarak yorumlanmayı, devletin ve milletin savunulması ise, sahip olmamıştır" düşüncesi de dile getiriliyor. 12 Eylül asker hareketinin yasallığı bu düşüncenle belirlenmek istenirken, ulaşmak istenilen hedef de saptanıyordu; kişiye karşı devletin korunması.

"Kişiye karşı devleti korumak" amacı, özellikle düşünce açıklaması özgürlüğünün sınırlanması sonucunu yaratır. Siyasal sistem ve toplumsal yapı değişimleri "devletin parçalanması" olarak nitelendirilince, değişim'e yönelik düşünelerin açılanması da, hukuka aykırılık alanına düşüyor. Demokrasilerde, kişinin anayasal sisteme uygun düşünmek zorunluluğu olmayıp,

Salt sansür yasağı, demokratik biçimin varlığının kabulu için yeterli değildir.

anayasal usullere uygun davranışın yürüklüğü vardır. Hukuka aykırılık, düşüncenin anayasal usuller dışındaki usullerle gerçekleştirilmeye yönelik somut eylemler için sıkı konuşulur. Ulkemizde ise, anayasal sistemle bağdaşmayan "resmi görüş" dışına taşın düşüncelerin açıklaması suçlanır durumdadır. Salt düşüncenin açıklamasının suç sayılmasından doğan sonuc, kişinin anayasal düşünceye uygun düşünmek zorunda kalmasıdır. Demokratik sistemlerle çelişen bir biçimde, siyasal velpaze sınırlarındırıp, ancak belirli, kabul edilmiş görüşler etrafında partileşme olağlığı kabul edildiğinde, kabul edilmiş görüşlerin dışında kalan düşünce biçimlerinin "genel oy" ile siyasal iktidarın kurahilme hakkı da tanınmamış oluyor.

Kitle iletişim araçlarının ve dolayısıyla basının görevi, demokrasilerde, halkın "bilgi edinmek" hakkını sağlayan bir islevi gerçekleştirmektedir. Böylece, düşüncelerin zengin bir biçimde çesitlenip, sergilenmesi, halkın sağlıklı siyasal tercihini yapabilmesi sağlanacaktır. Siyasal tercih oylanakları sınırlandırıldığında, siyasal tercih konu olamayacak görüşlerin de açıklanması hukuka aykırı sayılmaktadır. Gerçekte, amaç, "halkın bilgi edinmek hakkı"nın sınırlanılması ve böylece "resmi görüş ve sistem" diş templerin yönetislerin, enaellenmesidir.

1982 Anayasası'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması" ile ilgili 13., "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanımı" ile İlgili 14. maddeleri, esasen, özgürlüklerin ve bu arada basın yoluyla düşünce açıklaması özgürlüğünün özünde yok edilebilmesi yönelerine anayasal dayanak sağlıyor. O kadar ki, kişinin son mut hili olmamasına rağmen, salt amacının hukuka aykırı olabilecegi kabul edilerek, "düşünce suçu" anayasallaştırılıyor. Anayasanın 13. ve 14. maddelerinde yer alan genel sınırlama kuralları, Anayasa'nın 25. ve 26. maddelerime ek olarak başkaça sınırlamalar getiriyor. "Düşünce açıklamak", "habere ulaşmak", "haber yayınlayabilmek", "basılmış eseri dağıtabilmek" haklarını olabildigince yok ederken, yargı güvencesini de sınırlıyor. Böylece, genel anayasal sistem içinde düşünce açıklamak özgürlüğü, yonetisel yetkinin denetim ve kararlarına bağımlı kliniyor.

Başın özgürlüğünün özünün yok edilmesine olanak tanıyan Anayasa maddelerinin, özellikle siyasal nitelikli düşüncenin açıklanması açısından geçerli olusu, Anayasa'mın, "siyasal/toplumsal sistemin değişmezliğini", "resmi görüş"ün egemenliğini, halkın "bilgi edinme hakkı"nın sınırlanılmamasını amaçlayan mantığına uygun duyarlıyor. Böylece, basın yoluyla düşünce açıklaması özgürlüğünün sınırlanılmam-

si, doğal olarak "bilim ve sanat özgürlüğü"nın ve "din özgürlüğü"nın de sınırlanması sonucunu yaratıyor.

Buna karşılık, kişiye karşı devleti korumak mantık ve amacıyla dayanan 1982 Anayasası, devletin yükümlülüğünden çok, kişinin haklarının sınırlanmasına ağırlık verdiği için, devletin deyinilen yükümlülükleri üstlendigini gösteren bir kural içermemektedir. Basın özgürlüğünün sınırlanmasına ağırlık verildiği, çoğulculüğün esasen sınırlanıldığı bir yasal düzlemede daha fazla da beklenmemek gerekir.

Yasal düzenlemelerde sınırlamalar

Basın özgürlüğünün, çağdaş anlayış çerçevesinde, "düşünce açıklamak hakkının sınırsızlığı" ve "haber kaynağını ulaşmaktan, basılmış eserin tüketiciye varışına kadarki, süreçte yönelik yetkinin denetiminin olmaması" kurallarına dayandığı kabul edilecek olursa, basın ile ilgili yasal düzenin "özgür haber dolasımı/bilgi edinme hakkı" ile tümden çeliştiği saptanabilmektedir.

Gerechten

► TCK'nın 140., 142, 158., 159., 163., 312. maddeleri ve benzerleri, siyasal düşüncenin açıklanması hakkını, demokrasının çoğulculuk/dönüşümcülük ilkesinin işlerliğini yok edici niteliktedir ve bu niteliğine uygun olarak uygulanmaktadır. Böylece, yasal düzenleme ve uygulama, basının karar yaratıcı etkisini ve görevini yok etmiş olmaktadır. "Genel alâkâin korunması" bahanesi altında gerçekleştirilen ve kamuoyunda "Muzır Yasası" diye tanınan yasa, gerçekte, sadece cinsellikle ilgili görüş açıklamasını sınırlamamaktadır. Bu Yasa'nın yollama yaptığı "Eğitimin Temel İlkeleri Yasası"na aykırı her davranış, "muzır" olarak nitelendirilebilir olacaktır. Eğitimin Temel İlkeleri Yasası ise, "resmi görüşü" kaynak terimlerle belirlemektedir. Böylece, resmi görüşün dışındaki tüm siyasal, bilimsel, sanatsal düşünce ve görüşlerin Başbakanlığa bağlı bir kurul tarafından denetlenmesi, suçlanması, yasaklanması olağanı yaratmışdır.

► Basın Kanunu ve bazı özel kanunlar, özellikle "düşünce suçu" nedeniyle cezalandırılmış olan kişilerin, yayıncılık haklarını ortadan kaldırmaktadır.

Ayrıca, devlet memurları, askerler, sendikalar, kamu kuruluşları, meslek odaları, dernekler, yabancılar, öğrenci kuruluşları da süreli ya-
vin yapabilmek konusunda sınırlı huk sahibidir.

ler; "siyasal görüş açıklamak" hakları ise bir vaktur.

► Çağdaş demokratik ülkelerde, basında teknelleşme ve sermayenin egemenliğini önlemek “özgür haber dolaşımını” sağlamak amacıyla yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Fransa ve İtalya bu konuda örnek gösterilebilir. Ulke içinde böyle bir düzenleme olmadığı gibi, bu türden düzenlemelere yönelik bir eğilim de görülmemektedir.

"Özgür haber dolasımını" demokratik yaşamın işlerliği için zorunlu gören ülkelerde, basının kuruluşlarına parasal sınırlar getirilerek, yönetsel yetkinin basını denetim altına almasına önlenmesi kuralıdır. Ülkemizde ise, belirtilen kurala çelişen yönelişler gözlenmektedir. "Muzaffer Yasası'nın öngördüğü astronomik para cezaları, basılmış eserin dağıtım ve satımını önleyici sistem, yönetsel yetkiye hâgimli "Kurul" un degerlendirme ve yönelişlerine bağlanmıştır. Böylece, yönetsel yetki, açık bir biçimde, düşüncelerinin açıklanmasını, özgür haber dolasımını denetlemek, sınırlamak, giderek yok etmek olanagnı eline geçirmiştir.

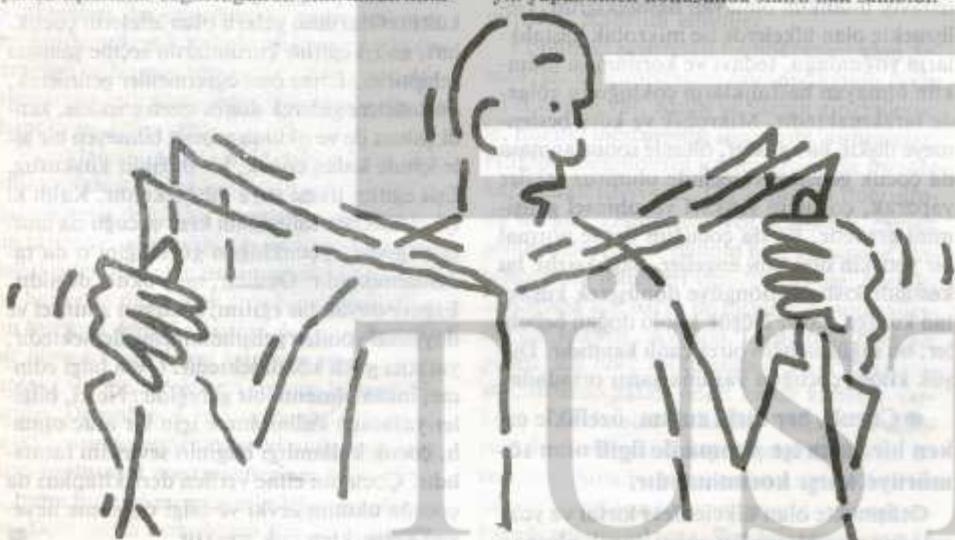
► Habere ulaşmak hakkı da, Türkiye'de var sayılamaz. Gerçekten, yetişkin yetkinin istediği konuda "devlet sırrı" yaratılabilmek olağanı, devlet memurlarının bilgi vermek hakkının yasaklanması, gazetecinin haber kaynağını açıklamamak hakkının sınırlığı, Türkiye'de yetişsel yetkinin habere ulaşmak ve ulaşılan haberi yayımlamak olanağını istediği gibi daraltılamemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu konudaki yasal düzenimin günümüzde mokrasilerindeki yönelimlerle tümden çelişik olduğunu belirtmek istemek

► Anayas'a göre, sansür yasaktır. Buna karşılık, sansürü aratacak bir biçimde, yonetisel gücün basın faaliyetini denetleyip, özellikle siyasal düşüncesini açıklamak hakkını yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Örnek vermek gereklidir. Basın Kanunu'na 1983 yılında eklenen maddelerle, basılmış eserlerin dağıtılmamasının engellenmesi, basılmış eserlerin toplulaşması yetkisi yönetsel gücü verilmiştir. Basın Kanunu yürürlüğünde basılmış eserlerin Türkiye'ye girmesi ve bu eserlerden alıntı yapılması yasaklamak yetkisini hükümete vermiştir. "Muzı Yasağı" basılmış eserlerin satışı sınırlayabilmek gücünü, yönetsel bir kurula vermiştir. Yargı kararlarıyla da olsa, gazeteferin kapatılması, basır araçlarının müsaadesi olanağı tanınmıştır.

Türkiye'nin genel, siyaset/anayasal, yasal yapısı gözünden bulundurulduğunda, 12 Eylül sonrasıın genel yönelisleri düşünüldüğünde, basın özgürlüğünün sınırlanılmasına yönelik düzenlemeler ve uygulamalar şartlı olmamak gereklidir. 12 Eylül sonrasında siyaset/yasal/ideolojik yapının değişimine yönelik, çağından ve dünyasındaki habersiz bir "insan modeli" yaratılmasına yönelinmiştir. Bu yönelik, özgür/gerçek haber dolaşımının, haberleşme özgürlüğünün, bilgi edinme hakkının sınırlanılması zorunluluğunu yaratmıştır. Çok yönlü haber dolaşımı yerine, "tek yönü haber dolasımı"nın sağlanması çareleri aranmıştır. Bu amaçla yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Kısa deyimle yasal düzenlemeler, tüm kitle iletişim araçları için geçerlidir. Bu nedenledir ki, günümüzde basım ile ilgili yasal düzenlemeler, demokrasinin kurallarıyla tamamen çelişir. 12 Eylül sonrası yöneltileriyle ise tüm den bagdaş niteliktedir.

YönetSEL GÜCÜN BASIN FAALİYETİNİ DENETLEYİP, ÖZELLİKLE SIYASAL DÜŞÜNÇE AÇIKLAMAK HAKKINI YOK EDİCİ YETKİLİERE SAHİP ÇIKTIĞI GÖRÜLMEKTEDİR.

ÇOCUKLARIN DA HAKLARI VAR

Dünyaya kendi istemi dışında gelmiş olan yeni insanın haklarının teminatını belirleyecek yasalar doğrultusunda çalışan kurumlar çocuk adına savaşım veriyorlar mı?

▲ Onların da hakları

ver. İstanbul sokaklarında, köpeklerine sokulup, isınmaya çalan bu üç çocuğun beslenme, bantıma, korunma, eğitim ve gelişim gibi haklarını kim sağlayacak?

Inşanlar var olduğundan beri, eşitlik ve özgürlük ülkülerini benimsemişler, eşitsizlik ve baskı karşısında kaldıkları zaman, bu uğurda savaşım vermişlerdir. Tarih, bunun örnekleri ile doludur. Yetişkin insan, hakları çığnendığında çeşitli yollarla, kamusal ve özel kurumlara tepki gösterebiliyorlar, ya çocukların!.. Çocukların hakları çığnendığında, kim savaşım verecek? Onların hakkını kim koruyacak? Hakları çığnendığında yetişkin olmayı mı bekleyecekler?

Cocuk evrenseldir. Dünyanın her yerinde çocuklar doğmaktadır ve sorunları vardır. Ancak, gelişmiş ülkelerdeki çocukların sorunları ile, gelişmekte olan ülkelerin çocukların sorunları arasında nitelik ve nicelik farkı vardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların sorunları, insanların yüzünü kızartacak nitelik ve boyuttadır. Kırsal ve yoksul yörlerdeki yüksek orandaki doğurganlık olgusu çocukların sorunlarının daha da ağırlamasına neden olmaktadır.

1979 Uluslararası Çocuk Yılında, çocukların ve çocuk hakları, tüm dünyada tartışıldı. Bu konuda paneller, toplantılar yapıldı, bültenler çıkarıldı. 10 maddeden oluşan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na kabul edilen Çocuk Hakları Beyannamesi'nin ilkeleri anlatıldı, yazılıdı. Ancak bu ilkelerin hayatı geçirilmesi konusunda neler yapıldı? Birinci madde söyle der:

• **Cocuk, hiçbir fark ve ayırım gözetimsizin bütün insan haklarına sahip olmalıdır.**

Minicik bedenli, dünyaya kendi istemi dışında gelmiş olan yeni soluk, yeni insanın,

haklarının teminatını ve yaptırırmak gücünü belirleyecek yasalar doğrultusunda çalışan kurumlar, çocuk adına savaşım veriyorlar mı?

• **Cocuğun sosyal güvenlige, tıbbi hizmetlere ve sağlık bakımına hakkı vardır.**

Cocuk, en temel hakkı olan yeterli beslenme hakkını alabiliyor mu?

Dünya nüfusunun üçte ikisinin yeterli ve dengeli beslenmediği, sağlıklı içme suyunu bile bulamadığı dünyamızda, bu soruya "evet" demek olağansızdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk sorunlarının başında, beslenme gelmektedir. Kötü beslenme ve sağıksız çevre koşulları en çok bebekleri ve hamile kadınları etkilemektedir. Sonunda erken ölüm günde gelmektedir. Kötü beslenme, çevresel kötü koşullar, çocuğun mikrobi hastalıklara karşı direncini azaltmaktadır. Kırsal ve yoksul yörlerde koruyucu hizmetlerin bu yorelere ulaşamaması, cehalet gibi nedenlerle binlerce çocuk ölmektedir. İshal, antibik zaturre, sağıksız çevre koşullarında, çocukların yaşamına son vermektedir. Böylece tedavisi mümkün iken, ölüm yazısına terk edilen çocuklar her yıl binleri buluyor. Gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerin çocukların bebeğin ölümünün sayısında ve ölüm nedenlerinde büyük farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle ilk yaşlardaki çocukların, mikrobi hastalıklarının neden olduğu ölümlerin oranı çok azdır. Bu ülkelerdeki ölüm nedenleri genelede; kazalar ve korunması tedavisi mümkün olmayan hastalıklardır. Gelişmekte olan ülkelerde ise mikrobi hastalıkların yoğunluğu, tedavi ve korunması mümkün olmayan hastalıkların çöküğüne gölgede bırakmaktadır. Mikrobi ve kötü beslenmeye ilişkin hastalıklar, ölümle sonuçlanmasa da çocuk gelişimi sürecinde olumsuz etkiler yaparak, çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimin gerileyir. Bu da çocuğun ilerde normal bir yetişkin olmasına engeller. Sağıksızlık bu kesimde kısıt bir doğuya dönüşerek kuşaktan kuşağa geçer. Düşük kilolu doğan bebeklər, bu sağıksızlığın birer canlı kanıdır. Düşük kilolu çocuğun yaşama şansı ortadadır.

• **Cocuk, her türlü zulüm, özellikle erken bir yaşta işe alınma ile ilgili olan sömürmeye karşı korunmalıdır.**

Gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal ve yoksul yorel çocukların çoğu, çocuk olma ve

güzellim çocukluğun sevincini tadarak yaşama hakkını kullanamıyor. Okula gitme yaşındayken, ailenin bütçesine katkıda bulunmak amacı ile kendini bir işyerinde buluyor. Küçük atölyelerde ve küçük işyerlerinde, az bir ücretle çalıştırılarak, bu küçük çocukların emeği sömürülüyor. Gelişme çağında olması nedeni ile, yeterli beslenmesi gereğinden, öğle saatini bir sandviçle geçirtiriyor. Bazıları asılı maddeler ve tehlikeli aletlerle çalışıyor, her zaman bir kaza olasılığı ile karşı karşıya kalıyor. Güvenlik önlemlerinden yoksun, havasız, sağıksız koşullarda, kötü beslenme ile çocuk emeği alabildiğine sömürülüyor.

Ülkemizde de kırsal yorelerde özellikle kız çocukların ev işlerinin yanında kardeşlerine ana olmakta, çocuk yaşıta, çocuk büyürmektedir. Çünkü annesi tarlada çalışmaktadır. Yaşlılarının sahip olduğu, eğlence, oyun oynamama, dinlenme hakkından yoksun kalmaktadır. Vaktinden evvel olgunlaşır. Devlet zoru olmasa okula da gidemeyecektir. On iki yaşlarına doğru bu kez bir başka sömürülün alanına doğru hazırlanır. Evlenme adı altında, başlık parası alınarak bir adama satılır. İşguci el değiştirmiştir.

• **Cocuk ırk, din yönünden veya siyasi bakımından ayrınlara karşı korunmalıdır.**

Göç olsu ile gündeme gelen göçmen çocukların sorunu, içler acısı bir tablo oluşturmaktadır. Gittiği ülkede "yabancı" diye adlandırılan çocuk, evsahibi konumundaki toplum için bir kişi, bir insan olarak değil, bir politikanın ürünü olarak görülmektedir. Üçüncü sınıf vatandaş konumundaki çocuğun duygusal eziyeti, kimin umurundadır!

Cocuğun temel besini olan sevgiyi çocuktan alıp, uzaklara fırlatan, Çocuk Hakları Birliği'ne imza atanlar, nasıl bir uygulama getirdiklerini acaba hiç düşünmezler mi? Oysa günümüzde artık evsahibi toplumlar kendilerini çok ırklı, çokuluslu bir toplum olarak görmek zorundadırlar. Bu düşünceni okullarda, işte, iletişim araçlarında ve eğlencede yaşama geçirmelidirler.

• **Bütün çocuklar eğitim ve gelişim bakımından eşit fırsatlara sahip olmalıdır.**

Ekonominin farklılıklar, çocuğun yaşadığı çevresel koşullar, eşit eğitim ve öğretimi engellemektedir. Kırsal yore ve gecekondu çevrelerinde bulunan çocuklar, yeterli eğitim ve öğretimden uzak olarak, her zaman en alt düzeyde olma yazısı içindedirler. Ekonomik ve kültürel durumu yeterli olan ailelerin çocukların, en iyi eğitim kurumlarını seçme şansına sahiptirler. Evine özel öğretmenler getirilerek, dersanelere giderek desteklenen çocukla, kendi cabası ile ve okuma-yazma bilincen bir aile içinde kalan çocuk, bir deşildir kuşkusuz. Eşit eğitim ilkesi suya düşmektedir. Kaldı ki iyi olanaklara sahip olan kent çocuğu da mutlu değildir. Çocukluğun güzelliğini o da tadamamaktadır. Okullar, neşe okulu değildir. Ezbere dayah bir eğitim, çocuğun zihinsel ve duygusal yönünden gelişmesini engellemektedir, yaratıcı gücü körelmektedir. Oysa bilgi edinme, insan olmanın bir gereğidir. Ne ki, bilgiler yaşamda kullanılmak için bir araç olmalı, çocuk kullandığı bilginin sevincini tatmalıdır. Çocuğun eline verilen ders kitapları da çocuğa okuma zevki ve bilgi öğrenmehevnesini vermekten çok uzaktır.

YASAL PARTİ, AMA NASIL?

TBKP'nin yasal olarak kurulması girişimi, solun bütünüyle kıyaslandığında, yetersiz bir toplumsal meşruiyet zemini üzerinde yapılıyor. Yetersiz toplumsal meşruiyetler temelinde kazanılan hukuki meşruiyetler ise hayli enderdir.

KP Genel Sekreteri Haydar Kutlu ile TIP Genel Sekreteri Nihat Sargin Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni yasal olarak kurmak amacıyla Türkiye'ye döndüler. Böyle bir girişim ne gibi gelişmelere yol açabilir? Bu girişimi demokrasi mücadeleinin gelişimi ve sol hareketin bütününe çıkarları açısından nasıl değerlendirmek gerekir?

Her düşüncenin, her "izm" in siyasi örgütlenme hakkına sahip olması, çağımızda demokrasının -burjuva demokrasisinin- vazgeçilmez şartlarından biridir. (*) Ne ki Türkiye'de demokrasi yoktur. Demokrasi olmadığı için de Kutlu ve Sargin'in amaçlarını gerçekleştirmeleri, girişimlerini realize etmeleri, yanı temel demokratik haklardan biri olan siyasi örgütlenme hakkını kullanmaları yasaktır.

Yasak olan demokratik bir hakkın elde edilmesi için mücadele vermek, bu haktan yararlanacak olanlar için elbette ki son derece **meşrudur**. Ayrıca bu kadarla da kalmaz, aynı hakkın topluma kazanılması için çaba göstermek, elinden geleni yapmak, kendine demokratiği yakışır herkes için de vaciptır. Bu açıdan tüm demokrasi güçlerinin, bütün demokratların, Kutlu ile Sargin'in yasal siyasi örgütlenme hakkını savunmaları, onların bu haklarını kullanmalarının engellenmesine karşı çıkmaları, bu engellemeye mehzə gösterilen antider demokratik hukuki mevzuatı mahküm etmeleri ve bu mevzuatın yürürlükten kaldırılması için mücadele vermeleri gerekir. Bu bir demokrasi görevidir.

Yasaklanmış bir demokratik hakkın elde edilmesinde her imkandan azami ölçüde yararlanması doğaldır. Burjuva demokrasisinin tarihinin gösterdiği, -bugün hepimize pek doğal gelen, örneğin üniversal seçme ve seçime hakkı da dahil- pek çok demokratik hakkın burjuva demokrasisinin doğusunda mevcut olmadıkları, fakat bunların uzun süren, meşakkatli mücadelelerin sonucu kazanıldıklarıdır. Demokratik hak ve özgürlüklerin elde edilmesinde hemen daima kural, önce bunların **toplumsal meşruiyetlerinin** kazanılması, bunu hukuki meşruiyetin izlemesi olmuştur. Dolayısıyla demokratik hak ve özgürlükler uğruna verilen mücadele, her zaman mev-

cut hukuki mevzuatın sınırlarını zorlasmış, çoğu zaman da toplumsal meşruiyetin sağladığı haklıklar nedeniyle hukuki mevzuata rağmen yürütülmüşdür. Fazla geriye ve uzağa gitmeye gerek yok, ülkemizde grev hakkının elde edilmesinde, grev yasak iken yapılan ünlü Kavel grevi tayin edici rol oynamıştır.

Benzeri bir duruma Türkiye'de Marksistler'in örgütlenmesi konusunda da şahit oluyoruz. 1920'lerden başlayarak Türkiye Komünist Partisi'nin yasal örgütlenmesi yasaklandı. Ne ki çok cılız da olsa kapitalist bir gelişme çizgisine oturan, dolayısıyla ücretli emek kullanan bir ülkede, 20. yüzyılda Marksist örgütlenmenin yasaklanması toplumsal gelişme ile bağdaşıyordu. Bu nedenle Marksistler uzun yıllar boyu yasal meşruiyetin devamlı dışına itilmelerine rağmen, tarihi ve toplumsal meşruiyetin verdiği haklıklarla örgütlenmenin yollarını buldular. Öyle ki, bir aşamadan sonra tarihi ve toplumsal meşruiyet ağır bastı, Marksistler yasal siyasi örgütlenmenin imkânlarından yararlanır hale geldiler. Üstelik mevcut hukuki mevzuat yürürlüğünü koruduğu halde bu gerçekleşti. Bir bakma kazanılan toplumsal meşruiyet hukuki mevzuatı bazı dönemler ve durumlar için işlersiz kılabildi. Burada hemen dikkat çeken olgu şu: Demokrasi mücadele, diğer demokratik hak ve özgürlükleri de içерerek mesafe katediği, kısıtlı da olsa, demokratik hak ve özgürlüklerin iyi kötü **kullanılabilirliği** durumlarda işçi sınıfı devrimcileri de yasal örgütlenme imkânlarından yarandılar. 60'lı ve 70'li yılın büyük bir bölüm bunun göstergesidir. Buna karşılık ne zaman demokratik hak ve özgürlükler askiya alındısa -ki 12 Mart ve 12 Eylül dönemleri de bunun örnekleridir- Marksistler de yasal örgütlenme haklarından mahrum edildiler.

Konumuz açısından bu noktanın, yanı demokrasi mücadeleinin bütünlüğünün tayin edici onemi var. Kutlu ve Sargin girişimleri, hukuki meşruiyetin sınırlarını zorluyorlar. Hukuki meşruiyetin kazanılmasında mesafe kazanmak istiyorlar. Girişimin bu doğrultuda ne gibi gelişmelere yol açacağı zaman gösterecek. Ancak olumlu bazı gelişmeler olabileceğinin işaretleri var. "Bati" ile, özellikle Avrupa'nın batısı ile ilişkilerini normalleştirmek isteyen Avrupa Topluluğu rüyaları gören, dış borç kışkırtıcılığı Türk burjuvazisi, sirtında zaten yeteri kadar kambur varken, ufak da olsa -örneğin "Beşler" in dileğinde dolayabilecekleri- yeni pürüzler çeksin istemiyor. Ama bundan burjuvazının Kutlu ve Sargin'a partilerini kurmaları için yesil ışık yakacağı anlaşılmıyor. Simililik gözükken o ki Özal dahil egemen çevrelerin istedikleri, ko-

nuya ilişkin olarak fazla patirtının, gürültünün kopmaması, örneğin "141 ve 142'yi kaldırık kaldırıyoruz" diyerek meselenin sürüncemede bırakılmıştır. Kisaca Kutlu ile Sargin'in TBKP'yi kurma girişimi, komünistlerin yasal örgütlenme hakkını kazanmaları doğrultusunda bir kısım olumlu gelişmelere yol açabilecek olsa da hâli tek **başına** yetersizdir ve bu konuda fazla bir mesafe katedilmemesini mümkün kıracak gibi gözükmektedir.

İşte bu noktada demokrasi mücadeleinin bütünlüğünün ve toplumsal meşruiyetin önemleri bir kere daha ortaya çıkıyor.

Bugün Türkiye'de temel demokratik hak ve özgürlüklerin hemen hiçbirleri geçerli değil. Bunları kazanmak için mücadele vermek ve gerektiğinde de sınırları zorlamak şart. Ne ki yapılacak olanların **olabilirliği** de söz konusu. Örneğin afiş yapıştırma yasası. Oysa bu çok basit bir demokratik hak. Ve bu hakkı kazanmak için mücadele etmek gerekiyor. Şimdi düşünelim, afiş yapıştırma hakkının kazanılması için mücadele eden birileri "biz filan gün, filan saatte, filan yerde afiş yapışracı, bu bizim en doğal hakkımız" diye önceden açıkça ilan edip afiş yapıştırma giderlerse, afiş yapıştırma hakkı kazanmış olur mu? Ya da böyle yapmakla afiş yapıştırma hakkının kazanılmasında ne elde edilmiş olur? En önemli böylesi bir girişim, afiş yapıştırma hakkından yararı olanların ağırlıklı çoğulluğu tarafından değil de, bir grup, tarafından yapıldığında, bunun, afiş yapıştırma hakkının toplumsal meşruiyetinin yaygınlaştırılmasına katkısı ne olur?

Veyahut alalım öğretmenlerin örgütlenmesini. Demokrasilerde öğretmenlerin sendika kurmaları en doğal hak. Oysa Türkiye'de bugün, dernek kurmak da hâli yasak öğretmenler. Şimdi isterse bir grup öğretmen "biz bir

öğretmen sendikası kurduk" diye ilgili mercilere başvurabilir. Ama böyle yapılmakla sendika kurulmuş olur mu? Ya da bu girişim öğretmenlerin örgütlenme hakkını elde etme mücadelene ne ölçüde katkı getirir? Hele sendikal örgütlenme davası öğretmen kitlesi içinde yeterince yaygın değilken, bir grup öğretmenin bu tür girişimi, toplumsal meşruiyeti yeterince gözetmediği için, resmi çevrelerden göreceği tepkiler nedeniyle, örgütlenme mücadelene omuz vermek isteyen öğretmen kitlesi üzerinde geriletiçi etkiler doğmasına yol açmaz mı?

Örnekleri uzatmaya gerek yok. Kutlu ve Sargin'in parti kurma girişimi ile verilen örnekler arasında bir hayli paralellik olduğu ortada.

Birleşerek TBKP'yi oluşturacaklarını açıklayan TKP ve TIP, Türkiye solunun bütünü içinde bir azınlığı -su veya bu kadar temsil ediyorlar. Üstelik birleşme henüz gerçekleş-

miş değil ve birleşik partinin hüviyetini belirleyeceğin partinin programı tasarısunun ne kadar kişi tarafından onay geleceği, kimlere cazip geleceği bilinmiyor. Bir hak için, o haktan ilk ağızda yararlanacak olanların mücadelede daha fazla gayret göstermeleri doğaldir. Bu, kuruluşu öngörülen TBKP için de geçerlidir. Bu durumda ister istemez su soru zihinlerde takılıyor: Acaba Kutlu-Sargin girişimine olana gücüyle omuz verecek kaç kişi çıkacaktır? Kac kişi yasal örgütlenme hakkının elde edilmesi için daha bugünden TBKP'nin kuruluşuna **fiilen** katılacaktır?

İste bu noktada meselenin "toplumsal meşruiyet" yanı bütün önemle bir kere daha kendini hissettiyor. Evet bugün işçi sınıfının, emekçilerin siyasi örgütlenmeleri çok doğal bir hak ve bu hakkın yıllar öncesinden kazanılmış bir toplumsal meşruiyeti var. Ama bu toplumsal meşruiyet Türkiye boyutu söz konusu olduğunda, içinde bulunduğumuz

şartlarda solun bütünü için bir anlam taşıyor. Oysa TBKP'nin yasal olarak kurulması girişimi, solun bütünlüğü kıyaslandığında yetersiz bir toplumsal meşruiyet zemini üzerinde yapılıyor. Yetersiz toplumsal meşruiyetler ısmelinde kazanılan hukuki meşruiyetler ise hayli enderdir. Ve üstelik böyle kazanılan hukuki meşruiyetlerin ne kadar dayanıksız olduğunu 12 Mart ve 12 Eylül dönemleri acımasız bir şekilde kanıtlamışlardır.

Bu durumda yapılması gereken, sol hareketin bütünlüğünün sahip olduğu toplumsal meşruiyetin potansiyel gücünü yasal örgütlenme doğrultusunda harekete geçirilmektir. Yasal örgütlenme hakkının tüm kısıntı ve yasaklardan arındırılmış olarak elde edilmesinin birincil yolu da budur. Böyle bir girişimin TBKP'nin kinden kat be kat geniş bir toplumsal meşruiyet zeminine sahip olduğu ortadadır.

"TBKP komünist partisidir, sol parti ise sol hareketin bütünlüğünü temsil etmek iddiasında

Çağatay Anadol

Kutlu ve Sargin'ın özgürlüğü

▼ **Gürültüye mi gidecekler?** Kutlu ve Sargin gelince, devlet "ben adamı n'aaparm biliyor musun?" dercesine öfkeli davrandı.

Hukukçu ceğilim ama Türkiye'de hukuğun bir komedi, trajik sonuçlara yol açan bir komedi olduğunu söyleyebilirim sanıyorum. Hukuk her ülkede komedi özellikle taşır mı? Herhalde taşımaz. Hukuğun uygulayıcı kimdir peki? Genel olarak devlet. O halde bi-

zim hukuğun bu özelliği devletten ileri gelir olmasın? Her devletin bir sınıf devleti olduğunu, hukuğun da o sınırlarının çatısını oluşturduğunu bilmeyen yok. (Acaba?) Ama Türkiye'nin hukuk özelliğini bu genel kurallardan çıkaramayız. Bence devletin "insansı" niteliğinden de ileri gelir hukuk kodimleri.

Ne demek istiyorum "insansı" sözcüğü ile? Batının burjuva devletlerin "kanun ben'im" diyen aristokrat kralların devrilmiş tahtları üzerine kurulduğu için, devlet de hukuk da insansı niteliğinden arındırılmıştır. Hükümetler, devlet başkanları, başkanlar değişir ama hukuğun temel işleme biçimini zaman zaman "Dreyfus Davası" misali skandallar olsa da genellikle değişmez. Bizde devlet demek padişah demekti bir zamanlar. Padişahlık devrildi, yerine Cumhuriyet kuruldu. Ama nedense devlet sabah akşam kükremesi geleneği bir türlü son bulmadı. Dernek ki tahtları yıkmadan yıkma fark olduğu için, bu yıkıntıının üstünde kurulan modern devlet yapılanlarında da bir fark var. Devlet, kişi özgürlüğü gösteriyor bizde. Sınırıyor, köprüüyor, intikam alıyor. Onun uyguladığı hukuk da sınırlı, adrenalini bir hukuk oluyor.

Hukuk diyor ki: "Tutuklama bir tedbirdir". Ne ye karşı? Kaçma intimaline ve delillerin "karartılmasına" karşı. Eğer devlet kişi gibi sınırlenmese ve davranışmasa, iki parti liderinin, Kutlu ve Sargin'in tutuklu yargılanmaları gerekiirdi. Ama devlet "Sen ha!" "Bana ha!" "Ben adamı n'aaparm biliyor musun?" dedikçe hukuğun ne dediği hiç önemli değil.

Hukuk "haklar" demek olduğuna ama hakan asla korumadığına göre insanlığın özelleştirici coğuluğu oluştururan sıradan yurttaşının hakları nasil ve kim tarafından korunacak?

Bunun cevabını biliyoruz. Hakları gaspedenler kimse onlar tarafından, işçiler, tüm emekçiler, demokrasi ihtiyacı olan yığınlar, aydınlar tarafından korunacak. Yurdumuzda hakları koruyacak bir sendikal konfederasyon var mı? Yok! Öğretmen sendikası var mı? Köylü birlikleri, siyaset yapmakta al konulmamış meslek odaları ve benzerleri var mı? Yok!

Bunları var etmeye, yani örgütlenme hakkını elde

etme savaşı ile genel olarak hakları elde etme savaşını, bu yüzden bir bütün. Ama bu uzun erimli bir iş. O vakit kadar adrenalini salgıyan Devlet'e karşı Kutlu ve Sargin'i nasıl koruyacağız?

Biliyorum, koruma ihtiyacı Kutlu ve Sargin'in özgürlüğü için mücadele etmek, tüm 141-142 tutuklu ve hükümlüler için de mücadele etmektir. Kutlu ve Sargin'in Türkiye kamuoyunun ve Avrupa kamuoyunun ilgi odağı haline gelmeleri bu mücadele için olanaklar yaratıyor. İzmir DGM'si tarafından tutuklanmış acıusı insanların durumu "gürültüye gidiyor" du. Kamuoyunun ilgisini onların üzerinde odaklandırmamıştı. Kutlu ve Sargin'in durumu gürültüye gitmeye elverişli değil. Onların sahipsiz olmadıklarını göstermek gerekiyor. Bu sağlanabilirse, hiç kimsenin sahipsiz olmadığı da anlaşılır.

Ve bu sorun herkesin sorunu. Demokrasi ihtiyacı olan herkesin olduğu kadar "adrenalsız" devlet isteyenlerin de sorunu. Bence, demokrasi ihtiyacı olanların örgütsüzüğünden, "adrenalsız devlet" isteyenlerin çekingenliğinden ve haresetsizliğinden dolayı yeterli tepki oluşmuyor toplumda. Bundan cesaret alan devlet de kafası her bozulduğunda -ki hiç düzelmeye zaten - kükürmeye ve adrenalini salgilamaya devam ediyor.

Ne ki, bunun zararını hep birlikte çekiyoruz. Devletin saldırdığı adrenalinden boğulmak kader değilse, neden demokrasi için kollarımızı daha bir şevkle sıvamaya im?

TKP ve TIP genel sekreterleri Kutlu ve Sargin Ankara'da

Gözaltındalar

TKP'yi kurmak amacıyla dün üçkol Türkiye'ye gelen TIP Genel Sekreteri Nihat Sargin ile TKP Genel Sekreteri Heydar Kutlu, üçgen merdivenlerinden iner inmez gözaltına alındılar. İki TRKP'lı'ların hukuki状況

UÇAKTAN NOTLAR

Gergin yolculuk

HADİ ULUENGİN

olan heterojen bir partidir, ikisini birbirine karıştırmamak gereklidir; solun bir bölümünü oluşturan komünistlerin toplumsal meşruiyetlerinin boyutunu solun bütümünüyle kıyaslamak doğru olmaz" denebilir. Bu itiraz doğru olsa da, günümüz şartlarında hakkı sayılmalıdır. Çünkü günümüzde en hayatı mesele demokratik hak ve özgürlüklerin savunulması ve toplumda geçerli kılınması işte, TBKP'nin yasal olarak kurulması girişimi tek başına bir anlam ifade etmez. Bütün öteki hakların alınması mücadeleyle birlikte herkese siyasi özgürlükten hakkının tanınması mücadelede at başı yürütüldüğünde isterilen sonucu varlığını. İşçilerin grev yapmaları silem önlenebilirken, çalışan insanların en basit haklarını aramaları mümkün değilken, yasal bir komünist partisinin kurulması imkân dışıdır. Demokratik hak ve özgürlükler bir bütündür.

Ancak bundan hakların mutlaka bir bütün olarak bir defada kazanacağı anlayırmız. Kuşkusuz böylesi de mümkün değildir ve en istenidir. Ama hayat tek düzeye gelişmez. Mücadele sürdürmeye peşinde peşinde kazanımlar da olur. Ve gün gelir ki nice birlikimler nitel sıçramanın trampolinini oluştururlar. Ama hiç akıldan çıkarılmamalıdır ki, toplumsal meşruiyeti en köklü ve ygınsal olan haklar oncelik kazanırlar. Bu açıdan da değerlendirildiğinde pek çok demokratik hak ve özgürlük yasakken komünist partisinin yasal olarak kurulması zayıf bir ihtimaldir.

Her şey bir yana TBKP sol içinde tek bir ideolojinin yasallaşması girişimi. Oysa solun bütünlüğünün yasal siyaset arenasında temsilini öngören sol parti, bünyesinde ideolojik çoğuluğu -tabii hepsi sol karakterli- taşıyor. Böyle olduğu için de sol partinin hukuki meşruiyetini sınırları -TBKP'nin yaptığı gibi- yok saymak gereklili oluyor. Elbette genel sol karakterli bir partinin de hukuki meşruyet açısından bir hayli zorlanacağı açık. Ama partinin köşeli, adı konmuş bir ideolojisi olmayacağı için, -çünkü maddi temeli, sol hareketin geniş ideolojik yelpazesine buna imkân vermiyor- onu oluşturan unsurların ortak paydası, sol partinin üzerine oturacağı zeminini belirliyor, onun dünya görüşünü en genel hatlarıyla ortaya çıkartıyor. Ve ustalık günümüzde emekçi halkın -dolayısıyla Türkiye solun- en acil hedefi demokrasının bir an önce gerçekleşmesi olduğu için de, sol partinin, öncelikle demokratik hak ve özgürlükler mücadeleşine **öncülük** etmek misyonunu yükümlenmesini gerektiriyor. Bu da, yasal örgütlenme hakkının tüm kısıtları ve yasaklardan kurtarılması hedefiyle, bütün öteki demokratik hak ve özgürlüklerin elde edilmesi mücadeleşinin koordinasyonunda ve ahenkeleştirilmesinde, dolayısıyla demokrasının bir bütün olarak kazanılmasında sol partiyi çok daha avantajlı ve olabilir kılmaktır.

* Burjuva demokrasisinin, "en demokrat" olduğunu "Bati"nın gelişkin kapitalist ülkelerinde bu kural fasizm için dahi -ne yazık ki- geçerlidir. Fasizm, "Bati"da neofaşist krikler altında orgüldenebilirktedir. Ne ki, bu "Bati"nın örgütlenme konusunda ne kadar **toleran** olduğunun bir kanıt diye yorumlanamaz. Fasist örgütler, gerekçeinde işi sunfının, emekçi halkın mücadelelerinin önüne dikilmek için, burjuvaziler tarafından el altında tutulagelmışlardır. Bu, burjuva demokrasisinin zaflarından birisidir. Fasizmin yasaklandığı bir demokrasi, yasaklanmadığı demokrasiden daha demokratikti.

"Bizim için erken"miş!

İdam cezasını sürdürmede ısrar, bireyleri ve toplumu terörize etmekten de çok, devlet adına hüküm sürenlerin genel olarak terör estirme işlevini devlete ve kendilerine yakıştırma özantisinden kaynaklanıyor.

Yönetimin başı, Türkiye'de idam cezasının kaldırılması konusunda, "Bizim için biraz erken" diyor.

Evet, öyle. "Bizim için biraz erken". Bize biraz daha adam öldürmek gerekiyor, ya da yüzlerce insanı her an öldürülme tehdidi altında cezaevlerinde rehine tutmakta "bizim için daha henüz" yarar var!

Bu yaklaşım -ve bu yaklaşımın ifade üslubu- Türkiye'yi yönetenlerin, daha yıllar yılı yönetmeye taşılıp olanların kafa ve ruh yapısındaki ikiliği çok güzel ortaya koyuyor.

Devlet eliyle, kendine özgü ayrıntılı resmi merasimle bir yurttaşın canının alınması, tarihin belgediği en içrenç uygulamalarından biridir. Bu niteliğle insanlığın yüz karasıdır. Uygur ülkelerin hemen tümünde böylesi bir "ceza" landırmaların çoktan tarihe karışmış olması da insanlığın giderek bu gerçeğin bilincine vardığının kanıdır. "Bizim için daha erken" diyenler, insanlığın kendi tarihsel ve balinden kurtulma özlemi de bize çok görürler. "Daha erken" diyerek kimi suçların ve kimi suçluların öldürülmeden de pekâlâ cezalandırılabileceklerini şimdiden öngördüklerine göre, o zamana kadar yine merasimle adam öldürmeyi sürdürmenin ne antama geldiğini hiç kaale almayacak kadar da insanlıkta ve uygırktan nasipsizler.

İdam cezasını -hele bizdeki uygulamasını- sürdürmede ısrar, bireyleri ve toplumu terörize etmekten de çok, devlet adına hüküm sürenlerin genel olarak **terör estirme işlevini** devlete ve kendilerine yakıştırma özantisinden kaynaklanıyor. Bu bakımdan, devlet otoritesi ve toplumun suç işleyenleri cezalandırma yetkisi konusundaki anlaşım ve uygulamaları doğrudan kendi mayalarının bir yansımı. Bizde "normal" zamanlarda **adi** ağır suçlardan idam hükmü givelerin cezalannın infazı, genellikle, TBMM'nin onayı prosedürüne takılarak yıllar boyu ertelemeye bırakılır. O hükümlerin bir genel affa kadar **infaz edilmeyeceği** muta olmuş, adeta "hükme" bağlanmıştır. Ama ne zaman bir "olağanüstü durum" zühr etse o hükümlüler, onu, yirmi birden, birkaç gün içinde tüm resmi prosedür işletilerek öldürülürler. Hani nerdeyse devlet ve siyaset "büyük"lerinin yoluna kesilen kurbanlar gibi! 27 Mayıs'tan sonra da, 12 Mart ve 12 Eylül'den sonra da böyle olmuştur.

On yıl infaz edilmeyen bir hükümlün bir gecede, söz konusu kişiler açısından durup dururken infazına karar verilmesi, insan hayatına verilen dege-

rin ne olduğunu ve "ceza"nın neye yaradığını gösteriyor. İnsan hayatının hiç sayılması bahasına bu infazları dayatanlar, parlamentodan lütfen da üniformalı tabut taşıyıcılarına kadar bütün devlet mekanızmasını buna alet edenler, doğrudan politik bir değerlendirmeye kendi kendilerine "iktidar aşısı" yapmalarırsa ne yapıyorlar? Toplumu terörize etmenin başka yollar da varken ve alabildiğine kullanılmaktayken işin bu raddeye dek götürülmescin başka bir izahı olamaz.

İdam cezasının bizatılı içrenç ve müstehcen niteliği bu anlayış ve uygulamıyla **bizde** daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün diğer gereklilikler bir yana, sırı bu barbarlığa son vermek için bile olsa idam cezası bir an önce, yeni yeni kurbanların kanı aktıltmadan kaldırılmışmalıdır. Vakit erken değil, geçti bile...

NASIL BİR DEMOKRASI İSTİYORUZ

Server Tanıllı

Server Tanılli
Nasıl
bir
demokrasi
istiyor?

1.600 TL.

ÇAĞDAŞ SENDİKAYA EVET

Henri Krasucki

1.750 TL.

AMAÇ YAYINCILIK

Catalçeşme Sokak 15/1 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 522 11 96

ALTERNATİF PROGRAM

Bütün emekçiler, ilerici, yurtsever ve demokratlar, görüş ayırlıklarını hedefe kadar saklı tutmak üzere bir araya gelmeli. Öncelikle ve özellikle antikapitalist bir program üzerine anlaşmaya varılmalı.

İlkemiz bir yanıyla
Ortadoğu ülkesi...
Ortadoğu'da bulunmaktan gelen
ve birbirini son

derece etkileyen değişim bir insan ve doğa ilişkileri yoğunlukla yaşanır. Bu mozaik, dünya coğrafyasında kolay kolay bir örneği daha görülemeyecek bir geçmiş sahiptir. Sayısız uygarlıkların ve insan soyunun gelip geçtiği bir yarımada.. Bundan ötürü, diye düşünüyorum, bu yarımadada, ne yapılsrsa yapısın, söylezim ve dincilik (dinsellik demiyorum) gibi bir fanatizm öyle uzun vadede güçlü ve etkin olamaz.

Osmanlı yönetimi, yapısı gereği, çeşitli din ve ırktan insanlara belirli bir hoşgörülü bakmışır. Bu yüzyılın başından beri yönetime gelenler de iç ve dış güçlerin etkisi ve geçen yüzyılın ortasında imzalamak zorunda kaldıkları anlaşmalar gereği bu hoşgörüyü sürdürmüştürlerdir.

12 Mart'tan sonra kurulan MC.'ler döneminde, yani milliyetçi-muhafazakâr(!) güçlerin iktidarımda, Türkiye'de demokratik mücadele büyük ölçüde verilebilmiştir. Siyasi örgütleriyle, basın/yayın organlarıyla.. Hatta devletin radyo ve televizyonunda, engelleyemedikleri ilerici ve çağdaş yayınlar izlenebilmistiir. Bütün bunlar neyin göstergesidir? Kanımızca Türkiye'de, adımı açık açık söylemek istiyorum: Dinci ve milliyetçi görüşün, öyle sanıldığı kadar geniş bir taban yoktur. Belki de her yurttanın kendini en az politikacılar kadar din ve milliyet duygusuna sahip sanmasındandır.. Belki de bu iki duygunun hentüz kurtarılmaya muhtaç kabul edilmesindendir.. Paradoks gibi gelse de, bu iki akının Anadolu insannı ters geldiği bile söyleyebilir. Nitekim bu iki görüşün önerileri kapitalizmin ve emperyalizmin piyonu olsamdan öteye geçmemiş ve kamuoyunda ciddiye alınmamışlardır. Ama dinselliğin belirli bir tabanı vardır. Çünkü oldukça eski bir geçmiş sahiptir. Saçı politikacıların hatta kimi zaman sosyal demokrat kılıklı partilerin bu topluluklara şartsız ve çağdaşı ödünlər verdiği çok görülmüştür. (CHP 1974 iktidarında!) camiden naklen mevlid ya-

yinini başlatmıştır.)

12 Eylül, Türkiye'nin siyaset, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır. Belirli bir programı uygulamak için yönetimde gelmiş bir büyük gücün izleri daha uzun zaman sürüp gidecektir. Bu na bakarak, 12 Eylül darbesinin, bundan sonra olası klasik askeri müdahalelerin sonu olduğu söylenebilir mi? İncelenmeye değer.

ANAP iktidarıyla devam eden 12 Eylül rejimi, Türkiye'nin şimdide dek görmediği bir ekonomi politik uygulamaya tanık olmuştur. Bunun etkileri kolay kolay silemeye benzemiyor. Daha çok yıllar gerekecek. Bir yama hı bohça olan sosyal demokratların ve orta sağın urkek davranışlarının tersine, ANAP haglandığı kampın isterlerini sahiden büyük cesaret, hatta cır'ete ve hızla uygulamaya koymustur. İktidarlarında soygun, rüşvet ve süüstimai haberleri büyük boyutlara ulaşmıştır. İnsanlara bedensel işkence yanında, 'güvenlik soruşturması' adıyla manevî işkence yapılmıştır ve bu sürdürmektedir. İşin üzücü ve umutsuzluk verici yanı, bütün bu hukuka ve insanlığa aykırı eylemlerin kamuoyunda çok kısa süre yankılanmasıdır. Toplumun bu olayları kanıksaması için ne gerekirse yapılmaktadır. Çünkü ardından, benzer bir sürü olay ve olaylar gelmektedir. 12 Eylül'ün ülkemize armağan ettiği ANAP, 'gün'ü kurtarmak için akla gelmedik işler yapmaktadır. Hızla büyüyen kısa vadeli yüksek faizli dış borçlanma yanında, trilyonları aşan iç borçlanmalar.. Bunlar hep son yıllarda yaşandı.. Bütün burlara bakarak ANAP'in klasik bir siyasi örgüt olduğunu söylemek oldukça güç. Sanki yüklenikleri görevi yerine getirdikten sonra, bir gün "Hadi, bize iyi günler" demeleri hiç sürpriz söylemamalı.. Çünkü bu gidişin sonu yoktur. Bu ekonomi politik uygulama, gide gide insanların yurt ve dünya olaylarına bakışını da değiştirmeyi hedeflemiştir. Toplumdaki değer yargıları ve insan ilişkileri bu vahsi ve acımasız kapitalist uygulamada epeyi yara almıştır. Yabancılaşma ve güvensizlik elle tutulur olmuştur. Eğitimim her kademesi, bürokrasının ve iş hayatının her kesimi, adeta öc alırcasına ters yüz edilmiştir. 12 Eylül şoku tam anlamıyla geçmediği için, halka şıringalanın depolitizasyon aşısının sersemliği büyük ölçüde sürmektedir. Özal'ın, ortafta dolaşmalarına izin verilen siyasi örgütlerle bakarak kasıla kasıla söylediğii "Bizim alternatifimiz yoktur" sözündede mazlesef doğruluk payı vardır. Çünkü Özal, karşısına çıkan, çıkarılan partilerin gücünü ve etkinliğini çok iyi biliyordu. Bu örgütlerin de kendisi gibi, iç ve dış kuvvetlerin cengelinde ve kumpasında oynamak zorunda olduklarını..

Türkiye insanı örgütlü güçten çekinmekte- dir. Örgütlü güçten yılmaktadır. Yüzünden tepeden gelen, devletten gelen baskıyla yıldırmış, korkutulmuştur. Tarihimizde, öyle abartıldığı kadar, yönetimde başkalırma gelenegi de yoktur. Bunu iyice saptamak ve değerlendirmek gerekir. Bugün Türkiye'de en büyük örgüt, üstelik silahlı güç ordudur. Bunu da insanımız çocuk yaşıdan itibaren görmekte ve algılamaktadır. Ordu'nun Tanrı'dan sonra ikinci büyük güç olduğuna kendisi inandırmıştır, inandırmışlardır.

Ne yapmalı? Ulkemiz çok yillardır dar ve sıkıntılı bir boğazdan geçiyor. Yakın vadede elbette umutlu olmamak gerekir. Sağ iktidarların bırakacakları miras ortada. Bütün emekçiler, ilerici, yurtsever ve demokratlar, görüş ayırlıklarını hedefe kadar saklı tutmak üzere bir araya gelmeli. Öncelikle ve özellikle antikapitalist bir program üzerine anlaşmaya varılmalı. Bu program, Türkiye halkın özem ve isterlerine uygun olduğu kadar, en önemlisi çağımızın gerçekçi koşullarını da ihmal etmemelidir. Kapitalistlerin soygun gecesinden artakalan kemiginin suyunu razi olacak yerde, belki bir çalışma ve yaratma sonunda, onu, hem de onuru incinmeden, hak edilmiş bir sofrada oturabileceğine inandırmalıyız. Bir görüşe göre 'talan ekonomisi'nden gelen bu yarımada halkın, öyle disiplinli düzenli bir çalışma hayatına isınamayacağı söylenir. Bu yaşam koşullarının üzerinden yüzyl geçti.. Dünya iyice küçüldü ve hele son ceyrek yüzylde insanımız Batı kapitalizmini yakından tanıdı. Yakın tanımadan gelen bilinc ve gözleme, insan onurunu hiçe sayan bu düzene neden karşı olmaları gerektiğini şimdi onlar daha iyi biliyorlar. İnsanımızın onur için, bu dünyada da adam gibi yaşayabileceklerini ispatlamak için, program öncelikle antikapitalist ve bağımsızlıkçı; her tür ırkçılığa, baskiya ve somürüye kapalı bir içerikte hazırlanmalıdır. Her sevin toplumun esenliği için olduğunu biliyor, inanıyor ve kabul ediyorsak, emekçi penceresinden bakılarak ve çağdaş dünyada olan bitene gözlerimizi iyice açarak ve mutlaka ve mutlaka ayağımızı yere basarak bu 'alternatif programı' hazırlamalıyız. Bu programı büküp usanmadan ve aynı cesaretle halka götüremeliyiz. Politika yapmadan politika yapmak.. En doğru politika da budur belki de. Bu programın ağırlık bölümünü, kuşkusuz, bizi kesinlikle ifläh etmeyeceği belli olan askeri ve ekonomik dış bağışlarımızın gözden geçirilmesi olacaktır.

Bağnazlıktan olduğu kadar, korkudan da uzak durmalıyız. Türkiye'de bugün böylesi bir programı hazırlayacak ve uygulayacak kadrolar vardır. En önemli bunu bekleyen halkımız vardır. ■

**12 Eylül şoku
geçmediği için, halka
şıringalanın
depolitizasyon aşısının
sersemliği sürüyor**

neyin göstergesidir? Kanımızca Türkiye'de, adımı açık açık söylemek istiyorum: Dinci ve milliyetçi görüşün, öyle sanıldığı kadar geniş bir taban yoktur. Belki de her yurttanın kendini en az politikacılar kadar din ve milliyet duygusuna sahip sanmasındandır.. Belki de bu iki duygunun hentüz kurtarılmaya muhtaç kabul edilmesindendir.. Paradoks gibi gelse de, bu iki akının Anadolu insannı ters geldiği bile söyleyebilir. Nitekim bu iki görüşün önerileri kapitalizmin ve emperyalizmin piyonu olsamdan öteye geçmemiş ve kamuoyunda ciddiye alınmamışlardır. Ama dinselliğin belirli bir tabanı vardır. Çünkü oldukça eski bir geçmiş sahiptir. Saçı politikacıların hatta kimi zaman sosyal demokrat kılıklı partilerin bu topluluklara şartsız ve çağdaşı ödünlər verdiği çok görülmüştür. (CHP 1974 iktidarında!) camiden naklen mevlid ya-

ABD ekonomisine duyulan güven sarsıldı

HOVARDANIN BORSASI

Hovardalık, ABD toplumunun pek sınırlı bir kesimini, özellikle silah sanayiini hedef almış.

Bütçede sosyal harcamaların payı azalırken silah harcamaları hızla artmış.

Dünya ekonomiklerinde, New York Borsası'nda yaşayan çokmuş birlikte ortaya çıkan bunalm sürüyor. İktisatçılar önce, bunalma ABD Maliye Bakanı Baker'in bir demecinin neden olduğunu ileri sürdüler. Baker, Dolar'ın değerinin biraz daha düşürülebileceğini ima ettiği için, yatırımcıların borsaya güvenleri azalmış. Sonra, bu açıklamının fazla yuzesel olduğu anlaşıldı. Daha derin açıklamalar getirildi. Bir görüşe göre, New York Borsası'ndaki işlemlerin gereğinden fazla komüterize olması, çokmuş ivme kazandırmıştı. Bir başka görüşe göre çokşun nedeni, genç bankelerin ("yuppie"ler) borsa oyunlarını yeterince iyi bilmemeleriydi.

Tüm bu açıklamaların doyurucu olmadığı anlaşılırken, biraz daha köklü açıklamalar getirildi. Şimdi, hemen herkes borsadaki çokmuş, "Reaganomi"nin neden olduğu görüşünde uyuşuyor. Başkan Reagan döneminde izlenen ve "Reaganomi" adıyla çağrılan ekonomi politikalarının başheca özelliğini, sürekli bütçe ve ödemeler dengesi açıkları ve serbest piyasaya önem verilmesi, oluşturuyor. "Reaganomi"yi bir zamanlar övenler, onu şimdi eleştiriyorlar. Ama, ABD'nin Reaganomi yerine nasıl bir politika izlemiş olması gerektiğini, kimse açık seçik ortaya koyamıyor. Dolayısıyla, şimdi bu denli eleştirilen Reaganomi'nin, alternatif yokmuş gibi görünüyor. Bu da, yaşanan son ekonomik bunalının nedenlerinin biraz daha derinlerde, ekonomik sistemin özünde yattığını gösteriyor.

Neden Reaganomi?

Başkan Reagan döneminde ABD, her yıl giderek büyüyen bütçe ve ödemeler dengesi açıkları verdi. Bu açıkların her biri yılda yaklaşık 150 milyar doları buluyor. Sonuç olarak ABD şimdi, dünyanın en borçlu ülkesi.

ABD bütçe ve ödemeler dengesi açıklarının, bir başka deyişle "ABD'nin hovardalığının" nedeni, Reagan'ın vergileri azaltırken, kamu harcamalarını ve özellikle silahlanma harcamalarını artırılmış olması. Açıkların bu denli uzun süre, hiçbir kısıtlamayla karşılaşmadan sürdürülmesinin nedeni ise,

ABD'nin ulusal para birimi olan Dolar'ın, aynı zamanda uluslararası para birimi olması. Dolayısıyla ABD, kendi ulusal para biriminin hacmini bir anlamda karşılıksız çoğaltarak, hovardalığını sürdürdübilmiş. Bu yüzden ABD ekonomisine duyulan güven sarsılmış. Sonuç olarak içinde bulunduğuımız ekonomik bunalm doğmuş.

Ancak, bunalmanın gerçek nedenlerini anlayabilmemiz için önce, ABD'nin neden hovardalığı soyunduguunu anlamamız gerekiyor. Bir de, ABD'ye hovardalığını sürdürme olanağını sağlayan ekonomik gücün bu ülkeye neden verildiğini anlamamız gerekiyor.

Reagan döneminde, ABD hovardalık yapmış ama, Amerikalıların pek azı bu hovardalıktan paylarını almışlar. Örneğin, *Milliyet gazetesinde* (3/11/87, s.11) yer alan bir habere göre New Yorklular'ın dörtte biri bugün aç. Hovardalık, ABD toplumunun pek sınırlı bir kesimini, özellikle silah sanayiini hedef almış. ABD bütçesindeki toplumsal amaçlı harcamaların payı azalırken, bütçe açıklarının hızla büyümüşinin nedeni, silahlanma harcamalarının hızla artmış olması. Demek ki, ABD'nin bütçe açıkları, silah üreticilerine yaramış. ABD'nin ödemeler dengesindeki açıklardan yararlananlar ise, Almanya, Japonya, Fransa, İngiltere gibi diğer kapitalist ülkeler. Bu ülkeler şimdi, ABD'nin bütçe açıklarının azalması durumunda, kendi büyümeye hızlarının düşmesi tehlikesiyle karşı karşıyalar. (*Economist*, 7/11/87, s.73)

Sistem sorunu

ABD'nin hovardalığından kimlerin yaralandığı ortaya konulunca, hovardalığın nedeni de anlaşılmıyor. Hovardalıktan, silah üreten büyük işletmeler ve kapitalist ülkeler yararlanmışlar. Öyleye ABD'nin hovardalığının kapitalizm için gerekli olduğu düşünülebilir. ABD'ye hovardalık yapabilmek gücü de, kapitalizmi desteklemek için verilmiş olmalı. Dolayısıyla Reagan, "hovardalık" yapmakla bir tür çılgınlık yapmıyor, tersine belki görevini yerine getiriyor.

Sorunu böyle ortaya koymuş, bir kaç ilginç saptama yapılabılır. Bunlardan birincisi, ABD'nin bütçe ve ödemeler dengesi açıkları vererek, bir anlamda kapitalizmin pazar oluşturduğu ya da kapitalizmin pazarlarının gelişmesine katkıda bulunduğu. Oncekeri sömürgelelere verilen bu görevi, günümüzde Üçüncü Dünya Ülkeleri yerine getiriyor.

İkinci olarak, hovardalığın sonsuza dek sırremeyeceği anlaşıldığına göre, şimdi bunalmanın çıkış yollarının aranacağı ve bunun da

▲ Battim! Reagan'ın hovardalığının sonunda ABD ekonomisine duyulan güven sarsılınca, borsalar alt üst oldu ve çok kişi kaderine küstü.

Ş Ç / D U N Y A S /
Deri-İş grevi, Türkiye sendikal mücadeleinin önemli bir noktasıdır

BİR GREV, BİR KAZANIM

"Paramız artsın istiyoruz elbette ama en çok patron bizi aşağılamasın istiyoruz, bir de canı isteyince işten atamasın..."

Cürümüş deri, hayvan dışkısı ve lâğım karışımı, mide bulandırıcı o garip dayamlı maz kokunun varlığından şüpheye düşmenize yol açacak altıkmı bir rahatlıkla çalışırken, pek çok kez görmüşsunuzdur onları.

Ağızlarında yarılmış bir türkçe, küçük işletmelerin daracık kondümlerinden kaldırımlara taşmış kaba hayvan postlarını, Bursa İpeği ile yarıştıran zarif inceliğe eriştişenlerin, bu kaba nasırı eller olduğuna inanmak önce güç gelir.

"Belim çok ağır. Otuz-kırk kilo gelen postları boyarım, kaldırıp asarım sonra... işte kaldırırmışken belim çok ağır, sonra da geçmez..." dedi, Zeytinburnu'nda Deri-İş Sendikası'ının şube binasında karşısında otururken. Daha kurkun yeni bitirmiş, başörtüsüünün altından erken aklamış saçlarının fırlayışını önlemek için eli hep altında. Gözlerinin etrafı çoktan kırışmış, yılların yorgun bakışı, bir de direngenliğin ışltısı. "Sendika aylık veriyor ya, vermese de olur. On üç yıldır işçiyim, hep buralarda çalıştım, haftada 12.5000.- lira alırdım. Almasam da oluyor" diyor. "Ama

grevi bırakmak olmaz. Madem ki yaptık, kazanacağız."

Koleranın, tifonun ve diğerlerinin daimi ikametgâhı, daracık sokakların çamurlarının dizlerinize ulaşığı bir kış günü, 16 yaşındaki Muhammed Yesilyurt, Kazlıçeşme'de Abdinur Alkoç Deri Fabrikası'nda sıkma silindirleri arasında kalarak olmuştu. Bin kadar işçi fabrikamın öntine siyah bir çelenk bıraktı. Aynı gün bölgedeki 130 işyerinde üçbin kadar işçi ögle yemeklerini yemediler.

On-onbes kişinin çalışı, iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı hiçbir güvenlik önleminin alınmadığı yüzlerce küçük işyerinin oluşturduğu bir iş kolu deri sanayii. İşyerlerinin dağınlığı, çalışanların genellikle işverenin hemşerisi ya da akrabası olduğu bir iş kolunda sendikal anlamlı örgütlenebilmeke kuşkusuz diğer iş kollarına göre çok daha zor. Küçük işletmelerde çalışmanın işçi bilincinin oluşmasındaki olumsuz etkisinin yanına, aynı iş yerinde sürekli çalışma şansının olmayı da eklenince zorluk daha da artıyor. İşçi-

ler aynı iş kolunun işletmeleri arasında neredeysse mevsimlik işçilere benzer bir dolaşım-la çalışıyorlar.

Bütün bu güçlükleri aşan Deri-İş Sendikası, daha da güç olanı başarıp 24 Haziran 1987'de 33 iş yerinde 1500 işçi ile greve çıktığını açıklamıştı. Deri işverenlerinin karşılığı çok sert oldu, 30 Haziran 1987 tarihinde 117 iş yerinde 2500 işçi için Lokavt kararı aldılar.

Lokavt kararının alındığı gün Kazlıçeşme'nin, Zeytinburnu'nun sokakları lokavt'a uğramış işçiler ve onlarla dayanışma içinde olanların ayak sesleri ile doldu. Gösterici işçilerin kararlılığı ve sınıf dayanışması yasaların sınırlarını aşarken, polis yürüyüşe müdahale etti, yürüyüş olaysız dağıldı.

Henuz ergenleşmiş yüzüyle hiç de uyum sağlayamayan geniş kocaman ellerinde minni naç kalmış çay bardağını tutarken gülüdü; "Siz kadınlar da böyle yaparsanız, biz kimin çalıştıracağımız artık dedi patron. Ben de artık gözümüzü açık dedim ona" dedi. Ve hemen ardından ekledi "Paramız artsın istiyoruz elbette ama en çok patron bizi aşağılamasın istiyoruz, bir de canı isteyince işten atmasın. Mesela grevden sonra atacakmış çocumuza (sesi kırılgın, biraz da endişeli ekledi) Varın atın, biz hakkımızı alacağız ya..."

Grev süresince Sendika Genel Başkanı Yener Kaya yaptığı açıklamalarda çok çarpıcı rakamlar verdi. Örneğin, işçilerin işverenlerden bu toplu sözleşmesi ile talep ettiği ücret artışı toplamı iki milyar lirayı. Oysa lokavtın

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden:

Madde 23

1. Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı koruma hakkı vardır.

2. Herkesin herhangi bir ayrim gözetilmeksızın eşit iş için eşit ücrette hakkı vardır.

3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gereğinde başka toplumsal koruma yollarıyla desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrette hakkı vardır.

4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma ya da üye olma hakkı vardır.

Madde 25

1. Herkesin, kendisi ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi denetiminin dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkı na sahiptir.

▲ Grevciler kararlıydı. Kuru ekmeğe razıydılar, haklarından vazgeçmediler.

bir günük maliyeti aynı miktara yani iki milyar liraya mal oluyordu.

Lokant ile grevci işçilerin birliğini parçalama uman deri işverenleri karşısında sadece Deri-İş'i ve deri işçilerini değil tüm demokrat kamuoyunu buldular. Basıktır ve korkutmalara rağmen grev yerleri ziyaretcisiz kaldı. Sendikalar, diğer iş kollarının grevci işçileri, aydınlar, gençler, kadınlar desteklerini hiç eksiltmediler. Esnaf ve pazarcılar grevci işçilere kredi açtı, kasalarla meyva ve sebze gönderdiler. Dayanışmanın coşkusunu grevcilerden dayanışmacılara aktı...

20 Eylül'de Bayrampaşa Meydanı İstanbul'un 12 Eylül sonrası ilk işçi mitingine sahne oldu. Pankartlar indirildi, miting alanına giriş engellendi, bunlara rağmen miting grevin direniş ruhunu yansıttı.

129 aydınlık ve karanlık, 129 gündüz ve gece...

Toplu iş sözleşmesi 29 Ekim 1987'de imzalandı. Grevci işçilerin saat ücretlerine birinci yıl 2.000 lira, ikinci yıl 2.050.- lira zam yapılması kabul ettirildi. Dört ikramiye, birinci yıl 100.000.- lira, ikinci yıl 120.000.- lira yipranma ücreti, ayda 18.000.- lira erzak yardımı, aile yardımı, eğitim yardımı, bayram ve izin parası, gece çalışmalarında yüzde yüz zamlı ücret ve daha pek çok parasal kazanım. Yani 12 Eylül sonrasında en yüksek ücret artışı. Ama bu topluis sözleşmesinin en önemli kazanımı, işçilerin iş akitlerinin feshedilebilmesi için karar organı olan disiplin kurullarına işçilerin ve işverenlerin dönüşümlü olarak başkanlık etmesinin kararlaştırılmış olması.

Genel olarak tüm iş kollarında işçilerin ortak istemi iş güvencesidir. İşyeri disiplin kurullarında işçilerin de başkanlık edebilmesi ise iş yasasının antider demokratik 13 ve 17. maddelerinin keyfi uygulamasının önüne geçilebilmesinin ilk adımıdır.

Yüksek Hakem Kurulu'nun yüzde 10'da dondurduğu ücret zammından yüzde 85'lik ücret zamına... 12 Eylül'ün karanlığından sınıf ruhunun aydınlığına... ulaşmak Deri-İş grevini Türkiye sendikal mücadeleşinin önemli noktalarından biri yapmıştır.

Birlikte davranışabilmek...

İşçilerin ortak mekâni Türk-İş'tir bugün. Daha ne kadar orada kalabilecekler? Türk-İş tabanı DISK niteliğine bürünebilecek mi?

Türkiye'deki işçi hareketi üzerindeki etkileni zamanla daha yakından ve somut olarak gözleme imkamı bulacağımız gelişmeler vesilesiyle ileri sendikal hareketin perspektiflerini ele alıp tartışmak her bakımdan yararı olacaktır.

Geriye dönüp baktığımızda, 12 Eylül gerçeği gün gibi ortaya çıkıyor. Rejimin seçtiği başlıca hedeflerden biri, bir bütün olan sınıf hareketini bastırmak ve DISK'in şahsında ileri sendikal mevzileri dağıtip yok etmektir. Böylece Türkiye işçi sınıfının yüz yıllık mücadele geleneği ve onun örgütsel birikimi, sari sendikacılığın lahhakkümü altında pasifize edilecekti.

Sendikal hareketin baskıyla ve diğer 12 Eylül yönleriyle bertaraf edilemeyeceğinin kanıtlarını bugünkü Türkiye'de görmek mümkündür. Grevlerin giderek yayılmakta, eylemlerin çeşitlilik kazanmakta, aşıklar, grevler, iş bırakmalar, üretimi düşürmeler, yemek boykotları, miting ve yürüyüşler şeklinde kapsamlı bir mücadelenin canlanmakta olduğu bir gerçekdir. Gene bugün varlığını güçliliği biçimde hissetirmeyen diğer olgu da işçi sınıfı hareketinin çok hızlı bir politikleşmeye gebe olduğunu göstermektedir. İşçi haklarına rejimin siyasî mekanizmaları tarafından doğrudan yapılan saldırılardan en geri işçileri bile sarsmakta, ekmek kavgasıyla iktidar kavgasının bütünlüğünü kavramayı kolaylaştırmaktadır. Demokrasiyi ve politik mücadeleyi öngörmeyen her türden sendikal anlayışlarının sosyal zeminin daralmakta, hatta iflasları gündeme getirmektedir.

Tabii bu temel olgulara olduğu gibi ve değişirken bir rühla bakamazsa yönümüzü kolayca şaşırabilir, görevlerimizi saptamakta yarlıyalırız. Bu nedenle sendikal harekete bakışı gerçekçi tespitlerin üzerine oturtmalıyız.

Fili durum kimsenin meşhûlû değil. DISK'in katıldığı, bu "hukuki" sorunun uzun vacıf bir süreçte bağlılığı, buna rağmen hukuki varlığının sürdürüğü, bu nedenle DISK'in serbestçe faaliyetini savunma görevinin somut bir biçimde hâlâ devam ettiği, gerçeğin bir yanım oluşturmaktadır. DISK'in savunulması, sadece lafta bir demokratlığın yeri ne getirilmesi anlamında değil, işçi sınıfımızın somut bir mevzûlinin geri alınması anlamında da gereklidir. Ölümleri bile faşizmin eline bırakmadan bir sınıftan, 20 yıllık şanlı bir sendikal mücadele tarihini, bu tarihin örgütSEL birikimini, üç beş kuruluşlar yaratığı mal varlığını, tabelasını, armasını, adını burjuvaziye bırakması elbette beklenmemelidir.

Öte yandan DISK'li işçilerden, onların etinden ve kemiğinden, tercihlerinden ayrı düşünmek, işçilerden bağımsız bir DISK varsayılmak, üstüne politika geliştirmek, sorunu tersinden kavramaktır ki bu gibi yaklaşım sendikal hareketin önnüne açamazlar. "İşçiler nerede ise DISK oradadır" manşeti ne kadar kolaylsa, "İşçiler DISK evraki nerede ve kimde ise orada olmalıdır" gibi somut görevleri ertelemeci yaklaşım da bir o kadar mevcut durumu dışlamak anlamına gelmektedir.

DISK'e üye yüzbinlerce işçi, bir yandan nesnel duruma boyun eğerek, bir yandan da başka çare bulamadığı, toplu bir davranışa yön verecek örgütSEL yönlendiricilikten yoksun kaldıkları için ya Türk-İş sendikalanna girmişler, ya da küçük ve bağımsız sendikalar etrafında kalmayı, onları bizzat örgütlemeyi seçmişlerdir. Ama her halükarda yepyeni sayılabilen sendikal konumlara sürüklendişlerdir.

Bu gelişmelerin büyük oranda kendiliğinden bir gelişmeler olarak gerçekleşmesi, hiçbir ciddî sonuç yaratmadığı anlamına gelmez. Bir yandan Türk-İş yönünün, göstermelik de olsa "eylem programlarına" yönelik, sari sendikacılığa yeni çıkış yollar arama kaygusuna düşmesi, bir yandan da Türk-İş içinde mücadeleci sendikal güçlerin toparlanıp daha aktif bir kimlikle ortaya çıkmaları (Türk-İş'teki demokratik muhalefet hareketi), bütün bunlardan önemlidisi de bir bütün olarak Türk-İş tabanındaki geniş işçi kitlelerinin mücadeleci bir taban kimliğine bürünmesi (Başarıyla sonuçlanan Türk-İş'e bağlı Petrol-İş ve Deri-İş grevleri), DISK'li işçilerin Türk-İş tabanına katılmış olmaları gerçinden bağımsız değildir. Türk-İş'e girerken, öncelikle konulmuş yönlendirici bir programdan dolayı değil, kazandıkları ileri sınıfal bilinçten ötürü topluca davranışa alışkanlığını sürdürden DISK'li işçiler ve sendikalar, Türk-İş'in "adam edilemeyecek" önyargısına teslim olmadan girdikleri sendikalarda küçümsemeyecek mesafeler katetmişlerdir.

İşçilerin ortak mekâni, Türk-İş'tir bugün. Daha ne kadar orada kalabilecekler, Türk-İş tabanı DISK niteliğine bürünebilecek mi, burjuvazi gelişmelerden telaş kapılıp işçi hareketini bölmek için neler yapacak? Bu sorular ancak keskin bir mücadele ile cevaplarını bulacaklardır. Şimdi de kehanette bulunmak mümkün değildir.

DISK'e üye yüzbinlerce işçi yepyeni sayılabilen sendikal konumlara sürüklendişlerdir.

Erdoğan Kantürer Trakya'da köy kooperatiflerini ayakta tutmak için direniyor

KÖYLÜDE PARA YOK, TACIROĞLU'NDA İSE ÇOK

"Parasız birin bir kişi de değil, bir aile de değil, bir köy de değil." — Zafer Taciroğlu

Süte uygulanan destekleme koşullarıyla küçük tipte mandiraların yaşaması mümkün değil!

ANAP burada tekelleşme politikası uyguluyor.

ayın Kantürer, 16 - 17 yıllık bir kooperatifçilik haretinin başını çekenlerden birisi-

niz. 12 Eylül öncesinin şartlarında üretici köylünün ekonomik ve siyasal haklarının kazanımları için demokratik bir mücadele verdiniz. 12 Eylül'le birlikte bir süre askiya alınan Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin faaliyetleri, bugün devam etmekte. Önce kooperatifinin kurulduğu yıllara ve geçirdiği aşamalara kısaca bir göz atalım.

İlk olarak 1971-72 yılında halk odasında başladık çalışmalarla. Giderek artan katılımlarla konusunu süt inekçiliğinin oluşturduğu bir dizi toplantılar sonunda varılan ortak bir kararla kooperatifimizi kurduk. İlk gün koca köyden 49 kilo süt toplayabildik. Ama kısa bir zaman sonra süt için üreticiye kilo başına 7,5 TL. ödeyen bir mandira haline geldik. Biz piyasaya girmeden önce, ödediğimiz fiyattan dolayı bize deli diyenler üreticiye kiloda 2,5 TL. ödüyorlardı. Bundan sonra, 1975-76 yıllarında Türkiye'nin gündeminde giren Köy-Koop olayı ile birlikte Trakya'daki diğer kooperatiflerle işbirliğine gitme kararı aldı ve sayıımız 115 üye kooperatif'e kadar çıktı.

► Peki, kazanımlarınız neler oldu?

Bir defa, köylünün gelir düzeyi yükseldi. O dönemlerde karaborsa fiyatı 150 bin lira olan traktör, biz köylüye 80

biri liraya, yine karaborsaya düşmüş olan mazotu da normal fiyatından alıp veriyorduk. Tabii ki sütten de kazanıları vardı; sütü doğrudan süt fabrikasına verdigimiz ve gerektiğinde de direndiğimiz için istedigimiz fiyatta satabiliyorduk.

► Bu durum ne zamana kadar devam etti?

Elde ettigimiz kazanımlar CHP'nin iktidar olduğu dönemlere rastlar. 80'li yılların başında gelindiğinde köylünün geliri azalmaya başlamıştı. 12 Eylül'den sonra da çok geçmeden bütün Köy-Koop'lar hasıldı, bütün başkan-

ları alıp götürdüler. Kooperatif halkı bir sürü insanlık dışı hareketlerle karşılaşmalarına rağmen inatla kooperatifleri yürütüyorlardı. Suçlamalar ise, miting yapmak, Köy-Koop'un faaliyet raporunu dergimizde yazmak, grevdeki işçilere gıda yardımında bulunmak gibi sindirme amaçlı nedenlere dayandırılıyordu. Gerçi bütün bu suçlamalarдан beraat ettik ama, ekonomik çözümü noktasına gelen kooperatiflerimiz ancak 1985'ten sonra toplanmaya başladı. Yine de, su anda SEK'in karşısında tek biz varız.

► Bugün ne durumda üretici köylü, özellikle 12 Eylül'den sonra?

1980 öncesinde ekonomik durumu iyi olan köylü, birtakım malları stok bile yapabiliyor, bu yüzden kuyruklar oluşturuyordu; yokluktan değil yanı!.. Öyle ki, beş altı tonluk ma-

zot depolarını dolduran on binlerce köylü mal kithığına neden oluyordu. Şimdi ise Özal diyor ki, "kuyrukları kaldırımdı, vitrinler dolu." Oysa bugün köylülerin traktörlerinin depoları bile dolu değil! 1980 öncesinde kooperatifimizden üreticimiz 20 ton buğday getirdiğinde bir traktör alabiliyordu. Şimdi 100 ton buğdaya alamazsınız.

► ANAP'in tarım politikası içinde çok sözünü ettigi destekleme uygulamaları var. Bu nün etkisi nasıl oluyor?

Evet, bugün de köylü, Ziraat Bankası'nın üzerinde süt, yabancı ilaç, vergi iadesi gibi yardımardan dolayı kuyruklar oluşturmaya başladı. Düşünebiliyor musunuz, yüzlerce köylü işini gücünü bırakmış, yollara taşımış bir durumda bir hafta, on gün boyunca bankanın önünde beklemek zorunda. Bu stire içinde de alan alır, alamayan kahr. Zaten öyle garip bir uygulama ki, süte 35 TL veriyorlar, üç lirası da vergiye giriyor. Düşünün bu paraya bu kadar zahmet! Daha önceki yem fiyatları 75 TL iken, süt 110 TL idi. İki sene

sonra yem 100 TL'ye çıktı, süt yine aynı kaldı. En son 1985'te yem 120 TL'ye çıktığında süt 110 TL'den gidıyordu. Halbuki, 85'ten bu yana hemen her şey en az yüzde elli artmışken bugün süt en az 160 TL olmalı. Bu iste-

ğimizi yetkililere bildirmek için kooperatifimiz öncültüğünde bütün köylerde imza kampanyası başlattık ve 6000 imza toplamayı başardık. Her köy kendi adına isteklerini belirten bir dilekçeyi Köy İşleri Bakanlığı'na, SEK Genel Müdürlüğü'ne geçen Ocak ayında yolladı. SEK'in buradaki fabrikasından "fiyatın artırılamayacağı" şeklinde bir yanıt geldi. Bunun üzerine durumumuzu SHP'ye bildirdik. Bir gün Erdal İnönü TV'de bu sorunumuzu dile getiriyordu ki, konuşmasının kesitler. Evet, bu süte uygulanan 35 liralık destekleme olayında ise gerçek şuydu: Büyük fabrikalara süt dökenlere 35 TL, teknolojisi orta halli olanlara 25 TL, teknolojisi geri olanlara ise hiç, "sıfır TL". Bugün Trakya'da 35 liralık süt dökebilen dört, beş mandira var. Bu koşullarda küçük tipte mandiraların yaşaması mümkün değil! Tabii buradaki aklılıca uygulama, "ANAP'in tekelleşme politikası"ndan başka bir şey değil.

► Peki bu politikamın etkileri nasıl gelişmektedir?

Su anda Trakya'da süt inekçiliğinin geliştirilmesi olayını Zafer Taciroğlu yönlendiriyor. Mühendisleriyle birlikte çalışmalar yaparken, Amerika'dan getirttiği inekleri de köylere dağıtırıyor. Gerçekten çok verimli inekler. Ama korkarım işin bir tehlikesi var: Taciroğlu bu inekleri, ancak kendi fabrikasına süt dökülmesi şartıyla vermeye başladı. Adamın niyeti belli. Sadece bizim bölgemizde değil, Türkiye çapında bir tekelleşmeye gidiyor. Peynir ithalini de bu yapıyor, burada sütü de o toplayıyor. Taciroğlu'nun umurunda bile değil; süt ucuzmuş, iki senedir fiyatı artmamış. Ortak olduğu mandiralardaki insanlar iki senedir elleri, ayakları serbest modern bir köle gibi çalışılar. Öyle ki, bir kilo yeme bir kilo süt vererek çalıştı bu insanlar. Şimdi bu durum biraz değişti. Tabii fiyatı halen 110 TL. Ama kendi fabrikası toplam 30 TL teşvik primi veriyor. Tabii bunu istediği zaman keşebilir. Ancak süt bollaşrsa bu teşvik geçerli oluyor. Yani ta başından bağlamaya kalıyor süt üreticisini.

► Bu sizinki gibi kooperatifler için de geçerli mi?

Biz bu tekelleşmeye kooperatif birliği olarak çok direndik. Hatta bir ara planlarım, her

**Bir bakmışsınız
yapayalnız bir orman
köyü tüketim kooperatifini
kurmuş, inatla
direniyor.**

bir şeyini kooperatif olarak hazırladığımız fabrikamızı da kendimiz kurmaya başladığımız bir sırada Taciroğlu geldi ve fabrikayı beraber kurma teklifinde bulundu. "Neden" dedik. "Sizde para yok, bende para çok. İsteyen iki, üç aylık parasını peşin bile alabilir" dedi. Ancak onun da sütünü tabii daha düşük fiyattan almak şartıyla anlaşırız. Anlayacağınız "para benden, süt sizden" diyerek, bizi ikna etmek için türlü türülü yollara başvurdu. Bir aralar Taciroğlu'nun baskuları öyle arttı ki, SEK'in müdürleri bile Taciroğlu ile işbirliği yapmamızı öneriyorlar, hatta fabrikayı kurma aşamasında olduğumuz 1976 yılında da sütümüzü Taciroğlu'na satmamızı söylüyorlardı. O zamanlar sütü SEK'e iki liradan satıyoruz. Biz de "Peki, sütümüzü seviz liradan ahrsa anlaşırız" dedik. Bu yarımından sonra bizimle ilişkisi kestiler. Ancak bu defa mamullerimizi pazarladığımız yerlere el atmaya başladılar. Malımızı pazarlamak için nereye gitsek, oraya telefon ediyorlar, bizim vereceğimiz fiyatın yarısına veriyorlar. Tabii, bir kamyon malı satamadan geri getirdiğimiz oluyordu. İşte böyle bir mücadeleye girdik Taciroğlu'yla. Şimdi bu adam ekonomik iktidarının yanında, bir de siyasadır olarak iktidara geçti; Trakya'daki stü ve hayvancılık politikasında tek söz sahibi oldu.

► Önümüzdeki bu engel karşısında bir alternatifiniz var mı? Ne yapıyorsunuz ya da neler yapılmalı?

Biz Köy-Koop olarak köylüye, kooperatif ortaklarına avans verebiliyoruz. Ayrıca bir tüketim kooperatifimiz var, bu da köylünün kendi kooperatif, gereksinimlerini karşılaması için. Mazot isterse yine istasyonumuz var. Makine isterse makine parkımızdan yararlanabiliyor. İşte, biz daha fazla örgütlendikçe, köylü ekonomik bakımından bağımsız olacak. Bu siyaset olarak da bağımsızlığı getiriyor. Ancak bu adamlarla işbirliğine gidiyor ise köylü, ekonomik ve siyaset olarak bağımlı hale gelir ki, bu köylünün karşısında duran en büyük tehlike! Köy-Koop Birliği çerçevesinde gelişmeyec devam ediyoruz. Buradaki köylünün bilinci, yılların emeği, mücadelelesi. Bizim bu yaptıklarımız sadece ANAP politikasına karşı değil, 1973'lerden beri geliştirdiğimiz bir alternatif çalışmadır. Trakya bölgesinde öyle köyler var ki, bir bakımsız, yapayalnız bir orman köyü tüketim kooperatifini kurmuş, inatla direniyor. Bazı köylerin kooperatiflerinin makine parkı bile var. Ama devlet bunların bir tekne bile destek sağlamıyor. Biz de en ufak bir kredi dahi almadan yaptık her şeyimizi. Bugün 100 milyon liralık bir malımız ve yarımımız varsa, tümü bu insanların emeği ile olmuştur. Yani buradaki ekonomiyi demokratik bir şekilde döndürmen yine köylüdür. Gelecekte, köylünün elindeki bu tarım makina parkları büyündüğünde, köylüler ürünleri işleyebilecekleri fabrikaları da kendileri kuruş, kendileri işleteceklərdir. İşte o zaman ekonomik bakımından rahat ve özgür olacaklar, istediklerini seçebileceklerdir. Ama böyle bir hareketin gerçek anlamda başarı kazanabilmesi için aydın-işçi-köylü birlikteliğinin getireceği bir iktidarın da desteği gereklidir. Tabii ki bunların gerçekleşmesi için bilinçli bir çalışmanın başlaması gerekiyor. Şu anda en büyük engel demokrasının yerleşmemiş olması.

Robotlar ve emek-değer

► Üretimde robotların ve bilgisayarların kullanılması Marx'ın emek-değer kuramını geçersiz kılar mı?

Çağlar Evrim/Kartal-İST

Okuyucumun bu sorusunu yanıtlayabilmek için önce emek-değer kuramının ne olduğunu kısaca görelim: Her malın, biri kullanım diğer değişim olmak üzere iki ayrı değeri vardır. Kullanım değeri malın faydasını ifade eder. Kullanım değerleri olarak mallar arasında niteliksel farklar vardır. Ekmek, ayakkabı ve şapka gibi. Bunların her birinin aynı bir faydası vardır ve sahiplerinin aynı bir gereksinimini karşılarlar. Bundan anlaşılması üzere kullanım değeri malların son kullanıcılı (tüketicileri) için söz konusudur.

Buna karşılık değişim değeri bir malın diğer mallarla değişim yeteneğini ifade eder. Değişim değerleri olarak mallar arasında niteliksel değil fakat sadece niceliksel farklılıklar vardır. Örneğin, gözümüzde malların sadece değişim değerlerini gösteren bir gözlük taksak, ekmeği ayakkabıyı ve şapkayı tanıymaz, bunları sadece büyüklükleri farklı emek yığınları olarak görürdü. Buradan anlaşılması üzere değişim değeri malların tüketicileri değil satıcıları için söz konusudur. Bir malın değişim değeri olabilmesi için mutlaka bir kullanım değeri olması gereklidir. Zaten kullanım değeri olmayan mallar üretilmezler de.

Değer denilince kullanım değil değişim değeri anlaşılır. Çünkü ekonomi bilimi malların değişim değerleri ilgilendirir. Bir malın değişim değeri o malın yapılması (üretilmesi) için harcanmış (o malda cısimleşmiş, depo edilmiş) olan emek miktarı ile ölçülür. Örneğin A malının üretimi için 1, B malının üretimi için de 2 saatlik emek harcanmışsa, B malının değeri A malının iki katıdır. Malların üretimi için harcanmış olan emege yalnız canlı emek değil fakat üretim sürecinde kullanılan mal ve makinelerde depo edilmiş olarak bekleyen cansız emek miktarı da dahildir. Diğer bir deyişle bir malın değeri, onun üretimi için harcanmış olan tüm ekonomik kaynakların (maliyetinin) emek cinsinden ifade edilen miktarına eşittir.

Malların değerleriyle piyasada belirlenen fiyatları her zaman çakışmaz. Arma serbest piyasa koşullarında fiyatları daima değerlere (üretim değerlerine) yaklaşma eğilimi gösterirler.

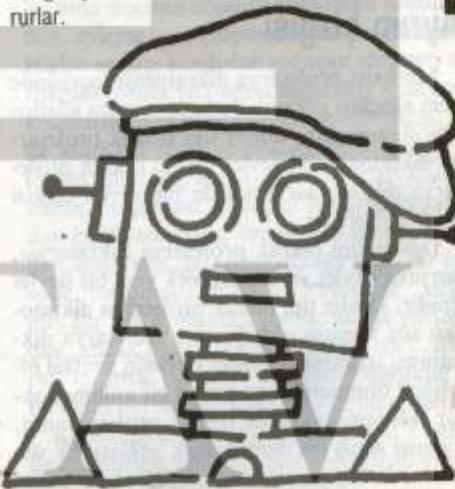
Emek-değer kuramı özel olarak budur. Bu kuram Marx'a değil ilk büyük klasik iktisatçılar olan A. Smith ve D. Ricardo'ya aittir. Marx kuramı bundan almış ve özellikle emek sömürüsünü ortaya çıkaracak biçimde geliştirmiştir.

Emek-değer kuramının temel işlevi, toplumsal üretimin nasıl olup da en akıcı bir biçimde yürütüldüğü ya da aynı şey demek olan kaynakların nasıl olup da çeşitli malların üretimi arasında en doğru bir biçimde dağılıbileğini açıklamak ve böylece bu konuda topluma yol gösterici olmaktır. Gerçekten, eğer mallar emek değerlerine göre sıralanıyor ve mübadele ediliyorlarsa, o ülkede ekonomik kaynaklar en akıcı biçimde kullanılıyorlar demektir.

Üretimde robotlar ve bilgisayarlar kullanılıyor diye emek-değer kuramının bu temel işlevini artık yitirmiştir söylemeyeceğim. Çünkü robotlar ve bilgisayarlar da, kazma, kürek ya da herhangi bir makine gibi üretim araçlardır. Sadece emek verimliliğini çok artırdıkları için emek-değer kuramını geçersiz kırmalar söz konusu olamaz. Emek-değer kuramı ancak malların değerleri emekten başka bir nesne ile belirleniyorsa geçerliliğini yitirebilir. Örneğin, antika eşya ve sanat yapıtlarının ve elde edilemeleri rastlantıya bağlı inci elmas gibi malların fiyatları içerdikleri emek miktarlarına göre değil (marginel) faydalara göre belirlenirler. Bu tür mallar için emek-değer kuramı geçersizdir. Ama bu tür mallar insanların ve toplumların yaşamında çok önemlidirler. Bu konuda asıl önemli olan tüketimde yeniden üretilebilen mallardır. Bunların değerleri ise, yukarıda görmüş olduğumuz gibi, içerdikleri emek miktarlarına göre belirlenirler. Bu malların faydalaları yani kullanım değerleri üretim süreci içinde kendiliğinden dikkate alınır. Anımsatalım ki emeğin zahmetli faydanın tersidir. Fayda bu yolla kuramda kendiliğinden hesaba katılmış olur. (Kullanım değeri olmayan mallar üretilmezler).

Emek değer kuramına yöneltimiş ve yanıtlanması gereken son bir eleştiri şudur: Tekelci piyasalarda malların fiyatları sürekli olarak üretim maliyetlerinin (emek değerlerinin) üstünde olur. Yani çağımızda çok yaygın olan teknelci piyasalarda emek-değer kuramı silen uygulanamıyor ve dolayısıyla geçersizdir denebilir. Gerçi bu eleştiriın dayandığı gözlem, doğrudur ama, bu, emek-değer kuramının geçersizliğini değil fakat teknelci kapitalizmin dünya ve ülke kaynaklarının kötü kullanılmasına neden olduğunu gösterir.

Bu konuda son olarak şunu söylemek isterim: Yaratıkları artı-değerlere el konularak işçi ve diğer emekçilerin sömürülmekte oldukları ancak emek-değer kuramı ile açıklanıp ispatlanabilir. Bundan ötürüdür ki, emek sömürüsünü gizlemek isteyenler her vesileyle emek-değer kuramının geçersizliğini ya da artık geçersizleştiğini öne sürüp dururlar.

SAP VE SAMAN

Marksizm bir tanrıının kafasında eksiksiz ve hiç değişimemek üzere doğmuş bir tanrıça...

Yani kapalı bir sistem değil, sürekli gelişmeye açık bir bilim, bir "praksis felsefesi" dir.

TP
KP ve TIP'in
yurtdışında birleşerek,
"Türkiye
Birleşik Komünist
Partisi" (TBKP)

adını almaları üzerine Uğur Mumcu, 22 Ekim 1987 günü Cumhuriyet'teki "Gözlem" köşesinde, "Teori ve Pratik..." başlıklı bir yazı yazdı.

**Marx, Paris
Komünü'nün "yeni bir sınıf hükümeti biçimini bulamadığı" ni, yani devlet biçimini olarak proletarya diktatorası olamadığını söylemek, Engels aynı Komün'ün devlet tipi olarak, yeni tip bir devlet olarak proletarya diktatorası olduğunu ileri sürüyordu.**

Sayın Mumcu'ya göre, "Leninizm'in özü proletarya diktatörlüğüdür. Proletarya diktatörlüğü amacını terk eden bir düşünceye Marksist-Leninist denemez. Proletarya diktatörlüğü Leninizm ile demokratik sosyalizmin yol ayrimında duran bir işaret levhasıdır. ... Öylese Birleşik Parti'nin program taslağında yer alan sosyalizmin bize özgü renkleri ve proletarya diktatörlüğünün çok partili bir politik sistemi önerileri ve sosyalizme geçişin en geniş bağılalık sistemi ile gerçekleşeceğini öngörülmesi Leninizm ile bağdaşmaz. Bu bir ayrı siyaset, bir ayrı yoldur. Ve bu yol, oportünizme ve revizyonizme dönüs yoludur", vb...

Aşağıdaki yazının yazılmasına, Uğur Mumcu'nun bu tür ollumlamaları yol açtı.

Ayrılm çizgisi

Marksist proletarya diktatorası teorisinde hem ağaçları görmek, hem de ormanı gözden yitirmemek için, devlet tipi olarak proletarya diktatorası ile devlet biçimini olarak proletarya diktatorası arasında bir ayrılm çizgisi çekmek gerekir.

Devlet tipi olarak proletarya diktatorası, burjuva devlet yerine gelecek yeni bir devlet tipidir. Devlet tipi olarak proletarya diktatorası söz konusu olduğunda, proletarya diktatorası teriminin proleter devletin sınıfsal niteliğini olumlamaktan başka bir anlamı yoktur. Hegemonik sınıf olarak proletaryanın, öylese geniş bir demokratik bağılalık sistemini de ongerekten egemenliğini, bir başka

deyişle gerçek sosyalist demokrasiyi simgeler.

Devlet biçimini olarak proletarya diktatorası, "ismiyle müsemma" gerçek proletarya diktatörasıdır. Marx'ın (*Gotha Programının Eleştirişi*) diliyle söylemek gerekirse, "kapitalizmden komünizme devrimci dönüşüm dönemi"ne karşılık düşen "siyasal geçiş dönemi"nde, bu yeni devlet biçiminin bütünlüğü "devrimci diktatöra" biçimidir. Devlet tipi olarak proletarya diktatörası, devlet biçimini olarak proletarya diktatörasını içersc de, ona indirgenemez. Yoksa içinden çıkışması güç (ve yazda durduğu gibi durmayan) teorik ve pratik karışıklıklara yol açılmış olur.

Devlet tipi olarak proletarya diktatörası ile devlet biçimini olarak proletarya diktatörası arasındaki ayrılm çizgisi gözardı edilince, örneğin Marx ile Engels'in, 1871 Paris Komünü'nü birbirlerine taban tabana karşı bir tarzda değerlendirdikleri gibi bir izlenim edilebilir. Gerçekten de Engels, Paris Komünü'nun 20. yıldönümü dolayısıyla, *Fransa'da İç Savaş*'nın Almanya Sosyal-demokrat partisi tarafından yayımlanan Almanca üçüncü baskısı için 1891'de yazdığı ünlü "Giriş" in sonunda, Paris Komünü'nün proletarya diktatörası olduğunu söyleyordu. Oysa Marx, *Fransa'da İç Savaş*'ta, Paris Komünü'yle ilgili olarak proletarya diktatörasından hiç söz etmiyordu. Söz etmemekle de kalmıyor, *İnternasyonal*'in 7. yıldönümü dolayısıyla Londra'da düzenlenen bir toplantıda, 25 Eylül 1871 günü, yani Paris Komunu'nden dört ay sonra, siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından fethini simgeleyen Komün'ün, **yeni bir sınıf hükümeti biçimini bulamadığını** ileri sürüyordu. Marx'a göre, tüm çalışma araçlarının unctioniye verilmesiyle varolan baskı koşullarını yok ederek, sınıf egemenlik ve baskısının tek temelini ortadan kaldırırmak gibi bir değişiklik gerçekleştirilebilmesi için, ilk koşulu profeter bir ordu olan proletarya diktatörası zorunu bir duruma getiriyor. İşçi sınıfı, kuruluş hakkını savaş alanında kazanmak zorundaydı.

Gerçeklikte Marx ile Engels, Paris Komünü'nü birbirlerine taban tabana karşı bir biçimde değerlendirmiyordular. Ancak Marx, Paris Komünü'nün "yeni bir sınıf hükümeti biçimini bulamadığı" ni, yani devlet biçimini olarak proletarya diktatörası olamadığını söylemek, Engels aynı Komün'ün devlet tipi olarak, yeni tip bir devlet olarak proletarya diktatörası olduğunu ileri sürüyordu.

Bu ayrılm çizgisi, Marksist proletarya diktatörası teori ve pratiginde neyin bırakılabilir, neyin bırakılamayacağını da ortaya koyma. Devlet biçimini olarak proletarya diktatörası bırakılabilir; çünkü o işçi sınıfının kur-

tuluş hakkını ancak savaş alanında kazanabilmesine yol açan somut koşulların zorunlu sonucudur ve bu koşulların değişmesiyle zorunluluğunu yitirebilir. Devlet tipi olarak proletarya diktatörası bırakılamaz; çünkü bütün öteki devlet tiplerinden çok daha demokrat olması bir yana, gelişmiş sınıfsız toplumun kurulmasına yönelik tek devlet tipidir o.

Ayrılm ölçüdü

Devlet biçimini olarak proletarya diktatörası devlet tipi olarak proletarya diktatörasının ayırm ölçüt, devlet biçimini olarak proletarya diktatörasının devrimci devlet terörizmi uygulayarak, **burjuvaziyi demokrasiden düşləməsi**, burjuvayı ve "suç ortakları" ni yuttuşturarak haklarından yoksun bırakmasıdır. Öylese devlet biçimini olarak proletarya diktatörasının çok partili (ya da daha doğrusu coğulcu) bir politik sistemi olamayacağı açıkları. Çok partili bir politik sistem ancak devlet tipi olarak proletarya diktatörasında ve ancak burjuvazı dahil çeşitli sınıf ve katmanların savunulacak özgür çıkarları olduğu sürece olanaklıdır.

Buna güven getirmek için herkesten önce Marx'ın tanıklığına başvurulabilir. Daha Paris Komünü'nün dumanları tüterken Marx, New York'taki *The World* gazetesine verdiği ve 3 Temmuz 1871'de yayımlanan bir deccinde, şöyle diyordu:

"Amaçlarımız işçi sınıfının bütün eylem biçimlerini kucaklayacak kadar geniş olmalıdır. Eğer onlara özgür bir nitelik vermiş olsaydık, onları bir tek kesimin, bir tek ulusun işçi sınıfının gereksinimlerine uyarlama zorunda kalmış olurduk. Ama bütün insanlar, küçük bir sayındaki insanların çıkarları için nasıl birleştirilebilir? Eğer bizim derneğimiz oyle davranışsaydı, *İnternasyonal* adını taşımaya hakkı olmazdı. Dernek siyasal hareketin hiçbir belirli biçimini dayatmaz; yalnızca bu hareketin son ereğe yöneltilemesini ister. ... Dünyanın her yerinde sorunun özel yönleri çkar ortaya, işçiler bunu hesaba katar ve çözümüne kendi tarzlarında yanışırlar. İşçi toplulukları Newcastle ve Barcelona'da, Londra ve Berlin'de, en küçük ayrıntılarına kadar birbirleriyle tiptip özdes olamazlar. ... Erciç barışçı ajitasyonla daha çabuk ve daha güvenli bir biçimde erişilebilecek bir yerde, ayaklanma bir budalıktır. Fransa'da baskı yasalarının çokluğu ve sınıflar arasındaki korkunç karşılık, toplumsal çatışmaların zora dayanan bir çözümü zorunlu kılar gibi görünüyorlar. Böyle bir çözümün seçilip seçilmemesi, bu ülkenin işçi sınıfının işidir. *İnternasyonal* ne bu soruya verilecek yanıtını dikte etmek hakkını

görür kendinde, ne de bu konuda öğüt vermek hakkını. Ama tüm harekete sevgi ve yankınlık gösterir ve kendi özel yasaları çerçevesinde ona yardımcı olur."

21 Eylül 1871'de Marx, Enternasyonal'ın Londra konferansında, hükümetlere şöyle sesleniyordu:

"Sizin proletaryaya yönelik silahlı güçler olduğunuzu biliyoruz. Biz de sizlere karşı, olanaklı göründüğü zaman barışçı yoldan, zorunu olduğu zaman da silah kullanarak davranışacağız".

Eylül 1872'de toplanan Lahey kongresinin ertesi günü Amsterdam'da düzenlenen bir toplantıda da, toplumsal örgütlenmenin yenilenmesi için siyasal iktidarın proletarya tarafından ıethinin zorunu olduğunu bir kez daha yineleyen Marx, şöyle ekliyordu:

"Ama biz bu ereğe erişmenin yollarının her yerde ve her zaman aynı olduğunu söylemedik. Çeşitli ülkelerin kurum, töre ve geleneklerine verilmesi gereken payı biliyoruz. Emekçilerin ereklerine barışçı yoldan erişebilecekleri Amerika ve İngiltere gibi ülkelerin varlığını yadsırmıyoruz. Eğer sizin kurumlarınızı daha iyi bilseydim, Amerika ile İngiltere'nin yanına belki Hollanda'yı da eklerdim. Ama kita ülkelerinin çoğunda, devrimlerimin kalıdıracının zor olacağını da kabul etmek zorundayız. Emegin egemenliğini kurmak amacıyla, bir zaman için zora başvurmak gerekecektir."

Böylece 1872'de İngiltere dışında kalan Avrupa ülkelerinin **çoğunda**, emeğin egemenliğini kurmak amacıyla devlet biçimini olarak proletarya diktatorasının kurulmasını zorunlu gören Marx, 1878'de Almanya'da sosyalistlere karşı çıkarılan yasa konusundaki düşüncesini de şöyle açıklıyordu:

"Tarihsel bir gelişim, ancak toplumsal iktidarı ellerinde tutanlar tarafından çıkartılan zorlu engellerle karşılaşmadığı sürece 'barışçı' kalabilir. Örneğin eğer İngiltere ya da ABD'de işçi sınıfı Parlamento ya da Kongre'de çoğunluğu elde ederse, gelişmesine engel olan yasa ve kurumları yasal yoldan ortadan kaldırabilir. ... Ama 'barışçı' hareket, işlerin eski gidişinden çıkar sağlayanların başkaldırısıyla 'zora dayanan' bir hareket haline de dönüşebilir. Eğer başkaldırınlar, Amerikan iç savaşında ve Fransız devriminde olduğu gibi güç aracılıyla yemilirlerse, 'yasal' iktidara karşı isyan eden asilerin yenilmesi gibi bir şey olacaktır bu."

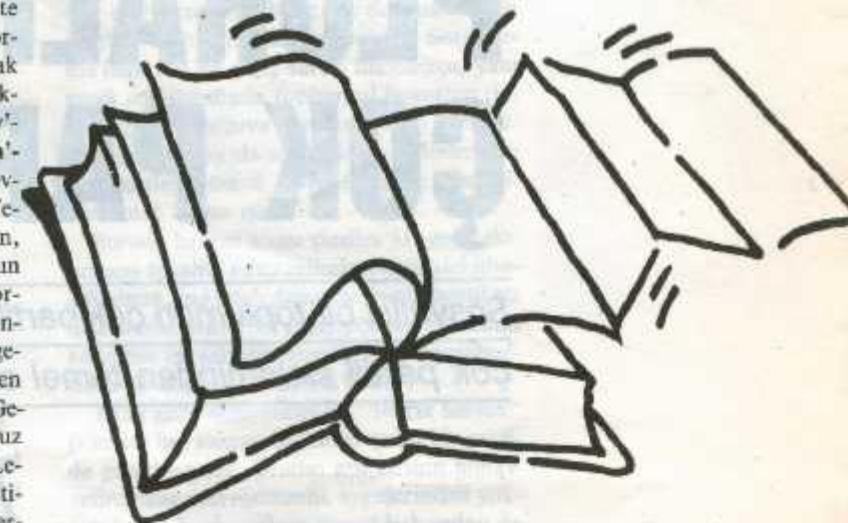
Birinci Enternasyonal dönemiyle ikinci Enternasyonal dönemi arasındaki koşulların farklılığı, proletarya diktatorası konusunda Marx'ın daha çok devlet biçimini olarak proletarya diktatorasını, Engels'inse daha çok devlet tipi olarak proletarya diktatorasını göz önünde bulundurmasına yol açıyordu. Bu iki dönem arasında, sosyalizme barışçı yoldan, yani devlet biçimini olarak proletarya diktatorasını "birakarak" geçmek olanakları daha da artmıştı. Öyle ki Engels, İngiltere ve ABD'ye ek olarak, Almanya ve Fransa için de barışçı geçiş olasılıklarını öngörebiliyordu. Bu durumda Kautsky'nin proletarya diktatorasını, "demokrasinin proleter iktidar evresindeki içeriği" olarak tanımlaması çok doğaldı. Ama Kautsky bununla kalmıyor, devlet tipi olarak proletarya diktatorası adına, devlet biçimini olarak proletarya diktatorasının teorik varlık hakkını yadsıyor ve bu işi, Marx

ve Engels'in kimi temel metinlerini (1875'te yazıldığı halde ancak 1891'de yayımlanabilen) **(Gotha Programının Eleştirisi ve "Fransa'da Sınıf Savaşları, 1848-1850"** için 1895'te yazılan Giriş) sansür etmeye kadar yardımıyordu. Gerçeklikte Kautsky, devlet tipi olarak proletarya diktatorasını, üstelik "gerçek diktatöra" etiketiyle, fetişleştiriyordu. Kautsky'ye karşı polemiği, özellikle **Devlet ve Devrim**'deki kimi polemik formüller, Lenin'in de devlet biçimini olarak proletarya diktotorasını fetischleştirdiği izlenimini verebilir. Oysa Lenin, devlet biçimini olarak proletarya diktotorasının bırakılmasına kapalı değildir. Polemik formüllerde için teorik ilkeleri ayırt etmek, bunları polemik görüntülerle karıştırmamak gereklidir. Kaldı ki Lenin, **Devlet ve Devrim**'den önce, örneğin **Nisan Tezleri**'ni de yazmış. Gerçuk bu tezlerde, gerekse 26 Şubat-4 Temmuz 1917 dönemindeki bütün etkinliklerinde Lenin, tüm iktidarın Sovyetler'e geçmesini istiyor, böylece devrimin barışçı bir yoldan ilerleyerek, "proletaryanın sosyalist diktatorası"nın barışçı bir yoldan kurulmasını, yani devlet tipi olarak proletarya diktotorasının kurulabilmesi için, devlet biçimini olarak proletarya diktotorasının bırakılmasını öngörüyor. Gerçi "Temmuz günleri"nden sonra devrimin barışçı gelişme olanakları bir kez daha yok oldu ve Lenin "Tüm iktidar Sovyetler'e" belgisini geri aldı. Ama tam da o sırada, Ağustoslarında tezgâhlanan Kornilov darbesinin elbirligiyle yenilgiye uğratılabilmesinin yol açtığı olumlu hava içinde Lenin, çok kısa bir süre için de olsa, devrimin barışçı bir gelişmesi, yani devlet biçimini olarak proletarya diktotorasının bırakılabilmesi olağan üzerinde yeniden durdu. Uzattığı elin havada kalması ve Eylül'le birlikte sovyetlerin bolşevikleşmeye başlaması üzerine yeniden ortaya atılan "Tüm iktidar sovyetlere" belgesi, artık silahlı ayaklanması, devlet biçimini olarak proletarya diktotorasının kurulmasına bir çağrıydı. Sonuç, Ekim Devrimi oldu.

Bırakmak ve Aşmak

Gerçek anlamda proletarya diktotorasının, devlet biçimini olarak proletarya diktotorasının bırakılması, ne Marksizmin bırakılması anlamına gelir, ne de Leninizmin. Öyle olsaydı, Marksizmi ilk bırakılanların Marx ile Engels, Leninizmi ilk bırakılanın da Lenin olması gerekiirdi. Ancak Marksizmin ya da Leninizmin "birakılması" ile, Marksizmin belli bir gelişim aşaması olarak Marksizm-Leninizmin "aşılması" da karıştırılmamak gereklidir. Marksizm bir tanrıının kafasında eksiksiz ve hiç değişimmemek üzere doğmuş bir tanrıça... Yani kapalı bir sistem değil, sürekli gelişmeye açık bir bilim, bir "praksis felsefesi"dir. Her sürecin yeni bir gelişime uğrağı, bir önceki gelişime uğrağını aşılması demek olduğu gibi, Marksist teori ve pratigin her yeni gelişime uğrağı da, bir önceki gelişime uğrağının ve o uğrağı simgeleyen kişiliklerin aşılması anlamına gelir. Öylese Marx da, Engels de, Lenin de aşılabilir. Örneğin Stalin, Mao ya da Castro gibi, bu temel uğrağa bağlı bir episode, bir oluntu ya da bir "zuhurat" değildir. Bir kez aşıldıktan sonra, ancak episodi que, ancak oluntuluk örnekler ya da "zuhurat"lar bırakılabilir. Ama temel uğraklar ve bu uğrakları simgeleyen kişilikler bırakılamaz.

Komünistler Marx'ı da, Engels'i, Lenin'i de aşabilirler; ama bilimsel sosyalizmi bırakmadıkça onları bırakamazlar.

Marksist teoride belirleyici bir yer tutan artideğerin gizemi 1858'de (**Grundrisse**) çözüldüğünne göre, bu yıldan önceki Marksizm, bu yıldan sonraki Marksizm tarafından "aşılmış" sayısız yeridir. Marksist devlet teorisi, Paris Komünü'yle yetkinleşti. Öyle ki 1871'den önceki Marksizmin 1789 Fransız devrimine oranı neye, 1871'den sonraki Marksizmin Paris Komünü'ne oranının o olduğu bile söylenebilir. Öylese 1871'den önceki Marksizm 1871'de Marx ve Engels tarafından bir kez daha aşılmıştır. Ama bundan ötürü örneğin 1858 ya da 1871'den önceki Marx ve Engels'i "birakmak" gerekmek. Aşam alıp aşılami vermek, organik bir gerçeklik söz konusu olduğunda, ancak cin olmadan şeytan çarpma mevkilerinin heves edebilecekleri bir alışverişitir. **Manifesto'suz** bir Marx, **Kapital'i** yazabilirmi? **Kapital'sız** bir Marx, **Gotha Programının Eleştirisi'ni** yazabilirmi? Kuşkusuz, o nitelikte bir adam boş durmadı; ama yazdıkları **Kapital** ya da **Gotha Programının Eleştirisi** mi olurdu?

Leninizm, Marksizmin Marx ve Engels'ten sonraki yeni bir gelişme aşaması oldu ve onu Marksizm-Leninizm durumuna dönüştürdü. Avrupa komünizmi, başarı derecesi ne olursa olsun, Marksizm-Leninizm bir aşama girişimi olarak da değerlendirilebilir. Ama bu girişimin öncülüğünü, gerçeklikte Avrupa komünizminden önce, 1956-1957'den başlayarak **SBKP** yaptı. Ve sürdürüyor.

Aynı bir teorinin temel gelişim uğrakları ve bu uğrakları simgeleyen kişilikler aşılabilir, ama teorinin organik bütünlüğü bozulmadan, öylese teori çarpılmadan, bırakılamaz. Hiçbir sonuc, kendisine yol açan süreçten ayrılmaz. Marx ve Engels aşılabilir, ama bırakılamazlar. Lenin ve Marksizm-Leninizm, gene Marksist teori ve pratigin gelişim süreci içinde aşılabilir, ama bırakılamazlar. Çünkü Lenin, bu gelişim sürecinin temel uğraklarından birini simgeler; örneğin Stalin, Mao ya da Castro gibi, bu temel uğrağa bağlı bir episode, bir oluntu ya da bir "zuhurat" değildir. Bir kez aşıldıktan sonra, ancak episodi que, ancak oluntuluk örnekler ya da "zuhurat"lar bırakılabilir. Ama temel uğraklar ve bu uğrakları simgeleyen kişilikler bırakılamaz.

PLÜRALİZM VE ÇOK PARTİLİ SİSTEM

Sosyalist bir toplumun çok partili siyasal biçimlenmesi, burjuva demokrasisinin plüralist ve çok partili sisteminden temel olarak farklıdır.

on zamanlarda ülkemizde plüralizm (çoğulculuk) konusunda kavramların birbirine karıştırıldığı, siyasi kategorilerin bir yana itildiği, siyasetin maddi temeli olan sınıfıslığın ve sosyo-ekonomik yapının gözardı edildiği gözleniyor. Oysa konu gerek demokratik mücadele ve siyasal demokrasinin kazanılması açısından, gerekse sosyalist mücadele ve sosyalist iktidar hedefi bakımından hem kuramsal hem de politik önem taşıyor.

Plüralizm sözluğu siyasete II. Dünya Savaşı'ndan sonra, bir dizi ülkedeki sosyalist demokrasilere, halk demokrasilerine karşı Amerikan siyasetçileri ve ideologları tarafından kullanılmaya başlandı; giderek, burjuva demokrasisinin onu yüceltip mutlaklaştıranlarım adecta bir tapınma sözcüğü haline geldi. Plüralizm, bir terim olarak kullanılmakla birlikte, bir siyasal sistem olarak ilk kez ABD'de James Madison'un başkanlığı sırasında (1809-1817) ortaya çıkmıştı. Madison "mülk edinmenin farklı ve eşitsiz özellikleri bulunduğu, bu nedenle mülk sahibi olmanın değişik derece ve biçimlerinin olduğunu; bu durumun toplumu farklı çıkarlara ve gruplara boldüğünü" söyleyerek aralarındaki çelişkinin kaçınılmazlığını, bazı sosyal grupların muhalefetinin düşmanca duygulara ve siddete varan çatışmalara dönüştürmesi olasılığına dechinerek şöyle diyor: "Bu değişik ve birbirinin içine girmiş çıkarların düzenlenmesi çağdaş yaşamın başlica görevini oluşturur ve hükümetin zorunlu, olağan işlerinde parti ve fraksiyonu gereklili kılın" (*The Federalist Papers*, A. Hamilton, J. Madison ve J. Jay)

Burada söz konusu olan üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutan sosyal gruplardı. Niştekim Madison, bu grupları kredi alanlar, toprak sahipleri, sanayiciler, tüccarlar kredi verici çıkarlar, kredi alıcı çıkarlar, toprakçıları, sanayi çıkarları, ticaret çıkarları, daha küçük çıkarlar gibi sözcüklerle ifade ediyor.

karları, sanayi çıkarları, ticaret çıkarları, daha küçük çıkarlar gibi sözcüklerle ifade ediyor.

Madison'a göre, bu politik sistem, sermaye çıkarlarının üstün rolünü tanımlayıdı, fakat diğer tüm mülk sahiplerinin de çıkarlarının yönetim organlarında temsil edilmesini güvence altına almıyordu. Burada da kuşkusuz, işçilerden, milyonlarca zenci köleden, mülk sahibi olmayan diğer geniş emekçi katmanlarından söz edilmiyordu.

Demek ki, öngörülen siyasal sistem, sermaye grupları arasındaki çıkar çatışmalarını ülke yönetiminde temsil olanaklarıyla dengemeyi, küçük burjuvaziye de mülkiyeti oranında temsil olanakları tanıyıp, sermaye egemenliğine dayanan rejimin siyasal tabanını genişletmeye amaçlamaktaydı.

Özetle, çoğulcu sistem, aralarındaki çelişkiler ve çıkar farklaşmaları antagonist olmayan sınıfların ortaklaşa iktidarı olarak doğmuş ve ilk günden mülkiyetsiz sınıfları dışarılamıştı, sadece dışarlamakla da kalmamış burjuva diktatörlüğünün ruhuna uygun olarak ezmeği öngörmüştü. Daha sonraki süreçte, sanayileşmenin ve dolayısıyla kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak işçi sınıfı tarih sahnesine çıktı ve kendinde sınıf olarak sosyal yaşama ağırlığını koydu. Burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki yoğun sınıf mücadeleleri önce ekonomik planda sürdü, giderek genel oy hakkı başta olmak üzere belli siyasi talepleri de içermeye başladı. İşçi sınıfının bilimi bu mücadeleler ortamında doğdu ve işçi sınıfına kendisi için sınıf olmayı, yani somutta siyasal bakımından örgütlenip, iktidar mücadelelerine gitmeği gösterdi. Sosyalizmi öngördü.

Demek ki, bugün burjuva demokrasilerinde işçi sınıfı siyasetine de yer olması, burjuvazının plüralizm içinde işçi sınıfına yer vermeseinden değil, işçi sınıfının kendini hem sosyal sınıf olarak kabul ettirmesinden, ama aynı zamanda siyaset sahnesine de çıkıp bir siyasi kuvvet halinde güçlenmesinden ileri gelmiştir.

Çok partili siyasal yaşam

Plüralizm ile çok partili sistem kavramları çoğu kez özdeş sayılır, ya da bu iki terim birbirini tamamlıyorlar, vurguluyorlar gibi kullanılır.

Oysa burjuva demokrasisinin plüralizmi çok partili sistemden bağımsızdır. Her şeyden önce, plüralist sistem ilk ortaya çıktığında bir den fazla parti henüz yoktu, ama değişik bur-

juva siyasetleri vardı. Plüralizm burjuva demokrasi gelişiminin ilk evrelerinde önce egenin sınıf içindeki fraksiyonlaşmaları idi. Da-ha sonra büyük sermaye ile büyük toprak sahiplerinin uzlaşmaları plüralizmin yeni bir biçim oldu. Derken, küçük burjuvazinin çıkarları ve siyasal temsilciliği gündeme geldi, ni-hayet emek ile sermaye arasında ücret anlaşmazlıklarını giderek siyasi alanda yansımalar yarattı. Kapitalizmin bu evreleri boyunca plüralizm vardı, fakat çok partili sistem yoktu.

Bugün de bazı burjuva rejimlerinde plüralizm vardır, fakat bu ülkelerde gerçekle çok partili değildirler. Burada çok parti sistemleri öylesine biçimlenmiştir ki, gerçekten ideoloji ve siyasi çizgi bakımından tek parti var gibidir. Bu tür ülkelerde başka küçük partiler varsa bile, bunlar arasında işçi sınıfının de bulunsa, sistemin reel niteliği çok partili değildir. Örneğin ABD'de öyle bir politik sistem olmuştur ki, kâğıt üzerinde "çok partili" dir, fakat esasında ideolojik-politik bakımından tâtereveli oynayan ve birbirinden hiç farklı olmayan iki parti siyasete hakimdir.

Gene, bazı askeri rejimlerde, fasist devletlerde birden fazla partinin bulunduğu, fakat burjuva demokrasisinin var olmadığı pek sık rastlanan bir olgudur. Ya da, hem plüralist, hem de çok partili burjuva demokrasilerinde, savaş hali, sığıyonetim ilamı, olağanüstü hâl gibi durumlarda partiler kapatılmasa bile, onların siyasal faaliyetleri öylesine kısıtlanır, çesitlidemokratik hak ve özgürlükler öylesine askiya alınır ki, o dönemde boyunca sistemin kendisi çok partili kalır, fakat gerçekte çok partili bir rejimden söz edilemez, öyle durumlar varolabilir ki, tüm kudret ve yegane siyaset sermaye sınıfının ve hatta tekeli sermayenin içinde küçük bir oligarşik grubun tekeline toplanabilir, diğer partilerin (onların temsil ettiğleri çıkarların) varlıklarını ve siyaset özgürlükleri kâğıt üzerinde kâhr. Bazan tersi olabilir, burjuva diktatörlüğü burjuva ya da emekçi karakterli tüm partileri kapatmışır, tek parti vardır ya da hiç parti yoktur, ama böyle bir dönemde burjuvazının değişik çıkarları devlet organlarında, askeri konseylerde, onların atamayla kurdukları meclislerde temsil ediliyorlardır, yani çok parti yoktur, fakat plüralizm vardır.

Öte yandan, plüralizmin ve çok parti sisteminin de birlikte varolması her zaman demokrasi demek değildir. Bugün ülkemizde hem plüralizm hem çok parti sistemi vardır, fakat siyasal demokrasi yoktur.

Burjuva demokrasisinin plüralizmi çok partili sistemden bağımsızdır. Bazı burjuva ülkelerinde birden fazla parti vardır, ama plüralizm yoktur.

Su hâlde çok partili sistemin sadece plüralizmi (değişik burjuva gruplarının siyasal partilerinin ve fraksiyonlarının varlığı) değil, aynı zamanda işçi ve diğer emekçi partilerin de yasal siyaset haklarını içерdiği siyasal rejimler, burjuva demokrasisidirler. Bir başka deyişle, bir ülkede siyasal demokrasi, sadece plüralizmi değil, aynı zamanda emekçi sınıfların da siyaset özgürlüklerini içeren bir demokrasıdır.

Ama hiçbir zaman unutmamak gereklidir ki, ister sadece politik plüralizm bulunsun, ister hem politik plüralizm hem de çok partili sistem (emekçi partilerini de içeren çok partili sistem) varolsun, kapitalist düzenin siyaseti (onun plüralist ve çok partili sistem) üretimin araçlarının özel mülkiyetinin belirlendiği bir demokrasıdır. Şayet bugün siyasal demokrasilerde işçi sınıfı siyaset sahnesinde üretimin araçlarının toplumsal mülkiyetini, millileşmesini savunabiliyorsa, sosyalizmin propagandasını yapabiliyorsa, bu özgürlük özel mülkiyete karşı kamusal mülkiyeti savunma özgürlüğü verilmiş değil, alınmış bir haktır, kazanılmış bir haktır.

Sosyalist demokrasi ve çok parti

Herkesin çok iyi bildiği gibi, kapitalizmden büyük özgürlük üretim araçlarının özel mülkiyetinin özgürlüğündür, artı-değer elde etme ve bu yoldan mülk edinme özgürlüğüdür. Kapitalizmden kutsanan şey insan ya da emek değil, sermayedir, özel mülkiyettir.

Buna karşılık sosyalizm üretimin araçlarının özel değil toplumsal mülkiyetini öngörür, yanı insanı ve emeği esas alır.

Sosyalist toplumlarda tek partili sistemler olduğu gibi çok partili sistemler de bulunmaktadır. Bir başka deyişle, tek parti sosyalizmin tek iktidar şekillenisi değildir. Nitelikle Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da çok partili bir sosyalist yapı vardır.

Ne var ki, sosyalist bir toplumun çok partili siyasal biçimlenmesi, burjuva demokrasisinin plüralist ve çok partili sisteminden temel olarak farklıdır. Çünkü her şeyden önce sosyalist demokrasi burjuva demokrasisinden temel olarak farklıdır. Biri emeğe, diğeri ser-

maye, biri işçi sınıfı ve onun emekçi müttefiklerinin, öteki, burjuvazının çıkarlarına ve egemenliğine göre oluşmuştur. Burjuva demokrasisinin çok partili sistemi, antagonist emek-sermaye karlılığı nedeniyle antagonist partileri içerirken, çok partili bir sosyalist demokraside antagonist sınıflar bulunmadığı için antagonist partiler de yoktur. Dolayısıyla sosyalist demokraside -çok partili olduğu durumlarda dahi- toplumsal temeli, yanı sınıf bazi olmayan partiler bulunmazlar. Sadece sosyalist toplumun daha yetkinleştirilmesini benimsenmiş ve öngören partiler sosyalist demokrasının siyasi partiler yelpazesini oluştururlar.

Ancak pek çok ülkenin şartları tek aşamada sosyalist demokrasiye gelmesine elvermez. İşçi sınıfının müttefikleriyle birlikte iktidara gelmesinden başlayarak sosyalizme gelçilene kadar bir ara dönem yaşanır. Emekçi karakterli iktidarın ilk icraatlarından birisi emperyalizme bağımlı teknelci sermayenin mülkiyetindeki büyük üretim ve dolaşım araçlarının millileştirmektir. Buna karşılık orta ve küçük boy sermaye sahipleri varlıklarını korurular ve planlı ekonomiye entegre olacak şekilde iktidar tarafından yönlendirilirler. Dolayısıyla geçiş aşamasında finans kapital oligarşisinin siyasi örgütlenmesi, bu zümre, zümre olarak üretim süreci dışına çıktığu ve sınıf karakterini yitirdiği için toplumsal bir bazdan yoksun kalır. Oysa orta ve küçük boy burjuva katmanlar varlıklarını korudukları için bu kesimlere dayanan, bu kesimlerin çıkarlarını savunan siyasi partiler -şayet varsalar- varlıklarını koruyabilirler.

Ancak geçiş dönemi tarihsel olarak geri dönüşü olmayan bir süreç izler. İşçi sınıfının ve öteki emekçi müttefiklerinin hedefi, olabildiğince kısa sürede emek sömürüsüne son vermek ve sosyalist demokrasının alt yapısını gerçekleştirmektir. Bu hedefe varıldığında, emek sömürüsüne, yanı artı-değere son verildiğinde son kapitalist işletmeler de silen ortadan kalkmış olurlar. Böylece orta ve küçük boy sermaye sahipleri de sınıf karakterlerini yitirler. Dolayısıyla sosyalizme geçişle birlikte burjuva nitelikli partilerin tamamının toplumsal işlevleri son bulmuş olur.

Özelleştirme, işçi sınıfının müttefikleriyle birlikte iktidara gelmesiyle başlayan yeni dönem,

tarihsel olarak geri dönüşü, kesintisiz bir süreç izleyerek sosyalist demokrasi ile noktalanaır. Bu ara dönemde ancak orta ve küçük boy sermaye sahiplerine dayanan siyasi partiler varlıklarını koruyabilirler. Sosyalizme ilerleyen bu geçiş süreci ilerledikçe, yanı emek sömürüsünün toplumsal boyutları da raldıkça bu burjuva partileri de, ya dönüşüme uğrarlar, ya da sökünenip giderler. Bu tür partilerin ömrü, olsa olsa geçiş döneminin ömrü kadar olur.

Burada hemen altını çizelim ki, geçiş döneminin teknik eden rejimin belirleyici niteliği, onun, işçi sınıfı demokrasisinin özgür bir biçim olmalıdır. Ve geçiş dönemi sürecinin kesintisiz bir şekilde sosyalizme ilerleyebilmesinin de başlica güvencesi budur.

Tabii geçiş döneminin bu "teorik tasviri" pratikte her zaman bu kadar yalnız bir şekilde gerçekleşmez. Üretim araçlarının mülkiyetinden ve eski egemenlik aygıtlarından yoksun kalan burjuvazinin sosyal bakımdan da çözülmesi ve dağılması tarihsel bir kaçınılmazdır. Ne var ki iktidarı kaybeden egemen sınıfların buna bir türlü katlanamadıklarına da yine tarihin kendisi tanıklar. Burjuvazinin, özellikle de emperyalizmle iç içe olan teknelci çevrelerin iktidarı kaybettiklerinde emekçi alınlı çıkarlarına saygılı olacaklarını, coğuluğun iradesini kabul edeceklerini beklemek, iyi niyetten de öteye hayalciliktir. Şili'de burjuvazi böyle davranışmış mıdır? Salvador Allende liderliğinde oluşan ve seçimle işbaşına gelen Halk Birliği Hükümeti'ne karşı ABD desteği ile daha ilk günden provokasyonlara girişen, sabotajlara ve suikastlara başlayan, Allende'nin demokrasi yanlısı genelkurmay başkanının CIA ajanları yardımıyla öldürten, siyasil kargaşa yaratın, daha sonraki seçimlerde her şeye rağmen, Halk Birliği Hükümeti'nin oylarının daha da arttığını, halkın desteginin giderek güçlendigini görerek, Halk Birliği Hükümeti'nin emri dışındaki Amerikançı orduyu, seçimle gelmiş hükümete karşı darbeye sevkeden ve faşist diktatörlüğü kurulan Şili burjuvazisi ve onun tabi olduğu Amerikan emperyalizmi değil midir? Bu karşıdevrimci direnis boyunca ve karşıdevrimci darbe sırasında, darbeden sonra burjuvazinin Hristiyan Demokrat Partisi, ırılı ufaklı öteki burjuva partileri açıkça karşıdevrimle elele olmamışlardır?

Yanıtı çok açık ve çok yalan olan bu sorular gösteriyor ki, sınıflar sorunu bir iyi niyet sorunu değildir. Bir çıkarlar ve çıkar çatışmaları, çekişmeleri ya da uyuşmaları sorundur. İşçi sınıfının önderliğinde emekçi halkın iktidarı, nüfusun büyük coğuluğunun çıkarlarını sadece ekonomide değil, sosyal, kültürel, manevi ve dolayısıyla siyaset planda temsil eder. İktidarın biçimlenmesi ve politikalardan bu coğuluğun çıkarları doğrultusunda, bu çıkarların izleyeceği süreçte uygun olarak gerçekleşir. Aradönem aşıılıp sosyalist demokrasiye erişildiğinde politik yaşamda bir "pluralizm" den söz edileceksse bunun işlevi aralarındaki çelişkileri uzlaşabilen cinsinden olan halk katmanlarının çıkarlarını uyumlaştırılması olabilir. ■

Çok partili bir sosyalist demokraside antagonist sınıflar bulunmadığı için antagonist partiler de yoktur.

DOKUNULMADIKÇA, DOKUNULMAZ KALIR

Genelkurmay başkanının protokoldeki yerinin hükümet ve Meclis üyelerinden, siyasi partilerden ve yargı organlarından önde geliyor olmasında bir "terslik" var

B

aşbakan Turgut Özal'ın "devlet protokolünde" 7. sırada durmasında bir "anormallik" varmış gibi, konu basın tarafından bazen gündeme getiriliyor. Gerçi demokratik ülkelerde kıyaslandığında ortada protokoler bir "terslik" var gözüküyor. Ama terslik sadece "demokrasilere göre"dir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin kendi hususiyetleriyle birlikte, Turgut Özal'ın 12 Eylül'den başlayarak üstlendiği misyon açısından bakıldığında herhangi bir anormallik gözükmemektedir. Aynı şey genelkurmay başkanının protokoldeki yerinin hükümet üyeleri, siyasi partilerden, Meclis üyelerinden ve yargı organlarından -ve bu arada tabii milli savunma bakanından da- önde geliyor olması için de geçerlidir. Demokrasi başka, bu iş başkadır!..

Turgut Özal'ın bu durumdan rahatsızlık duyduğu söylüyor, acaba doğru mudur? Hiç sanmıyoruz. Daha sonra "Cumhurbşakanlığı Konseyi" adını alacak olan Milli Güvenlik Konseyi beş generalden değil de, faraza onbes generalden oluşuyordu. Özal'ın devlet protokolündeki yer bugün yedi değil onyedinci sırada olacaktı. Özal'ın protokoldeki yerini başkaları değil biziz kendi, 12 Eylül hükümetinin "ekonomik işlerden sorumlu" başbakan yardımcılığı kabul ederken, hatta ondan da önce, kapah kapılar arasında "askerlere birifing" verirken belirtmişti.

▼ Askerler önde gider. Başbakanın protokolde yedinci sırada olması, ayrıca genelkurmay başkanının savunma bakanından önce gelmesinde bir "terslik" var.

Zaten önemli olan da bu değil, genelkurmay başkanlığının milli savunma bakanlığına bağlı olarak bağlanamayacaktır. Genel kurmay başkanının savunma bakanının, dolayısıyla da hükümetin önüne geçiren NATO üyesi tek ülke olmasından ötürü Türkiye'nin dışarda yarattığı görüntü "pek hoş karşılanmıyor" diyerek durumun düzeltilemesini isteyenler var. Başbakan Özal'ın da "böyle olsun" istediği söyleniyor.

Konuya 1 Kasım 1987 tarihli sayısında gündeme getiren Nokta dergisi bu arada bazı askerlerin ve sivil politikacıların da görüşlerini almış. "Batı kültürü" almış, yıllarca "Batı"da yaşamış, bir Haluk Bayülken, genelkurmay başkanının savunma bakanlığına bağlı bir devlet memuru olarak çalışmasına şiddetle karşı çıktı: "Bir ülkenin kendi bünyesinde askeri makamlara, sivil makamlara vereceği yer ve bağlantıları o devletin kendi ihtiyaçlarıyla orantılıdır." (Nokta, sayı 1987/43)

Nokta dergisi (12 Eylül'ün yüksek komuta kademesinden olduğu açık) emekli bir orgeneralin de görüşlerini almış. Bu general ordu mensuplarının protokolde ön plana geçtikleri 1961'den bu yana "ordu rahatlamıştır" diyor. "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hassas olduğu bazı konular vardır" diye uyarıyor. "Ben bu ordunu yedek subaylarla yönetirim diyen eski bir başbakanın acı sonu hepimizin hafızasındadır" diye tehdit ediyor. Ve bu emekli orgeneral "eğer bu düşünce doğru ise ve uygulamaya konma konusunda da karar verilmişse, sonuç pek ıçaçı olmayacağı" (Nokta, sayı 1987/43) belirlemesiyle sadece kendisi adına düşünmediğini de ortaya koyuyor.

Bu orgeneralde "konuya ordunun siyasi otoriteye bağımlılığının açısından değerlendirir misiniz?" sorusuna cevap verecek "nosyon" da yoktur. Şöyle anlatmaktadır bu soruya: "Türk Silahlı Kuvvetleri'ni siyaset otorite ile bağlantılı göstermeye yönelik heves ve özlemler her defasında hürsana uğramıştır." (Aynı yer) Bundan daha açık söylemeyecektir.

Generalın görüşleri "kendini bağlıyor" ama geneli de yansıtıyor. Hem sadece askerleri ve askeri dönemlerin "sivillerini" de değil, "devlete olduğu gibi sahip çıkma" tutumu içinde olan genelkese bütün sivil politikacıları da kapsayan bir geneli yansıtıyor. "Ordunun hassasiyetleri" bilindiği üzere her daim demokratikleşme ihtiyamı artıkça artıyor. Bu "hassasiyeti" gazetecice, demokrasiyi gözden çıkarmak sivilere için de kolaylaşıyor. Bu "hassasiyet" nedeniyle ordunun sivil otoriteye bağımlılığını tartışmak tabu haline geldikçe kendi karıştı tabusunu da yaratıyor ve duruma göre, bazen sosyalizm, bazen "Kurt meselesi", bazen demokrasi ve hatta bazen de siyasetin kendisi ve coğullukla da bunların hepsi birden tabu haline gelebiliyorlar.

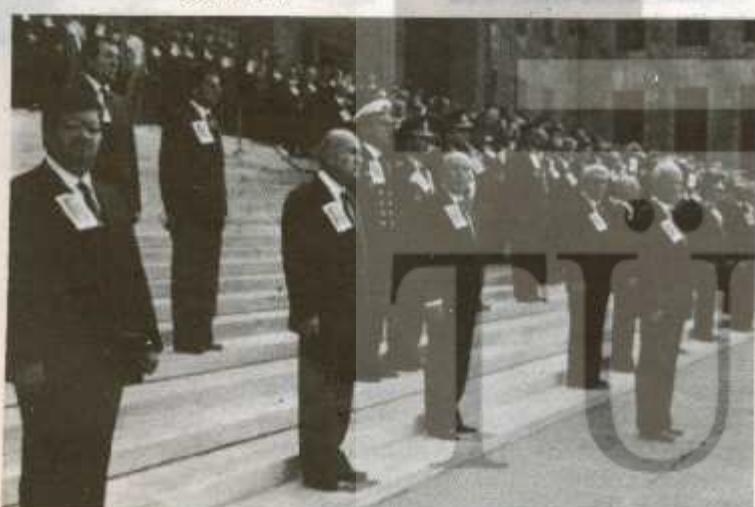
Günahına da girmemek gerek; ordunun ortaya tabu olan da koyduğu yoktur; ortaya koyduğu sadece "hassasiyet" tır. Tabu, vaazdilemekle değil, kabul edilmekle tabu olur. "Dokunulmazlık" siz dokunmadığınız sürece bir anlam ifade eder, dokunursanız ortadan kalkmır olur. "Ordunun sivil otoriteye bağımlılığı" gibi demokratik bile değil doğal bir uygar devlet ilkesini tartışmak dahi tabu gibi görünüyor. "Otorite" olmayan sivil siyasetçilerdir. Yok hara, "otorite" olmaktadırlar da, "sivil" olamamaktadırlar. "Sivil otorite" demokrasi dışı tutum, gelenek ve kalkışmalar üzerinde otorite olduğu zaman "sivil" karakter taşır.

Mevcut durumun askeri ve sivil cenah tarafları birlikte kabul edilmiş bulunması "garip" bir sonuca da yol açmamıştır. Demokrasi bu durum nedeniyle ve sadece Türkiye'ye mahsus olmak üzere bir devlet tipi olmaktan eksik, askeriyyen toleransına, sivil siyasetlere devlette yer açmasına sivilin devletten koparabildikleri geçici ödünlere dönüştür. "Hassas dengeleri gözetmeye" razi olmak, böyle bir demokrasi ve devlet anlayışını baştan benimsenmiş bulunmak, iktidar olsalar bile siyasi partilerin demokrasi iddialarını havada bırakıyor, devleti başka ve değişmez, kendilerini ondan ayırmak ve bundan doğan sonuçlardan sorumsuz görmeyi de beraberinde getiriyor. Böylece "devlet içinde bir başka devlet" tabii hale geliyor. Bu doğal bölünme durumu varken devletin klasik "demokratik bölünmesi", yanı yaşama-yürütmeye-yargı olarak ayrılması da imkansızlaşıyor.

Baştan alırsak: Türkiye, NATO ülkeleri arasında sadece, genelkurmay başkanını bütün bakanların önüne koymasıyla tek değildir. "Bizim durumumuza NATO ülkeleri de alıstılar" (emekli orgeneral) anlayışıyla, "alışılmış" ne varsa normal olan, kendini, "şimdiden kadar sorun değildi de şimdi mi sorun olduğunu?" (Haluk Bayülken) diye sorup savunan, devletin klasik demokrasi normları açısından tartılmasına rağmen sosyal demokratına kadar "Türkiye düşmanlığı" damgasını anında yaptığından ve gibi özelliklerle de Türkiye NATO ülkeleri arasında tek.

Türkiye'de "devlet protokoli" devletin gerçekinin de kendisidir. Öyle yapıldığı için değil, öyle yapılmak zorunda olduğu için mevcut şekliyledir. Protokolün demokratlaştırılması devletin demokratikleştirilmesinin bir sonucu olarak mümkün ve anlaşılmıştır. Dahası konu biçim tartışmasına sağlanacak kadar geniş, demokratik her iddianın, ordunun "hassasiyetleri" karşısına kendini nasıl gerçekleştireceğini de kanıtlamasını zorunlu kılacak kadar kapsamlıdır.

Protokolün değişmesi gerçekin değiştirilmesinden geçmiyor mu?

Mihail Gorbaçov

SBKP MK 27. KONGRE
SIYASAL RAPORU

Mihail Gorbaçov SBKP MK 27. KONGRE SIYASAL RAPORU, Sorun Yayınları, İstanbul 1987, 153 s.

Hemen hemen her gün evimizin konuğu. Söylediği her sözcük sadece dünya politikasını değil, bilreysinlerin günlük yaşama alışkanlıklarını da değiştirmektedir. Hem de sadece kendi ülkesinde değil...

Onu böylesine önemli kılan nedir? Tüm dünyada ve elbette ülkemizde söylemekten buna tartışan Gorbaçov'un anlatmak istediklerini kendinden öğrenmek kuşkusuz en sağlıklı yol.

Çünkü, söylemenler dünya ölçünginde yeniden yapılmaya üzerine. Dolayısıyla algılamaların farklılıklarının önemli rol oynadığı aktarmalarla yetinmemek gerekmek.

1917-1987, yaşlı dünyamıza sorarsınız mikroskopik bir zaman. Sovyetler Birliği'nde ise sosyalizmin engin deneyleriyle yükü koskoca bir 70 yıl. Ancak bu gerçekliği kavrayamayanlar için Gorbaçov'un şahsında gerçekleşmiş bir başkaldırı (!).

Sovyetler Birliği'nin bugün ulaştığı aşamayı toplumların gelişim dialektiği içinde algılayamayanlar, Gorbaçov'un sosyalist ekonominin sorunları üzerine söylemeklerini evrenselleştirip **değişmesi gereken ilkelere**inden bawnsıyorlar. Oysa Gorbaçov bu konuya hiçbir yorumu yer bırakmayacak kadar açık yanıt veriyor: "Bu bilimsel ve teknik devrim, mevcut yönetim semalarının sürekli olarak gözden geçirilmesini, yenileştirilmesini gerektirmektedir. Başka bir deyişle, bu devrim, sadece yeni ufuklar açmakla kalmaz, aynı zamanda ülkelerin iç hayatının ve uluslararası ilişkilerin örgütlenmesi konusunda daha yüksek istemeler ile sürürlü. Bilimsel ve teknik ilerleyiş, şüphesiz, ne sosyal gelişme yasalarını ortadan kaldırabilir ne de bu gelişmenin sosyal amacını ve içeriğini değiştirebilir; ama dünyada var olan bütün süreçler ve bu süreçlerin çelişkileri üzerinde muazzam bir etki yapar."

1917'den bu yana Sovyetler'in nesilda kapitalizme dönecekleri düşü ile yaşanan Batı, sosyalist ekonominin çıkışızlığından, Gorbaçov'un bunu itiraft (!) ettiğinden bahsededursun. Gorbaçov "Sosyal mülkiyetin kullanılmasında emekçi kollektiflerinin rolu mutlaka güçlendirilmelidir" diyor.

"Nükleer savaşın bütünüyle kabul edilemez olmasıyla birlikte, devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen kural sistemlerin cepheleşmesinden çok başta içinde yan yana yaşaması olmalıdır" sözcükleri dünya barışının korunmasındaki insanların bütününe ilişkin çıkarları göremeyenlere şartsızca geliyor. Onlara göre Gorbaçov: "Benim devrimie ilgim kalmadı, siz komünist partileri burjuvaziyle ilişkilerimi bozmaktan başka bir işe yaramazsınız" di-

yor. Oysa o "...çağdaş kapitalizm, bir çok bakımdan, 20. yüzyılın başlangıcında, hatta ortasında olduğundan daha farklıdır. Alabildiğine büyütünen üretici güçler ile özel mülkiyete dayalı toplumsal ilişkiler arasındaki çatışma bilimsel teknik devrim temelinde ve onun etkisi altında, çok daha keskinleşmiştir" diyor.

Zaman zaman doruğa ulaşmış, "dönemeç" yeme "yoğun ayrim" demek gibi çeviri hataları, okuyucu zorlaştıran dille rağmen, güncel politikayı kavramak isteyen her okuyucu mutlaka okumalı bu kitabı. ■

İLBER ORTAYLI, IMPARATORLUĞUN EN UZUN YILI, HİL Yayınları, İstanbul 1987, 236 s.

"Keçecizade Fuat Paşa'ya ait bir nükte vardır: muhaliflerinden müraib bir kişi, Bab-ı Ali'nin parka döşenerek genişletilen caddesini över ve pek müناسib bir iş yapıldığını söyler. Paşa da, 'bize atılan taşlarla döşettik' cevabını verir. Gerçekten de Tanzimat yöneticilerine çok taşlar atılmış onlar da bu taşları bir devri bina etmek için kullanmışlardır."

İlber Ortaylı, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nu incelediği kitabının yedinci bölümünde böyle başlıyor ve bir dönemi yansımışlığı ustalığının bir örneğini daha veriyor. Kitabın ilk baskısı 1983'te yayılmış ve yazarın ikinci baskısı Önsöz'ünde dediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılına karşı duyulan ilgiye cevap vermiş. Bazı konuların ve olayların daha çok açıldıgı ikinci baskı, sadece yakın tarihimize ilgi duyanların değil, geleceği kurarken geçmiş iyi bilmek gereğine inanlanan da okuması gereken bir kitap. Ortaylı bu yüzündeki toplumsal değişimyi ve modernleşmeyi tartışırken birbirinden ilginç örneklerde değişim halindeki bir toplumu canlandırıyor. Kitabın son paragrafi, sanız önemini de vurguluyor:

"Avrupa'nın iktisadi, kültürel ve toplumsal yönlerin en geri kalmış İmparatorluğu anayasal monarşide kendinden daha gelişmiş Rusya Çarlığı'ndan önce geçiyordu. Bu siyasal sıçramayı hazırlayan reformların ulkenin siyasal kültüründeki önemli bir gelişmeye yarattığını kabul etmek gerekir. Günümüz Türkiye'sinin bilincle değerlendirmesi gereken Osmanlı mirası budur." ■

ÇARŞAMBA SÖYLEŞİLERİ, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayımları, Ankara 1987, 172 s.

"Çarşamba Söylesileri", Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 1970'li yıllarda Prof. Dr. Gündüz Öküçün'ün başlattığı bir olaydı. Her çarşamba günü, ögre-

tim elemanlarından birinin sunduğu bir konu, tüm öğretim elemanları tarafından tartışılmıştı. YÖK bu güzel uygulamayı yıldı.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde sona erdirilen Çarşamba Söylesileri geleneğini 1984'ten beri Mülkiyeliler Birliği sürdürür. Mülkiyeliler Birliği Vakfı, "Çarşamba Söylesileri"nden bir seçmeyi kitaplaştırarak, bu geleneği kalıcı kılmıştır.

Çarşamba Söylesileri'nde, 1986-1987 yılında Mülkiyeliler Birliği'nce düzenlenen söyleşilerde yapılan konuşmalardan 19'yu yer almıştır. Söylesileri izleyemeyenler, kitabı okuyarak, Sadık Aran'den Abdullah Baştürk'e, İsmail Cem'den Halit Çelenk'e, yakından tanıdıkları 19 ayının "Ekonominin Geleceği"nden "Türk Sineması"na, "Radyasyon ve Sağlığımız"dan "Ortodoks Kilisesi"ne dek 19 ayıri ve ilginç konuda yaptıkları konuşmaları izleyebilecekler. ■

TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAKLARI, Türkiye Yol İş Sendikası Yayımları, Ankara 1986, 232 s.

Türkiye'de İşçi Hakları, Türkiye Yol-İş Sendikası'nın Ankara da 22-24 Mayıs 1986 günlerinde düzenlediği "İş yasasının 50. yılında Türkiye'de işçi hakları" konulu sempoziumda yapılan konuşmalardan oluşuyor. Genel Başkan Bayram Meral'ın açılış konuşması ve Genel Sekreter Behzat Akdoğan'ın işçi taleplerini dile getiren kapanış konuşması dışında, kitapta üç bildiri metni var: Doç. Dr. Mesut Gülmез'in "1936 Öncesinde İşçi Hakları", Yıldırım Koç'un "1936-1960 Döneminde İşçi Hareketleri" ve Prof. Dr. Aipaşlan Işıklı'nın "1960-1986 Döneminde İşçi Hakları" başlıklı bildirileri.

Birbirini bütünlüyor bu üç bildiri-makalein birincisinde, Mesut Gülmез, 1867 Dilâver Paşa Nizamnamesi'nden başlayarak önce 1936'ya kadar İşçi haklarının yasal çerçevesinin gelişimini, daha sonra da yine 1936'ya kadar süren dönemdeki çalışma koşulları ile işçi eylem ve örgütlerini inceliyor. Benzer bir yöntemle, Yıldırım Koç, 1936-1960 döneminde iş yaşamıyla ilgili mevzuatın, işçi örgütlerinin, eylemlerinin gelişimini dönemin sosyo-ekonomik ortamı içinde, sayılara da yer vererek özetliyor. 1960 sonrasında gelişmelerini ise Alpaslan Işıklı ele alıyor. Işıklı, birinci bölümde 1980'e kadar olan dönemde işçi haklarının durumunu inceledikten sonra, ikinci bölümde de işçi haklarında 12 Eylül'den sonra ortaya çıkan düzenlemelerini ayrıntılı biçimde saptıyor. ■

Çarşamba
Söylesileri

Gençlik Dünyası

2. SAYI ÇIKTI!

İSTEDE ADRESİ : Divanyolu Cad. İşık Sok. Ali Faik Han 6/3
Sultanahmet-İSTANBUL
ABONE KOŞULLARI : Yurtçi Yıllık 3.000 TL.
Yurtdışı Yıllık 25 DM.
BANKA HESAP NO : 038430-5 Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi

Felsefe dergisi

1-8. sayılarında

- * FELSEFE SORUNLARI
- * TÜRKİYE'DE FELSEFE
- * FRANSA'DA SON ON YILIN FELSEFESİ
- * BARIŞ DÜŞÜNCESİ VE SORUNLARI
- * DEVLET VE TOPLUMSAL OLUŞUM
- * YABANCILAŞMA SORUNU VE ÇÖZÜMLENİŞİ
- * ASYA VE AFRIKA'DA FELSEFE
- * YENİ BURJUVA FELSEFE AKIMLARI VE İDEOLOJİ

Ana başlıklarına yer verdi Ocak '88-9. sayısında yeni felsefe sorunlarıyla okurlarının elinde olacak.

Okurlarımızı, üç ayda bir çıkan ve sınırlı sayıda dağıtılan Felsefe Dergisi'ne hem daha kolay edinebilmeleri hem de bayii fiyatından ucuz almaları için abone olmaya çağrıyoruz. Türkiye düşünce hayatına sınırlı da olsa bir katkı getirmeyi amaçlayan dergimizin bu çabası sizlerin desteğiyle ve katkısıyla güçlenecektir.

1.500 × 4 = 6.000 yerine

4.000 TL.

Abone bedeli

De Basım Yayın Ltd.Şti,

Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2558.5 nolu hesaba yatırılabilir.